

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra geografie

Bc. Klára NIEDŹWIEDŹOVÁ

PROMĚNY KRAJINY MĚSTA NOVÝ JIČÍN

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Miloslav ŠERÝ

Olomouc 2013

Bibliografický záznam

Autor (osobní číslo): Bc. Klára Niedźwiedzová (R100211)

Studijní obor: Regionální geografie

Název práce: Proměny krajiny města Nový Jičín

Title of thesis: Transformations of the landscape: the town of Nový Jičín

Vedoucí práce: Mgr. Miloslav Šerý

Rozsah práce: 106 stran, 27 vázaných příloh

Abstrakt: Diplomová práce se zabývá proměnou městské a suburbánní krajiny v 19. a 20. století. Vlivem průmyslové revoluce v 19. století došlo k výrazným změnám ve fyzické struktuře městských sídel. Vysvětlením prostorových vzorců v městském prostředí se od 2. poloviny 20. století zabývá kromě tradičních přístupů také koncept townscape, kterým se zabývá tato práce. Tato historicko-geografická práce představuje případové studie města Nový Jičín a vybraných přilehlých sídel, Loučka, Šenov a Rybí. Výzkum prezentuje urbanistický vývoj města a sídel na základě studie map a leteckých měřických snímků. Případové studie venkovských sídel představují zcela odlišný urbanistický vývoj. Součástí práce je využití ploch jednotlivých území ve vybraných časových horizontech, od poloviny 19. století do současnosti. Přesto, že jsou známé obecné charakteristiky vývoje měst a obcí, detailní pohled na jejich proměnu ukazuje na jedinečnost každého území.

Klíčová slova: historická geografie, proměna krajiny, využití ploch, townscape, Nový Jičín

Abstract: The diploma thesis deals with a transformation of an urban and suburban landscape in the 19th and 20th centuries. The Industrial Revolution in the 19th century induced considerable changes in a physical structure of urban settlements. Since the second half of the 20th century an explanation of spatial patterns in the urban environment is besides traditional approach dealt with by the concept of townscape as well, which is reflected in this thesis. This historical – geographical work represents case studies of Nový Jičín and the selected adjacent suburban settlements, Loučka, Šenov and Rybí. The study presents the urban development of the town and its suburban settlements based on the study of maps and aerial photos. The case studies of the suburban settlements represent completely different landscape (townscape) development. A part of the thesis is also an analysis of the land use of the areas for selected time horizons since the half of the 19th century until present. Despite the general characteristics of urban development are known, a detailed view of the transformation of the landscape (townscape) demonstrates uniqueness of each area.

Keywords: historical geography, transformations of landscape, land use, townscape, Nový Jičín

Prohlašuji, že jsem zadanou diplomovou práci zpracovala samostatně a veškerou použitou literaturu a zdroje jsem uvedla v seznamu použité literatury.

V Olomouci, duben 2013

.....

podpis

Děkuji za ochotu, rady a pomoc vedoucímu práce Mgr. Miloslavu Šerému a také Mgr. Pavlu Klapkovi, Ph.D.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Přírodovědecká fakulta
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Klára NIEDŹWIEDŹOVÁ**
Osobní číslo: **R100211**
Studijní program: **N1301 Geografie**
Studijní obor: **Regionální geografie**
Název tématu: **Proměny krajiny města Nový Jičín**
Zadávací katedra: **Katedra geografie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cílem diplomové práce bude zhodnotit proměny krajiny města Nový Jičín (v současném vymezení) v období od 40. let 19. století do současnosti. Autorka na základě historického vývoje zvolí relevantní časové horizonty, v jejichž rámci se zaměří především na analýzu urbanistického vývoje města v historických souvislostech (z hlediska strukturního i funkčního). Vhodným doplňkem bude i analýza relevantních charakteristik demografického vývoje na území Nového Jičína, dále analýza využití ploch apod. Tyto ukazatele autorka definuje dle svého uvážení. Diplomová práce bude také obsahovat sérii kartografických výstupů (rekonstrukční mapy, kartogramy a kartodiagramy).

Rozsah grafických prací: Podle potřeb zadání
Rozsah pracovní zprávy: 20 000 - 24 000 slov
Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

- Baker, A. R. H. (2003): *Geography and History: bridging the divide* (Cambridge Studies in Historical Geography. Cambridge University Press, Cambridge.
- Bartoš, J., Schulz, J., Trapl, M. (1995): *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960. Sv. XIV.* Vydavatelství UP v Olomouci, Olomouc.
- Bičík, I., Jeleček, L., Štěpánek, V. (2001): Land-use changes and their social driving forces in Czechia in the 19th and 20th centuries. *Land Use Policy* 18 (1), s. 65-73.
- Butlin, R. A. (1993): *Historical Geography: through the gates of space and time.* Arnold, London.
- Butlin, R. A., Dodgshon, R. A. eds. (1999): *An Historical Geography of Europe.* Oxford University Press, Oxford.
- Horská, P., Maur, E., Musil, J. (2002). *Zrod velkoměsta. Paseka, Praha, Litomyšl.*
- Chobot, K. ed. (1996): *Okres Nový Jičín. Místopis obcí. Sv. I. Okresní úřad, referát regionálního rozvoje a Státní okresní úřad v Novém Jičíně, Nový Jičín.*
- Chobot, K. ed. (1998): *Okres Nový Jičín. Místopis obcí. Sv. II. Okresní úřad, referát regionálního rozvoje a Státní okresní úřad v Novém Jičíně, Nový Jičín.*
- Chobot, K. ed. (2008): *Historie a současnost podnikání na Novojičínsku. Městské knihy, Žehušice.*
- Lipský, Z. (2000): *Sledování změn v kulturní krajině. Lesnická práce, Kostelec nad Černými Lesy.*
- Purš, J. (1960): *Průmyslová revoluce v českých zemích.* SNTL, Praha.
- Semotanová, E. (2002): *Historická geografie českých zemí. Historický ústav, Praha.*

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Miloslav Šerý
Katedra geografie

Datum zadání diplomové práce: 29. listopadu 2010
Termín odevzdání diplomové práce: 10. dubna 2012

L.S.

Prof. RNDr. Juraj Ševčík, Ph.D.
děkan

Doc. RNDr. Zdeněk Szczyrba, Ph.D.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 30. listopadu 2010

Obsah

Úvod	9
1 Historická geografie: základní východiska a vývoj disciplíny	12
1.1 Historická geografie v zahraničí	12
1.2 Historická geografie v Českých zemích.....	20
2 Město: historicko-geografické souvislosti.....	23
2.1 Přístupy ke studiu vývoje města	23
2.2 Vývoj urbanizace Českých zemí od průmyslové revoluce	25
2.3 Teorie prostorového uspořádání měst	32
3 Townscape.....	37
3.1 Townscape	37
3.2 Klasifikace změn v prostorové struktuře města	40
4 Metodika práce a prameny.....	43
5 Vymezení zájmového území a jeho administrativně územní vývoj.....	47
6 Historický vývoj města Nový Jičín.....	50
6.1 Vývoj města do konce 18. století.....	50
6.2 Vývoj města v 19. a 20. století.....	53
7 Townscape města Nový Jičín.....	59
7.1 Centrum města a okružní třída	60
7.2 Vily a rodinné domy	62
7.3 Řadové a činžovní domy.....	66
7.4 Obytná výstavba po 2. světové válce	67
7.5 Veřejné prostory	70
7.6 Městská infrastruktura	73
7.7 Průmyslové komplexy	75
8 Případové studie suburbánního prostoru Nového Jičína.....	77
8.1 Loučka	77
8.2 Šenov	81
8.3 Rybí	87
9 Změny ve využití ploch	91
Závěr	100
Summary	102
Použitá literatura a informační zdroje.....	103
Přílohy.....	107

Úvod

Člověk mění krajinu od nepaměti, využívá vhodné přírodní podmínky k osídlení, pěstování plodin, chovu zvířat a k další činnosti. Tato diplomová práce se zabývá proměnou krajiny města od první poloviny 19. století do současnosti. Zvoleným územím bylo vybráno město Nový Jičín v jeho historicky nejrozsáhlejších administrativním vymezení. Nový Jičín, město, které má v současnosti necelých 25 000 obyvatel, se řadí k městům střední velikosti. Jako většina českých měst, byl taktéž Nový Jičín, v období 19. století zasažen vlnou industrializace. Tento proces znamenal historický milník mezi světem ruční výroby a světem tovární velkovýroby. Stavební rozvoj továren s parními stroji znamenal pro města značný příliv obyvatel. Začalo docházet k výrazné sociální stratifikaci obyvatelstva, přičemž sociální status hrál významnou roli v rozvoji města a v jeho prostorové proměně. Vzhledem k dochovaným pramenům lze postihnout prostorovou proměnu města, která neodráží pouze historický popis vývoje města, ale dává možnost studovat stav, vývoj a proměnu geografického prostředí v minulosti. I když se může zdát, že minulost není aktuálním tématem, každý den nás provází a každý den sledujeme, obdivujeme, žijeme v prostředí, které vytvořili naši předchůdci. Jaký byl jejich pohled na svět, ve kterém žili, jak se utvářelo chápání lidí před 150 lety a jak se jejich životní styl odrážel na výstavbě města se světoznámou kloboučnickou továrnou a továrnou na výrobu kočárových svítilen, je předmětem této práce. V porovnání s vývojem města je uvedena případová studie suburbánního prostoru, představující sídla v zázemí města, místní část města Loučka, obec Šenov u Nového Jičína a Rybí, která v určitém období dějin spadala administrativně pod správu města.

Hlavním cílem této práce je analyzovat a interpretovat změny geografického prostředí města Nový Jičín a jeho suburbánního zázemí od 1. poloviny 19. století do současnosti. Práce hledá příčiny změn, které výrazně zasáhly a ovlivnily dnešní společnost a prostředí, ve kterém tato společnost žije, spolu s hodnocením jejich následků. Práce je historicko-geografickou studií města Nový Jičín a jeho zázemí s uplatněním přístupu, který vychází z konceptu townscape, zkoumající krajinu města. Důraz je kladen na prostorový detail v širších historicko-geografických souvislostech. Kromě detailních studií části urbánního prostoru Nového Jičína a vybraných suburbánních sídel se práce

rovněž zabývá proměnou geografického prostředí a využití ploch v celém zájmovém území.

V teoretické části je pozornost věnována základním východiskům oboru historické geografie a jeho historickému vývoji. Z hlediska teoretického se práce dále věnuje historicko-geografickému pohledu na město, jeho prostorovou strukturu a rovněž konceptu townscape, jehož přístupy jsou využity v aplikační části. Poslední kapitola teoretické části se věnuje problematice historicko-geografických dat, pramenů a materiálů.

Aplikační část se dělí do několika kapitol. V kapitole první je vymezeno zvolené území především z hlediska administrativního vývoje oblasti. Další kapitola se věnuje historickému vývoji města a nastíní důležité změny, které se dále projeví ve výstavbě města, o čemž již pojednává kapitola následující. Tato kapitola se dělí do několika částí, kde je rozebrána urbanistická struktura města. Jedná se o části týkající se výstavby okružní třídy, vilové čtvrti, řadových a činžovních domů, panelových sídlišť a mimo výstavbu obytných částí je prostor věnován také veřejným prostorům, městské infrastruktuře a průmyslovým komplexům. V dalších případových studiích se jedná o zhodnocení vývoje a proměny krajiny výše zmíněných obcí a analýzu jejich společných či odlišných vývojových znaků. Výsledkem těchto kapitol jsou tématické mapy vývoje zvoleného území zpracovány na základě podkladů map z období 19. století, leteckých měřických snímků z období 30. – 90. let 20. století a Základní mapy České republiky v digitální podobě z prvního desetiletí 21. století. Kapitoly jsou doplněny o tabulky a grafy, které charakterizují demografický a urbanistický vývoj území.

Samostatná kapitola využití ploch je výsledkem zpracování výkazů ploch za období let 1845 a 1948 a srovnání s vývojem do současnosti, a to jako u města Nový Jičín na území 3 katastrů na kterých se město rozkládá, jako u města v jeho současném administrativním vymezení, tak u jednotlivých obcí. Výsledkem jsou indexy změny využití ploch každého území a jeho porovnání ve zvolených časových horizontech.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Historická geografie: základní východiska a vývoj disciplíny

1.1 Historická geografie v zahraničí

Historický přístup v geografii odráží vlivy prostředí na charakter území v minulosti s odrazem těchto změn v budoucnosti. Přírodní vlivy hrají nezastupitelnou roli v utváření krajiny, přesto i člověk zanechal nesmazatelnou stopu ve vývoji přírodního prostředí. Vztahy mezi přírodním prostředím a společností utvářejí souvislosti a zákonitosti, které se projevují v určitém prostoru a čase (CHROMÝ 2000, SEMOTANOVÁ 2002). V průběhu dějin se v důsledku rozdílného intelektuálního a politického vývoje vytvářel obraz definice historické geografie a jejího zařazení mezi vědy. Tato kapitola se zabývá vývojem historické geografie, definicí tohoto oboru a proměnami jejího předmětu studia.

Existuje více variant, jak definovat historickou geografii, co je jejím předmětem a jak přistupovat ke zkoumání tohoto vědního oboru. Vývoj definic historické geografie se odráží od vývoje myšlení, podobně jako u geografie. Jedna z možností, jak lze prezentovat tento pojem je považovat historickou geografii za studium geografie minulosti. Přesněji řečeno, historickou geografii sledujeme rekonstrukci dějů a procesů vedoucí ke geografickému porozumění lidských aktivit v prostorovém kontextu, například proměna hodnocení a využívání lidských a přírodních zdrojů, změna formy a funkce lidského osídlení, vývoj geografického myšlení. Historická geografie je považována za komplexní hybridní disciplínu, za produkt geografické a historické tradice. Původně byly obory historie a geografie považovány za oddělené disciplíny s vlastním vývojem a myšlením. Historie jako studium zaměřené na příběhy lidí a sledující děje odehrávající se v minulosti a geografie zkoumající prostor, mapy a přírodní prostředí, aniž by jeden obor poskytoval služby druhému oboru. Zařazení historické geografie mezi tyto dvě disciplíny není jednoduché (BUTLIN 1993).

Podle SEMOTANOVÉ (2002) lze definovat historickou geografii jako mezioborovou hraniční disciplínu, která spojuje přírodu a člověka a hledá nové směry, jak žít s přírodou v symbióze. Historická geografie studuje stav, vývoj a proměnu

geografického prostředí v minulosti, řeší příčiny, následky a zákonitosti těchto jevů. Prací historických geografů je mimo jiné rekonstrukce historické krajiny a podmínky, v kterých člověk žil v minulosti s ohledem na vliv nejen na přírodních, ale také sociálních, ekonomických a politických podmínek. Tento obor proto využívá řady jiných pomocných disciplín jako například archeologie, antropologie, demografie, urbanismu, dějiny práva, z přírodovědných disciplín je to zejména kartografie, ekologie, geologie aj. (BUTLIN 1993).

Počátky studia historické geografie se dají datovat přibližně do století šestnáctého, kdy začala být hledána spojitost mezi člověkem a přírodou a začaly být vnímány vlivy přírodního prostředí na člověka (SEMOTANOVÁ 2002). Na přelomu 17. a 18. století, v rodící se osvícenské Evropě, vzniká myšlenka tzv. biblické historické geografie Starého a Nového zákona. Idea výkladu Bible nejen z hlediska teologie, ale také geografie pokračuje až do počátku 20. století. Snahou bylo poskytnout geografický rámec pro události, které jsou popsány v Bibli a rozšiřovat pochopení vztahu mezi lidmi, prostředím, ve kterém žili, a božským účelem. Již od antických dob byly tvořeny mapy Svaté země, většina autorů soudobých děl však Svatou zemi nikdy nenavštívila, což obraz Země mohlo zkreslovat. Využívání druhotných zdrojů, jako jsou zmiňované mapy, spisy klasických římských a řeckých geografů, cestopisy a biblická a teologická pojednání, vytvářela nová díla pozdně středověkého geografického poznání s doslovným chápáním biblických událostí. V 19. století, změnou intelektuálního a teologického myšlení, se změnil i pohled na sakrální historickou geografii. Stále byla snaha o vysvětlení vztahu člověka a prostředí podle biblické historické geografie, avšak již s větším využitím evropských, hebrejských a arabských zdrojů, archeologických publikací a rukopisů. Hlavním představitelem tohoto období se stal anglický filozof George Adam Smith s dílem *The historical Geography of the Holy Land*, které vyšlo v roce 1894. V úvodu této knihy popisuje historickou geografii jako propojení geografie s historií, aby ten, který bude studovat Bibli, mohl poznat pozadí i atmosféru historie Svaté země (BUTLIN 1993).

V 18. a 19. století se rozvíjí myšlenka tzv. historické geografie klasických civilizací opírající se o studia klasických civilizací, zejména Řecka a Říma. Významem studia byly konstituční a republikánské ideje klasických civilizací, zejména Říma, které představovaly model pro nově se utvářející nacionalistické a kolonialistické ambice

evropských států v 19. století. Velmi silný proud se vytvářel v Německu a dále pak ve Velké Británii. Důležitými zdroji byly středověké texty a mapy, cestopisy a záznamy o objevných plavbách v období renesance. Studium historických artefaktů se prolínalo s geografickým myšlením a zkoumáním historie map a mapování (BUTLIN 1993). Významným mezníkem v tomto století je myšlenka geografického determinismu, tj. vliv přírodního prostředí na člověka a na duševní rozvoj a stavbu lidského těla, opomíjeny však byly vlivy sociální a ekonomické. Mezi hlavní představitele patří německý geograf Carl Ritter a zakladatel antropogeografie Friedrich Ratzel (SEMOTANOVÁ 2002).

V 18. století lze najít pojem historická geografie ve francouzském díle *Encyclopédie*, kde je zařazena jako jedna z částí geografie. Podle *Encyclopédie* historická geografie zkoumá regiony a města, jejich historii se vším, co k vývoji dané lokality patří. Ve Francii se v letech 1815 – 1870 vytvořila tzv. romantická škola navazující na historickou geografii klasických civilizací. Důraz byl kladen především na zkoumání původních zdrojů, studium a reprodukci starých map, studium arabských, čínských a skandinávských textů a také studium geografické historie. Geografická historie studuje geografii a historii související s politickou změnou území a jejich hranic a se správním vývojem. Studium geografické historie je úzce spojena s politickou, sakrální a církevní geografii (BUTLIN 1993).

V polovině 19. století se objevuje dílo Charlese Darwina *O původu druhů*, čímž začala vznikat nová, genetická, tzv. „reálná historie“ a čím víc byla historie reálnější, tím více se stávala geografická. Romantický přístup z Francie je nahrazován pozitivistickým přístupem, více kritickým a objektivním. V tomto století, s rostoucím zájmem o kolonialismus a nacionalismus, dochází ke studiu zámořských území zkoumáním raných geografických a historických prací. V současné době tyto práce nejsou studii historické geografie, jedná se o historii jednotlivých kolonií s informacemi o ekonomické a obchodní situaci a o povaze obyvatel těchto lokalit. Přístupy jednotlivých zemí ke studiu kolonií se lišily podle historie dané země či stupně politického vývoje. Ve Velké Británii geografie tvoří jakési pozadí historie, je považována za odvětví historie a geografický kontext historických událostí je tvořen využitím map a atlasů. Historická geografie byla vyučována na univerzitách, zejména v Oxfordu, především historiky. Proto se také začala rodit myšlenka osamostatnění se geografie na

univerzitách (BUTLIN 1993). V 1. polovině 20. století se historicko-geografický výzkum přesunul do oblasti geografie (SEMOTANOVÁ 2002).

Na počátku 20. století byl francouzskými učiteli kritizován geografický determinismus. Mezi hlavní kritiky patřil francouzský geograf Paul Vidal de la Blanche a francouzský historik Lucien Febvre. Podle jejich názorů lidé nejsou pasivní, ale mohou ovlivňovat prostředí, ve kterém žijí. 30. léta 20. století jsou spojována s vývojem tradice historické geografie ve Velké Británii. Tento vývoj je spjat se jménem Henryho Clifforda Darbyho, který prosadil historickou geografii jako vědní obor na pomezí sociální geografie a historie. Definoval také předmět studia tohoto oboru jako rekonstrukce krajiny v minulosti nebo studium krajiny jako trvale se měnícího prostředí. Metody se týkaly zpracování historických dat geografickými metodami analýzy a interpretací historických pramenů, důležitou součástí studia byla tvorba kartografických výstupů (SEMOTANOVÁ 2002).

V první polovině 20. století především britská společnost historických geografů debatovala o charakteru disciplíny. Příspěvky, které byly prezentovány v roce 1921 na zasedání *Geographical Association*, se zabývaly tématy jako jsou historie geografického myšlení, efekty geografických podmínek na historii, prostor pro studium geografie a historie, chápání přítomnosti jako stupně pokračujícího procesu, procesu přizpůsobení se potřebám lidí a geografickým faktorům. Postupně se vytvářel koncept studia historické geografie jako studia vztahů mezi lidmi a prostředím, studia historických událostí postavených na geografických faktech. V tomto případě by se dala historická geografie označit za část geografie, avšak popis jednotlivých událostí v různých obdobích spadá do historické disciplíny. Témata historické geografie zaznamenávala změny na hranicích regionů, historii geografického objevování a dobývání zemí, historii geografie jako vědy, historii ovlivňující geografické prostředí. E. W. Gilbert (1932, cit in BUTLIN 1993) definuje historickou geografii jako regionální geografii minulosti. Historická geografie by měla omezit popis geografických regionů jako tomu bylo v minulosti a neměla by usilovat o vysvětlování historických událostí. Disciplína kombinuje metody regionální geografie s historickou kritikou, při zpracování historicko-geografického tématu by podle E. W. Gilberta měly být využívány metody jak historického tak geografického výzkumu. W. G. East (1933, cit in BUTLIN 1993) navazuje na toto vyjádření stanovením předmětu studia, který je rekonstruován

z množství archeologických a historických záznamů, starých a nových map, plánů, grafů a studia soudobé geografie. Předmětem studia historické geografie se stal „obraz doby“, který představoval aktivitu a rozšíření lidské populace ve vztahu k fyzickému prostředí (BUTLIN 1993).

V druhé polovině 20. století nastává předěl mezi empirickým a pragmatickým pohledem a nově se ustavující kvantitativní revolucí v geografii, která výrazně ovlivnila vývoj historické geografie. Do 60. let 20. století je historická geografie považována za obor tradiční, od 70. let opět získává na významu, v důsledku kritiky pozitivistického myšlení v geografii (BUTLIN 1993, SEMOTANOVÁ 2002). Teorie a metodologie historické geografie se vytvářela především na „západě“ (Velká Británie, Švédsko, Kanada, Spojené státy americké). Nové metody využívaly k analýze dat soudobou sociální geografii, metody ekonomie, sociologie a geografie, statistickou analýzu, výpočetní techniku a kartografické zdroje nově vzniklé disciplíny - kartografie. Historie se tak stává více objektivní a vědecká (BAKER 2003). Vědci z Velké Británie začali zkoumat příčiny, souvislosti a důsledky proměny geografického prostředí. Geografie a historie začaly být propojovány na základě pojmů prostoru, času, místa a událostí. Rozdíl byl zaznamenán taky u vysvětlení pojmů historická geografie zaměřená na události, které formovaly místa, krajinu a geografická historie formulující lidské události odehrávající se v minulosti (BUTLIN 1993, SEMOTANOVÁ 2002). Historická geografie reaguje na regionálně-geografické výzkumy Carla Sauera a Paula Vidal de la Blache z 20. let 20. století (CHROMÝ 2000). Díky nové technice byly přehodnocovány záznamy stávající, jejichž využití získávalo jiný rozměr. Používané metody se lišily podle výzkumu probíhajících v různých zemích, Francie se zaměřovala na tradiční zdroje a analýzy založené na regionálním základě, v Německu byl větší důraz kladen na vztahy v prostředí. Britská historická geografie se vyvíjí různými směry, ale lze říci, že je více historická a regionální ve srovnání s historickou geografii Spojených států amerických, které se více zabývá problematikou ekologickou, problematikou vyvstávající ze zhoršujícího se životního prostředí (BUTLIN 1993, SEMOTANOVÁ 2002).

Přírodní vědy a jejich metodologie do 2. poloviny 20. století se rozvíjely cestou induktivní a deduktivní úvahy. Rozvoj zaznamenaly nové, alternativní výzkumy feministické kritiky a genderové perspektivy, marxismu, idealismu, strukturalismu s převládající orientací na regionální geografii a nové formy environmentální geografie

(BUTLIN 1993). V 80. letech 20. století se předmětem zájmu historické geografie stává člověk jako činitel geografických změn. Výzkumy se zaměřují na zpracování historicko-geografických syntéz a zpracování prostorových analýz regionů (CHROMÝ 2000).

Definovat historickou geografii není jednoduché. V roce 1954 se o to pokusila Jean Mitchell (1954, cit in BAKER 2003) ve svém díle *Historical geography*, ve kterém stanovila svůj pohled na historickou geografii z pohledu geografického. Tvrdí, že historická geografie je geografii minulosti a objektem geografie je studium místa, místa jako produktu interakce mezi lidmi a fyzickým prostředím. H. C. Darby (1951, 1953, cit in BAKER 2003) pohled na historickou geografii přehodnotil a zaujal názor, že historická geografie se zabývá studiem měnící se krajiny. Studium geografie minulosti i studium měnící se krajiny měly geografický předmět a historické zaměření, pro H. C. Darbyho to znamenalo jednoznačné slovní spojení - historická geografie. Geografická historie neboli geografické pozadí historie se zabývala otázkou vlivu geografických podmínek na průběh historie a byla zaměřena více na historii než na geografii, ale samozřejmě v zájmu historických geografů. Snažil se o povýšení historické geografie na subdisciplínu geografie, protože považoval předmět historické geografie za rozdílný od soudobé humánní geografie a ostatních historických disciplín. William Norton (1984, cit in BAKER 2003) v 80. letech 20. století zvýraznil studii vztahů, které formují procesy a ve výzkumech jsou častěji využívány metody prostorové analýzy. Hlavními tématy historické geografie podle W. Nortona jsou regionální studie, studie pohraničí, analýzy vývoje osídlení a zemědělství, doprava, průmyslová a urbánní krajina, studie populace (BAKER 2003).

Robin Alan Butlin (1993) ve své knize *Historical Geography: through the gates of space and time* přijímá více historickou perspektivu, která zvýrazňuje měnící se charakter historické geografie. Kniha však méně zachycuje období současné kulturní a historické geografie, tzv. post-modernismus. Podle obsahu knihy lze konstatovat, že v současné době se historická geografie zabývá tématy rekonstrukce krajiny, urbanizací, industrializací, rurálním prostředím, obchodem, dopravou a komunikací, historickou geografii moci a vlády. Stále hledá nové výzkumy, nová období, nová místa a nová témata (BAKER 2003).

Historie, historická geografie i geografická historie sdílí širokou škálu podobných úkolů, využívají podobné zdroje, techniky, jsou částí širokého spektra humanitních a historických věd, někdy však zůstávají tyto obory nepochopeny vědami přírodními a historickými. I když geografie a historie mají jiný pohled na svět, jsou úzce spojeny a každá tato věda nabízí několik perspektiv podle charakteru lidí, místa a doby, která je zkoumána. Geografie řeší prostor, pro historii je hlavním bodem čas, časové období. Alan R. H. Baker (2003) vnímá historickou geografii jako interdisciplinární projekt nabízející řadu různorodých perspektiv o lidech, místech a časech v minulosti. Historická geografie dává obraz o místě, o tom, jak bylo v minulosti vytvořeno lidmi, zatímco historie ukazuje obraz o obdobích, která byla vytvořena lidmi. Přesto, že mezi těmito disciplínami jsou rozdíly, výrazně se překrývají jejich oblasti zájmu a to ve čtyřech hlavních bodech: prostor, místo, čas a měřítko (BAKER 2003).

Prostor (*space*) nelze považovat za jednoduchou rovinu nebo jeviště, kde se odehrávají lidské aktivity na různých úrovních, ale jedná se o jakési ohebné medium, které je formováno skrze sociální, ekonomické a kulturní interakce. Prostor může být chápán jako objekt nebo vědecká míra, oblast, vzor distribuce a také jako subjektivní zážitek, zkušenost, zahrnující představy, vnímání, osobní mentální mapy s různými kulturními tradicemi jinak vnímající prostor a území (BUTLIN 1993).

Čas, důležitý prvek zejména v historii, je v geografii využíván spíše náhodně, například při studiu regionu v daném časovém období (OGILVIE cit in BUTLIN 1993). Čas měří, hodnotí, popisuje a analyzuje změny v lidské zkušenosti. Otázka periodicity v čase je zaznamenávána nejen vymezením hlavních epoch lidských aktivit (například středověk, průmyslová revoluce), ale také časovým průběhem, zaznamenávání změn v čase. K tomu je potřeba časová řada dat, která není vždy zcela dostupná, jedná-li se o starší data. Díky řadě dat lze testovat cykličnost chování, analyzovat jevy v čase a kontextu historických událostí, provádět korelace pro dvě časové řady (BUTLIN 1993).

Prostorová difúze neboli šíření fenoménu prostorem za určité časové období je základní otázkou výzkumu v historické a kulturní geografii. Šíření fenoménu z jednoho místa na druhé může mít přímý kontakt, hierarchický, pokud se šíří skrze třídy či místa nebo kaskádový, pokud se šíří směrem k menším centrům. V polovině 19. století se v Německu objevily studie kulturní difúze, zahrnující práce Friedricha Ratzela. Tyto

práce ovlivnily další výzkumy geografů 20. století, například Carla Sauera (1925, cit in BUTLIN 1993) z Berkeleyské Univerzity v Kalifornii a jeho práci zemědělský a kulturní původ a rozšíření a Torstena Hägerstranda (1967) na univerzitě v Lundu ve Švédsku a jeho práci o difúzích inovací . S T. Hägerstrandem (1970) souvisí také pojem vzniklý v 60. a 70. letech 20. století, tzv. geografie času. Velmi zjednodušeně řečeno geografie času se zabývá modelováním časoprostorové existence jednotlivce, osobních a kolektivních zkušeností a zážitků odehrávajících se v určitém čase v určitém prostoru (BUTLIN 1993, HÄGERSTRAND 1952).

Měřítko v historické geografii znázorňuje rozsah studia daného problému. Takto lze výzkum zkoumat od globálního měřítka přes regionální, kontinentální, státní měřítko až po malé oblasti. Zvolené měřítko je možné posuzovat určitou úrovní generalizace. Studium světové systému, kontroly a změny, vyžaduje určitou míru generalizace k vytvoření počáteční teorie, která může být následně využita k detailnějšímu regionálnímu nebo tématickému studiu. Otázka měřítka je úzce spjata s povahou procesu proměny. Různé procesy operují v různých měřících a procesy jsou proměnlivé v čase a tak vytvářejí určitý komplex (BUTLIN 1993).

Co je historická geografie? Tato otázka zazněla v roce 1932 v Londýně na setkání Historické Asociace a Geografické Asociace. E. W. Gilbert (1932, cit in BUTLIN 1993) prohlásil, že historická geografie měla pět různých významů, ale pouze jeden popisuje základní předmět. Do roku 1930 se vytvořily čtyři koncepty, kde historická geografie byla považována za historii měnících se politických hranic, historie geografického objevování a dobývání, historie geografických myšlenek a metod a studie vlivu geografického prostředí na průběh historických událostí. Podle E. W. Gilberta (1932, cit in BUTLIN 1993) byla skutečná funkce historické geografie rekonstrukce regionální geografie minulosti. H. C. Darby (1953, cit in BUTLIN 1993) tvrdil, že geografie je historickou geografii, buď aktuální nebo potenciální a zdůrazňoval důležitost interdisciplinární spolupráce. Alan R. H. Baker (2003) ve své knize *Geography and History: Bridging the divide* tvrdí, že nejsou žádná výhradní témata nebo oblasti studia historické geografie, vědní obor se podílí metodami historickými na problémech geografických. Geografie i historie jsou perspektivami, na svět pohlízejí z různých úhlů pohledů, ale nemají různé předměty, takže ani rozdíly mezi nimi nemůžou být založené

na těchto základech. Poskytují komplexní výzkumy ke sdílení problémů a témat a tyto dvě disciplíny mají velmi blízký vztah (BAKER 2003).

1.2 Historická geografie v Českých zemích

Do Českých zemí se povědomí o historické geografii šíří od 2. poloviny 19. století vznikem historické vlastivědy, předchůdce historické geografie. Základní metodou historické vlastivědy bylo především popisování událostí a jevů odehrávajících se v minulosti, topografických popisů, historicko-vlastivědné práce a historicko-kartografické práce (SEMOTANOVÁ 2002, NOVÁČEK 2009).

V 1. polovině 20. století dochází k rozvoji historické geografie směrem ke studiu dějin osídlení, dějin kartografie a geografie, historické topografie, regionální historické geografie a stále se uplatňující historické vlastivědy. Po vzniku ČSR vznikla dvě centra studia historické geografie, a to pražské centrum v čele s Josefem Vítězslavem Šimákem, který jako první v republice získal profesuru historické vlastivědy na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v roce 1921 a brněnské centrum v čele s Bohuslavem Horákem. V Brně se vyvíjela od 20. let regionální historická geografie, jehož součástí byla historická kartografie, dějiny kartografie, dějiny zeměpisu, historická etnologie. Bohuslav Horák definoval historickou geografii jako samostatnou vědní disciplínu, která se pohybuje mezi geografii a historií a při výzkumech by mělo být využíváno metod obou disciplín (SEMOTANOVÁ 2002, NOVÁČEK 2009).

Po 2. světové válce se historická geografie oddělila od historické vlastivědy a od 60. let 20. století byl ve střední Evropě přijat názor, že historická geografie je pomocnou vědou historickou a odklonila se od geografie. Hlavní představitel této myšlenky byl František Roubík, docent historické vlastivědy, který pokračoval v odkaze J. V. Šimáka. Nezabýval se definicí oboru, ale formuloval základní úkoly historické geografie na principu rekonstrukce geografického prostředí, ovlivněného činností člověka. Mezi další významné osobnosti patřil Ladislav Hosák, který byl zaměřen na regionální dějiny a vlastivědu Moravy a přednášel historickou geografii na univerzitě v Olomouci, kde roku 1950 založil Ústav pro historickou vlastivědu. (SEMOTANOVÁ 2002, NOVÁČEK 2009).

V roce 1953 bylo založeno středisko historicko-geografického výzkumu při ČSAV, v jehož čele stanul postupně Bohuslav Horák, František Roubík a Jaroslav Purš, jehož největším počinem v Kabinetu pro historickou geografii v 60. letech 20. století bylo vydání Atlasu československých dějin. Toto dílo nebylo dosud v české historické geografii svým obsahem překonáno. Od roku 1968 začal vycházet neperiodický sborník Historická geografie (SEMOTANOVÁ 2002, NOVÁČEK 2009).

Názory, definice a směry historické geografie se lišily nejen v zahraničních vědních kruzích, ale také v Českých zemích. Podle Jaroslava Kašpara (1990, cit in NOVÁČEK 2009), který se zabýval především dějinami kartografie a geografie, je historická geografie relativně samostatná vědní disciplína, která zkoumá vztahy geografického prostředí a činností člověka v minulosti a snaží se odhalit zákonitosti, jimiž se řídí vývoj geografického prostředí. Tvrdí, že hranice mezi historickou geografii a pomocnou vědou historickou se stírají a že historická geografie vytváří předpoklady pro uplatňování geografických metod v historické práci. Naopak Otto Zwettler (1992, cit in NOVÁČEK 2009), historiograf, vidí historickou geografii jako pomocnou vědu historickou, jejímž úkolem je zdůrazňovat územní aspekty zkoumaných problémů s využitím historicko-geografického přístupu. Ota Pokorný (cit in NOVÁČEK 2009) se zabýval dějinami osídlení a demografií a přistupoval ke studiu historické geografie z hlediska geografického. Podle něj historická geografie náleží jak k vědám přírodním tak k vědám společenským (SEMOTANOVÁ 2002, CHROMÝ 2000, NOVÁČEK 2009).

Po revoluci v roce 1989 došlo ke zrušení oddělení pro hospodářské dějiny a historickou geografii Historického ústavu ČSAV. Hlavní působiště historické geografie se přeneslo na univerzitní půdu kateder geografie a historie. Díky novým porevolučním možnostem začalo docházet k užším kontaktům se světovou vědou a novými trendy. Od 80. let 20. století se pod tlakem ekologizace rozvíjela tzv. historická ekologie, která nadále zůstává jedním z hlavních témat historických geografů současnosti. Nové přístupy, environmentalizace, mají své kořeny v britské a americké geografii. Výzkumy se snaží nalézt příčiny současného stavu geografického prostředí s kladnými i negativními vlivy člověka na přírodu v minulosti. V české společnosti jsou environmentální dějiny a historická geografie spojována například se jmény Leoše Jelečka a Pavla Chromého (SEMOTANOVÁ 2002, NOVÁČEK 2009).

V současné době stále není jasná definice historické geografie, její cíle a postupy. Podle Evy Semotanové (2002), jak píše ve své knize *Historická geografie v Českých zemích*, je historická geografie samostatná mezioborová hraniční disciplína, která se dotýká Země i člověka, spojuje prostor s časem a přírodní vědy se společenskými. Předmětem historické geografie je snaha o objasnění vývoje přírodní a kulturní krajiny, funkčně-prostorových a sociálně-prostorových jevů v minulosti. Náplní práce historických geografů se stává rekonstrukce historického land use, historické krajiny, rozvoje přírodní krajiny, ale také studium regionální rekonstruující na modelovém území případovou studii. V rámci výzkumu krajiny či regionů jsou využívány nejen metody historické a geografické, ale dochází k uplatnění celé řady dalších metod sociologických. Studium historické geografie stále zanechává řadu otázek a úkolů, je potřeba rozvíjet nová teologická a metodologická východiska, studovat vývoj přístupů v geografii a historiografii, pozorovat regionální historický výzkum a především snažit se o syntetický a komplexní výzkum (CHROMÝ 2000).

2 Město: historicko-geografické souvislosti

2.1 Přístupy ke studiu vývoje města

V rámci studia geografie sídel lze vymezit dva přístupy, a to urbánní geografie, řešící vztahy uvnitř města, tzv. intraurbánní vztahy, a sídelní geografie, zabývající se interurbánními vztahy, hierarchickým postavením jednotlivých sídel a vztahy mezi nimi. Geografie města zkoumá samostatné sídlo a jeho vnitřní strukturu. Tímto tématem se bude zabývat i následující část diplomové práce. Přístupy ke studiu města se měnily spolu s vývojem myšlení a vnímání lidí. První geografické práce týkající se městského prostoru zahrnovaly pouze dílčí popisné jevy, rostoucí počet obyvatel, rostoucí hustotu zalidnění na určitém území, prostorový vývoj města. Geografové se zapojili do popisování měst zejména z hlediska sledování vlivu reliéfu, klimatu či vegetace na rozvoj lidského sídla. Práce historické se zaměřovaly především na dějiny měst v různých historických obdobích. Až zkoumání a srovnávání měst jiných zemí a snaha o obecné zákonitosti vzniku měst, vedlo ke změně přístupu a k interdisciplinárnímu řešení problému vzniku a vývoje měst (HORSKÁ 2002, MULÍČEK 2008). Rozvoj měst zkoumají teorie prostorového uspořádání již od 19. století. Teorie zkoumají ekonomické aktivity a jejich vliv na vývoj měst. Podrobnější popis jednotlivých teorií bude zmíněn níže.

Historie urbánního rozvoje zahrnuje proměnlivé stupně politického, sociálního, ekonomického, vojenského, kulturního a náboženského života společnosti. Z hlediska historické geografie je jedním z možných způsobů studia urbánního vývoje sledovat změny v městském prostředí, zejména důležité v období 19. a 20. století. Historická geografie urbanizace může být pozorována a zkoumána v různých měřítcích s rozdílnými cíly, v šíři globální až po detailní studie sociální a morfologické struktury individuálního města (BUTLIN 1993).

Devatenácté století je ve znaku expanze evropských velmocí a spolu s územními změnami se šíří zvýšený zájem o zboží z jiných zemí. Výrazné změny nastávají v industriálním období, kdy dochází k růstu počtu obyvatel a ke změnám v demografických charakteristikách. Tyto proměny vedly k charakteristickému městskému hierarchickému uspořádání, s dominancí metropolitních areálů, odrážející

změny v ekonomickém chování (BUTLIN 1993). Právě období průmyslové revoluce je z hlediska vývoje měst označováno pojmem urbanizace a to od 60. let 20. století, kdy začal být tento pojem uplatňován u vědecké veřejnosti. Urbanizaci lze definovat jako změnu sociálně-prostorových forem organizace společnosti, s důrazem na změnu společnosti jako celku (HORSKÁ 2002). Charakteristickými znaky urbanizace podle BUTLINA (1993) je zvýšená koncentrace obyvatelstva, rozšiřující se stavební vývoj na území města, vznik administrativního systému, probíhající výměny a vztahy s bližším i vzdálenějším rurálním prostředím a vytvářející se regionální hierarchický systém. Proces zvyšování podílu městského obyvatelstva v čase lze zaznamenat pomocí tzv. S-křivky, která charakterizuje demografickou a ekonomickou situaci dané země (MULÍČEK 2008).

Urbanizaci lze chápat jako soubor časově a prostorově probíhajících procesů vytvářející strukturu městského sídla. Městské sídlo reprezentuje související koncentraci lidí do měst a stěhování lidí z vesnic do větších obcí. Město však není jasně statisticky definováno a z toho důvodu je obtížné určovat míru urbanizace. S nástupem kvantitativní revoluce v 50. letech 20. století byla přijata myšlenka hledání obecných zákonitostí prostorového uspořádání sídel. Zobecnění prostorových procesů bylo díky statistickým metodám zcela odděleno od zkoumání souvislostí ve vztahu ke společnosti. Po skončení fáze kvantitativní revoluce se objevují názory na vnímání pojmu urbanizace z hlediska sociálního a antropologického jako difúzi hodnot, postojů a kultury. Díky těmto prvkům se mění sociální chování a sociální struktura obyvatelstva spolu se způsoby myšlení. Na základě mnoha výzkumů byla přijata myšlenka, že urbanizace je mnohostranný interdisciplinární proces a lze ji rozlišit na urbanizaci ekonomickou, demografickou, sociální a prostorovou. Za ekonomickou urbanizaci se považovalo zvyšování počtu lidí pracujících v průmyslu a ve službách, demografická urbanizace sledovala pohyb osob z vesnice do měst, sociální urbanizace zkoumala přizpůsobování se městskému způsobu života a prostorová pozorovala změnu prostorového uspořádání sídel, rozvoj technické, dopravní a sociální infrastruktury aj. Města byla chápána jako místa produkce a spotřeby, místa, kde se pohybují investice, pracovní síla, ekonomické transakce. Od 70. let 20. století proniká do studia města behaviorální přístup, analýza vnímání města člověkem. S rostoucí globalizací, od 90. let 20. století, jsou lidé a místa propojeni větší mírou pohybem obyvatelstva, pohybem informací a zboží. Důraz je kladen především na výzkum decentralizačních procesů,

vliv moderních dopravních a komunikačních technologií na uspořádání sídel, utváření tzv. globálních měst aj. (MUSIL 2002, MULÍČEK 2008).

Ve struktuře městského sídla se odráží migrace obyvatelstva mezi jednotlivými městskými zónami. Podle růstu jednotlivých městských zón městského regionu byly vymezeny čtyři etapy stadia městského vývoje, jedná se o urbanizaci, suburbanizaci, deurbanizaci, reurbanizaci. Urbanizace představuje populační růst jádrového města, čímž roste aglomerace jako celek. V období industrializace byl růst měst spojen s koncentrací pracovních příležitostí. Se zlepšováním dopravní infrastruktury se projeví dekoncentrační tendence, charakteristické pro suburbanizaci, kdy narůstá počet obyvatel v okrajových částech aglomerace. Deurbanizací celá aglomerace ztrácí počet obyvatel. Díky rozšíření osobní dopravy se zvyšuje mobilita obyvatel, proto mohou bydlet na venkově, mimo město. Kromě vyšší mobility obyvatelstva hraje roli přechod na terciární stupeň ekonomiky, který vytlačil průmyslové podniky na okraj města. V období reurbanizace dochází k postupnému ožívování jádrového města (MULÍČEK 2008).

2.2 Vývoj urbanizace Českých zemí od průmyslové revoluce

Urbanizaci jako proces transformace venkovského života v převážně městský život lze v evropských dějinách datovat do poloviny 18. století, do období průmyslové revoluce a modernizace. Především díky tomuto procesu se výrazně mění sociální a ekonomické charakteristiky a narůstá samoregulující, samořídící a samoorganizační schopnosti společnosti spolu s možností samostatně se rozhodovat (HLAVAČKA 2009). Růst počtu obyvatel a pracovních příležitostí v průmyslu, koncentrace obyvatel do měst souvisejí se změnami struktury a vývoje městských sídel. Tento proces lze nazvat pojmem industriální urbanizace, při zvyšování počtu obyvatel sektoru služeb lze mluvit o tzv. post-industriální urbanizaci. Urbanizace je tedy chápána jako změna prostorové organizace společnosti a změna celé struktury osídlení a tedy nelze jí pojmut jako popis růstu jednotlivých měst (MUSIL 2002).

Charakteristickými rysy přechodu tradiční společnosti ke společnosti moderní je role trhu, který se stává významným pro ekonomiku i pro společnost, dále rozvoj dělby práce, přesun těžiště výroby do sekundárního a terciárního sektoru, role vzdělávání a

kvalifikace pracovních sil aj. Společnost se stává více anonymní, sekularizovaná a mobilní. Vznikají nové sociální vzorce a mění se životní stereotypy lidí s projevující se individualizací a autonomizací. Většina těchto změn se odehrává ve městě a městská společnost musí jako první hledat řešení problémů. Do popředí řešení proměny městského prostředí vstupuje funkcionalismus a racionalita. Mezi městem a venkovem nastaly pozorovatelné rozdíly. Začala vznikat průmyslová centra, z hlediska funkce infrastrukturně i občansky vybavenější. Politika se začala přenášet na menší celky a přiblížila se více lidem. Důležitou roli sehrálo také oddělení obytné a pracovní funkce domu, ve kterém rodina společně žila a zároveň tvořila místo výkonu povolání. V období nově vznikajících továren, zaměstnávající větší počet osob, se tyto funkce oddělily a lidé do zaměstnání začali docházet. S tím souvisí řešení dopravních situací ve městě a spojení města s jeho bezprostředním okolím (HLAVAČKA 2009, PURŠ 1960).

Díla Jaroslava Purše (1960, 1973), ač tendenční, zaznamenávají vývoj průmyslové revoluce, její příčiny a důsledky. Důsledky průmyslové revoluce na hospodářský vývoj v Českých zemích sledovala Ludmila Kárníková (1965). Vývojem města a společnosti v 19. století se zabývají Pavel Kladiwa a Aleš Zářický (2009). Srovnání urbanizace Českých zemí s evropským vývojem v 18. a 19. století uskutečnila Luďa Klusáková (1986). Období na přelomu 19. a 20. století se věnoval demograf Antonín Boháč (cit in HORSKÁ 2002). Jeho výzkum se soustředil na proměnu vztahů mezi zemědělstvím a průmyslem a odstranil rozdíly mezi městem a venkovem. V 70. letech 20. století Martin Hampel (1971) poukázal na to, že studium urbanizace je založeno na zkoumání obecných procesů a jejich působení na systém měst. Urbanizaci považoval za změnu systémovou, za změnu prostorové organizace společnosti. K tomuto názoru se přikláněla také řada jiných odborníků různých specializací jako je Jiří Musil (1967, 1977), Lubomír Kotačka, Zdeněk Ryšavý či Jiří Link (cit in HORSKÁ 2002). Shodují se na tom, že k interpretaci urbanizace musí dojít propojením více vědních disciplín. V současné době se sleduje působení průmyslové revoluce na ekonomický, sociální vývoj a život společnosti zkoumající změny v chování a myšlení lidí (HORSKÁ 2002).

České země se s jistým zpožděním přiklonily k západoevropskému modelu průběhu průmyslové revoluce. Průběh industrializace ve středovýchodní Evropě lze rozdělit do etap, které ve své práci Hospodaření a rozvoj českých měst 1850-1938 zmiňuje KAREL MAIER (2005):

1. do 20.-30. let 19. století – období manufaktur, předcházející zavádění strojové výroby
2. od 20.-30. léta 19. století do roku 1848/1849 – nástup strojní výroby se současně pokračující manufakturní výrobu
3. od roku 1848/1849 do 70. let 19. století – vrchol revoluční přeměny hospodářství, vedoucím oborem industrializace byla textilní výroba a po ní následoval potravinářský průmysl
4. po roce 1870 – nastupuje fáze těžkého průmyslu

V polovině 19. století se většina obyvatelstva Českých zemí živila zemědělstvím. S nástupem modernizačního procesu, procesu industrializace, docházelo k rozšiřování sídelních jednotek. Přechod z agrární k industriální společnosti znamenal vytvoření si nových vzorců chování a nové strukturalizaci společnosti. S příchodem nových obyvatel do měst se měnila sociální struktura společnosti, venkovské obyvatelstvo vytvářelo tzv. průmyslový proletariát. Často docházelo k zalidňování obcí v blízkosti průmyslového města. Probíhající změny kulturní a urbanizační daly podnět k přesunu většiny funkcí do rozrůstajících se měst, kdežto obce v těsné blízkosti města tvořily venkovská zemědělská sídla. Zemědělské oblasti zaznamenaly odliv obyvatelstva do měst, do průmyslových oblastí, v blízkém okolí těchto oblastí se začal rozvíjet potravinářský průmysl, a to za vzniku lihovarů, cukrovarů a pivovarů (HORSKÁ 2002, MACHAČOVÁ, MATĚJČEK 2009, MAIER 2005).

S počátkem průmyslové revoluce v Českých zemích lze spojit především města soukenická. Většina těchto měst se nacházela zejména v pohraničních oblastech, výroba se soustřeďovala zejména do severních, severovýchodních a východních Čech, v jižních Čechách se centrem soukenictví stal Jindřichův Hradec a na Moravě Jihlava. Ve vnitrozemí se po nějakou dobu stále udržovala tradice cechovní řemeslné výroby a vývoj poněkud stagnoval. Tradiční soukenické cechy se transformovaly v tovární vlnářský průmysl. Větší rozvoj zaznamenala města od poloviny 19. století rozkládající se v blízkosti vodního toku s dostatkem vody a pravidelným průtokem, na křižovatce obchodních cest nebo v lokalitách, kde manufakturní výroba převládala od 18. století. S rozvojem průmyslové výroby bylo nutné hledat nové energetické zdroje jako je uhlí, neboť dřevo a voda již nebyly dostačujícími surovinami. Nově se vytvářela železniční

síť, která spojovala vznikající průmyslové oblasti. Struktura města se výstavbou nových továren a příchodem nových obyvatel měnila. Budovy továren a nová výstavba architektonicky zastínila budovy starší, zanedbanější. Domy začaly představovat symbol prestiže a majetnosti. Vzdělanější vrstva obyvatelstva se začala scházet, tvořit tzv. spolky a spolkovou činností obohacovaly kulturní život ve městě (MACHAČOVÁ, MATĚJČEK 2009)

V souvislosti s rozvojem industrializace se zvyšovala pracovní síla v oborech terciární sféry (obchod, doprava, peněžnictví). Dovoz potravin a výrobků ze zámoří postupně převládl nad obchodem u místních řemeslníků, kteří byli postupně vytlačováni z městských vrstev. Důsledkem průmyslového boomu byl velký nárůst výrobků a z toho vyplývající nadvýrobní krize. Tyto hospodářské krize zasáhly zemi od 2. poloviny 19. století hned několikrát. V 70. letech 19. století přišla nová vlna industrializace díky technologiím hutnictví železa a využití elektrické energie, tzv. druhá průmyslová revoluce (HORSKÁ 2002). Příchodem nových obyvatel, novou výstavbou továren, honosných budov a budováním dopravního spojení byla značně ovlivněna struktura města, jehož rozvoj v industriální epoše lze rozdělit podle čtyř trajektorií:

1. správní centrum – infrastruktura – železnice – průmysl
2. průmysl – železnice – infrastruktura – (správní centrum)
3. železnice – průmysl – infrastruktura
4. těžba nerostů – železnice – průmysl – infrastruktura

(MACHAČOVÁ, MATĚJČEK 2009)

Od 90. let 19. století prochází města novým stavebním vývojem, vznikají městské průmyslové aglomerace, jejichž základem je město a připojená obec vytvářející městskou čtvrť. Cena pozemků ve městě rostla a prostoru ubývalo, proto se začalo s výstavbou „do výšky“ podle tehdejších urbanistických plánů. Chaotická výstavba ve městech byla omezena vydáním tzv. stavebních řádů. Tyto stavební řády byly časem upravovány podle soudobých potřeb. Na přelomu 18. a 19. století se dbalo zejména na požární a statické hledisko, méně již na zdravotní a estetické. Přísněji byla tato pravidla posuzována ve městě, kde se požár mohl šířit daleko rychleji v hustěji zastavěné oblasti než na venkově. Již od poloviny 18. století byl vydán pro Moravu a Slezsko požární řád obsahující požadavek na výstavbu zděných budov a zákaz výstavby dřevěných budov.

Čechy tento řád zavedli o něco později. Ve stavebních rádech lze sledovat čtyři základní okruhy zájmů, které vytvářely městské prostředí:

1. parcelace a šířka ulic
2. výška a proporce domu
3. požární zdi a štíty
4. vnější podoba domů

V první polovině 19. století s přijetím nového českého a moravského stavebního řádu se dostala do popředí klasicistní úprava budov, tedy jednodušší vzhled bez ozdob s decentní barvou přírodního kamene. V druhé polovině 19. století vyniká sloh historizující a secesní dekorace fasád. Zejména se dbalo na zlepšování hygienických podmínek, odstranění hřbitovů z intravilánu obcí, dláždění veřejných prostranství, zakládání veřejných parků a alejí. Docházelo ke změnám, které předurčovaly moderní vzhled městské výstavby zaváděním kanalizace, plynu a elektřiny, osvětlení. Reprezentativní část města tvořily vily místních významných a vlivných osobností jako například továrníků a dalších průmyslových magnátů, lidí z vyšších středních a horních vrstev. Průměrná úroveň bydlení však zůstávala nízká, hlavní obytnou místností byla kuchyně, která se po zavedení nových tzv. úzkých uzavřených komínů a sporáků stala čistou a byla využívána také k vytápění ostatních místností. Obývací pokoj a koupelnu měl jen malý počet bytů. Přes všechna vznikající hygienická opatření se symbolem měst průmyslové epochy stala městská krajina továrních komínů a znečištěného ovzduší (HORSKÁ 2002, EBEL 2009, MAIER 2005).

Od poloviny 19. století lze u nás sledovat různorodé vztahy mezi společenskými vrstvami ovlivňující výstavbu ve městě, rozmístění infrastruktury a vybavenosti města. Chápání pojmu urbanizace nabývá větších rozměrů než pouhé sledování rozmístění obyvatelstva a koncentrace obyvatelstva do měst. V poválečném období se však prosadila tzv. řízená urbanizace se státní kontrolou, která se snažila o srovnání rozdílů mezi jednotlivými společenskými vrstvami. Cílem centrálního územního plánování byla tzv. koncepce osídlení se snahou kombinovat sociální a ekonomické cíle. Nová výstavba probíhala z veřejných peněz, nedbalo se příliš na architektonickou kvalitu, ale spíše na účelovost a funkčnost. Urbanizaci za socialismu lze charakterizovat třemi

pojmy: práce – byt – sociální skupina. Charakteristické prvky řízené urbanizace se staly hromadnost, sériovost, standardizace (MUSIL 2002).

V období tzv. reálného socialismu dochází k vědecké různorodosti názorů identifikace pojmu město reálného socialismu. Jedna skupina autorů uznává socialistickou výstavbu naopak od druhé, která proces urbanizace spojuje s procesem modernizace. Obě skupiny se však shodují, že socialistické státy jsou svým způsobem výstavby specifické. Charakteristickým znakem socialistické výstavby bylo usměrňování urbanizačních procesů s cílem vytvořit město bez třídních a kulturních rozdílů. Rozvoj socialistického města a rozmístění funkcí bylo ovlivněno koncepcí plánovité segregace funkcí města (MATLOVIČ 2004). V 50. letech 20. století dochází zejména k úpravám poválečného stavu měst a obcí. Menší počet nově vznikajících menších sídlišť byl zapříčiněn myšlenkou, že po odsunu německého obyvatelstva zůstalo mnoho neobydlených domů a bytů. Podporována byla zejména výstavba nových průmyslových závodů ve městech malé a střední velikosti (města s počtem obyvatel 5 000-10 000 a 50 000-100 000) především v lokalitách, které byly spojovány s těžkým průmyslem a těžbou nerostných surovin. Poválečná bytová krize byla příčinou rozvoje sídlištní výstavby a zároveň byla nově budována dopravní infrastruktura s rozšiřující se sítí autobusových linek a to zejména z důvodu dojíždění zaměstnanců z okolních obcí. Tento model, stěhování zaměstnanců závodů do okolních vsí, byl charakteristický pro socialistické státy, kdežto na západě se do zázemí měst stěhovala převážně střední a vyšší třída obyvatelstva. Západní ideou výstavby sídlišť bylo vytvoření kvalitního bydlení pro všechny vrstvy obyvatelstva, tedy vznik sociálně smíšených obytných oblastí. U nás se jednalo o koncepci socialistické bytové a městské politiky, o začlenění myšlenek zásad socialistické kultury a stavební technologie (MUSIL 2002).

Rozvoj obytných struktur ovlivnila koncepce bytových komplexů monotónní blokovou výstavbou. Pro vnitřní funkční strukturu města bylo charakteristickým jevem budování sídlištní formy zástavby, méně se projevovала individuální výstavba. V 60. letech 20. století došlo ke změně chápání bytového fondu, byty na sídlištech byly technicky vybavenější a vytvářely dojem vyššího životního standardu. V 70. a 80. letech 20. století vyrostlo nejvíce velkých sídlišť na okrajích měst a na nezastavěných plochách určených k zastavění. Dbalo se na rozdělení do čtyř funkčních částí, a to bydlení, práce,

odpočinek, doprava, které tak vytvářely prostorovou strukturu města (MATLOVIČ 2004, MUSIL 2002).

Transformace politického a hospodářského systému v 90. letech a posilování terciéru vedla k růstu velkých měst. Znakem postindustriálního města je nepravidelné seskupování různých funkcí s výrazným oslabením centra města. Toto období lze charakterizovat dynamickými změnami ve vnitřní struktuře města související s přizpůsobováním se nově nastaveným společenským principům. Obyvatelstvo vytváří novou společenskou hierarchii, tzv. spotřební třídy nahrazují třídní rozdělení minulého režimu. Vymezeny byly průmyslové oblasti, které byly ztrátou své hospodářské funkce oslabeny, zaznamenaly úbytek pracovních míst a také počtu obyvatel. Důsledkem procesu tzv. plánované urbanizace jsou rostoucí rozdíly mezi regiony, rostoucí míra decentralizace, výrazné změny vnitřní struktury města a změny v sociální a kulturní struktuře města aj. Zvyšující se počet obyvatel střední a vyšší třídy na předměstích a v okrajových částech města je spojován s termínem suburbanizace, v západních státech probíhající již od 20. let 20. století, v našich podmínkách se s tímto procesem setkáváme téměř u konce 20. století. Významný vliv má doprava a rozvoj telekomunikací spojující místa spotřeby, bydlení a produkce. Celkově globalizace vytváří nové formování vazeb mezi globálními a lokálními faktory. Ve vnitřních částech měst dochází k zhušťování výstavby a využívání stávajících budov, případně probíhá výstavba na dosud nezastavěných plochách a vznikají nová obchodní či administrativní centra. Celkově dochází k rozšiřování městského regionu (MATLOVIČ 2004, MUSIL 2002, MULÍČEK 2008).

V současnosti lze pozorovat výrazné zpomalení růstu měst související s demografickými charakteristikami, zejména s nízkým přirozeným přírůstkem a změnou migračních toků, z měst na okraj a na venkov. S touto situací souvisí také nižší bytová výstavba. I přesto, že nedochází k nárůstu počtu obyvatel ve městech, prochází proměnou a hrají větší ekonomickou a řídicí úlohu. Tyto skutečnosti ovlivňují nové rozvojové koncepce a změnu územních plánů, které formují prostorovou strukturu města (MATLOVIČ 2004).

2.3 Teorie prostorového uspořádání měst

Vědeckým studiím, zabývajících se prostorovým upořádáním města, předcházely teorie týkající se prostorové organizace. Předpokladem prostorové organizace jsou procesy probíhající uvnitř regionu, přičemž hlavní roli zde hraje rozmístění lidské společnosti v prostoru a čase. Podle R. L. MORRILA (1974) se komplexní prostorová organizace zabývá socioekonomickými faktory, které jsou ovlivňovány přírodními podmínkami. Od 2. poloviny 19. století je prostorová organizace spojována s procesy industrializace a urbanizace.

Geografické práce na počátku 20. století popisují vliv reliéfu na rozvoj měst a sídelního systému. Postupně se měnila popisná část v rozsáhlejší prostorové studie vnitřního města. Hledáním zákonitostí, podle kterých docházelo k prostorovému rozmístění v území, se zabývala řada vědců již od 19. století. V předindustriálním období vedla neexistence motorové dopravy ke specifickému prostorovému uspořádání sídel. Charakteristickými znaky byla izolovanost jednotlivých center a přeprava zboží na krátké vzdálenosti. Vznikala prostorově malá kompaktní města, ve kterých se koncentrovala místa bydlení, práce a obchodu. Z hlediska sledování výše dopravních nákladů vznikaly teoretické modely popisující prostorovou lokalizaci výrobních činností (SEIDENGLANZ 2008).

Mezi první známé teorie patří teoretický model Von Thüнена (1826, cit in MAIER 2005), který pozoroval vztah mezi centrem a zázemím. Činnosti, které jsou blíže centru, jsou využívány intenzivněji než ty vzdálenější. Základ této teorie použil ve své práci Patrick Geddes (1915, cit in MAIER 2005), který ještě svou teorii obohatil o hierarchické uspořádání města a venkova. Alfred Weber (1909 cit in MAIER 2005) se ve své práci zabýval vztahy mezi náklady na dopravu materiálů a zboží, náklady na dopravu zaměstnanců a aglomeračními výhodami jako hlavními aktéry určující umístění průmyslových podniků. Tzv. neoklasické teorie byly často kritizovány z důvodu neschopnosti přizpůsobit se inovacím a transformacím. Interurbánním prostředím a výzkumem se zabýval Walter Christaller (1933 cit in MULÍČEK 2008, SZCZYRBA 2008) a jeho známá teorie centrálních míst z 30. let 20. století. Teorii prostorového uspořádání

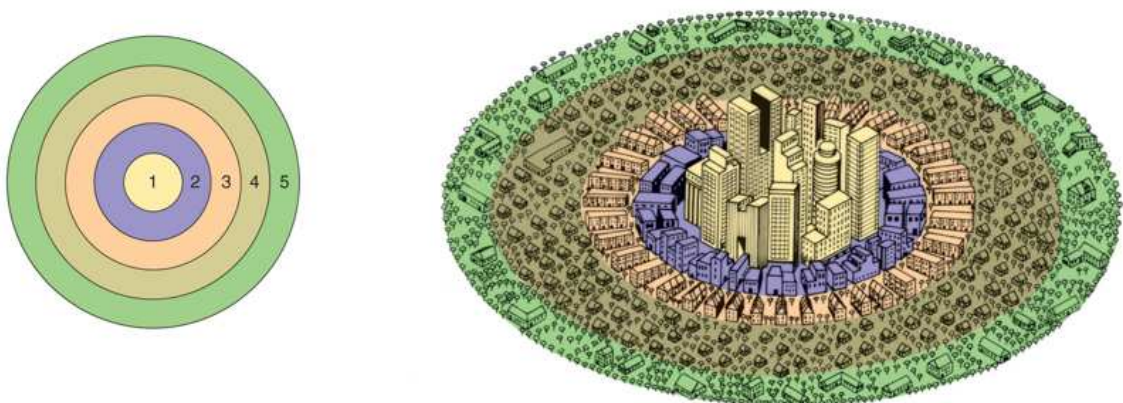

města založil na myšlence, že města si vytvářejí spádovou oblast jednotlivých činností pro své okolí. Význam města neodvozuje od počtu obyvatel, základními principy teorie centrálních míst je hierarchický princip a princip poklesu poptávky se vzdáleností (MULÍČEK 2008, SZCZYRBA 2008, MAIER 2005).

Mezi první teorie prostorového uspořádání města v průběhu 20. století patří tři modely vysvětlující rozmístění obyvatel v rámci města. První zmiňovaný model, tzv. model koncentrický zón (obr. 1), vytvořil v roce 1923 sociolog E. W. Burgess. Podle tohoto modelu roste město v koncentrických kruzích směrem od centrálního jádra. Burgess (1923) identifikoval pět koncentrických zón:

1. CBD (*central business district*) koncentrující neresidentní aktivity
2. zóna přechodu (*zone in transition*), kde se shlukují zejména průmyslové podniky a bydlení chudšího obyvatelstva
3. zóna bydlení pro pracující (*zone of working-class homes*), kterou obývají skupiny lidí v jednoduché starší zástavbě
4. zóna vyšší společenské vrstvy (*zone of better residences*), kde se nachází nové a prostorné domy střední společenské třídy
5. zóna dojíždějících (*commuter's zone*) patřící do zastavěné části města a vytvářející malé vesnice

(RUBENSTEIN 2011)

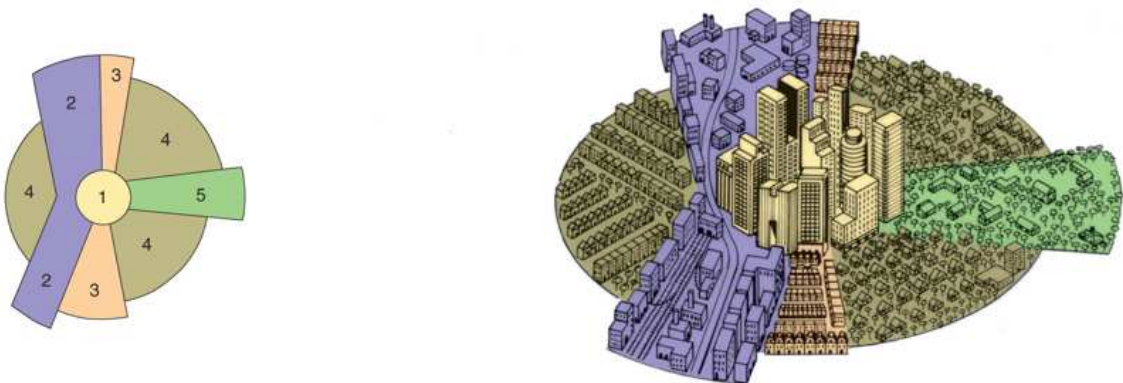

Obr. 1: Model koncentrických zón (Zdroj: upraveno podle Rubenstein 2011)

Na konci 30. let 20. století navrhl Homer Hoyt (1939) sektorový model (obr. 2), modifikaci koncentrického modelu, který znázorňuje sektory. Model dělí město na sektory podle atraktivity pro širší skupinu aktivit. Tento model se dělí na pět hlavních sektorů:

1. CBD (*central business district*)
2. Doprava a průmysl (*transportation and industry*), průmyslové podniky a obchodní činnosti se soustředily zejména podél hlavních komunikací
3. Obytná zóna nižší vrstvy (*low-class residential*) tvoří pásma mezi zónou dopravy a průmyslem a obytnou zónou střední vrstvy
4. Obytná zóna střední vrstvy (*middle-class residential*) vyplňuje prostor mezi jednotlivými zónami
5. Obytná zóna vyšší vrstvy (*high-class residential*) koridor spojující centrum a okraj města, dražší bydlení stojí dál od centra, zejména na vnějším okraji

(RUBENSTEIN 2011)

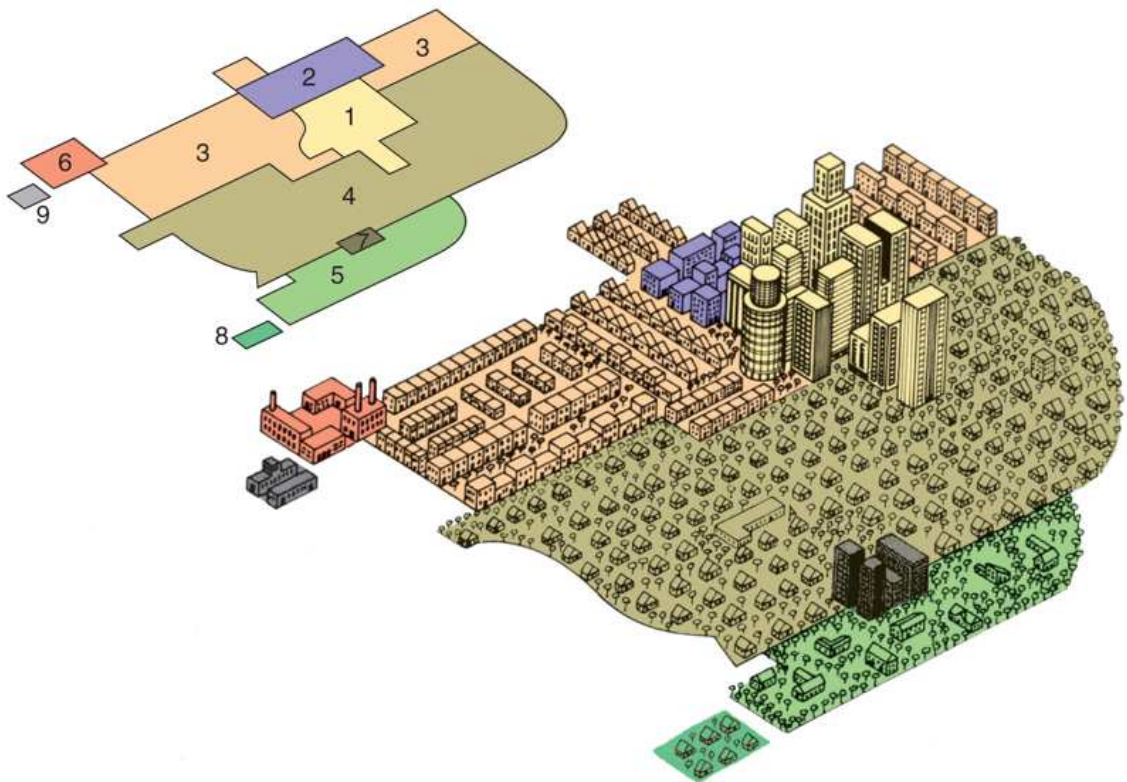
Obr. 2: Sektorový model (Zdroj: upraveno podle Rubenstein 2011)

Třetím modelem je vícejaderný model (obr. 3) geografů C. D. Harrise a E. L. Ullmana (1945). Podle modelu více jader je město komplexní struktura, která zahrnuje více než jedno centrum s pohybem lidí a komplexem nejrůznějších služeb. Příkladem uzlů, které tvoří jednotlivá centra jsou například univerzita, letiště, přístav aj. Vícejaderný model zahrnuje devět částí:

1. CBD (*central business district*)
2. velkoobchod, lehký průmysl (*wholesale, light manufacturing*)
3. Obytná zóna nižší vrstvy (*low-class residential*)

4. obytná zóna střední vrstvy (*medium-class residential*)
5. obytná zóna vyšší vrstvy (*high-class residential*)
6. těžký průmysl (*heavy manufacturing*)
7. vzdálené obchodní centrum (*outlying business district*)
8. rezidentní předměstí (*residential suburb*)
9. průmyslové předměstí (*industrial suburb*)

(RUBENSTEIN 2011)

Obr. 3: Vícejaderný model (Zdroj: upraveno podle Rubenstein 2011)

Tři předcházející modely znázorňují rozmístění obyvatel v rámci městského prostoru podle jejich sociálních charakteristik. Také vysvětlují proč určitá skupina obyvatel směřuje na určitá místa (RUBENSTEIN 2011). Zjednodušené modely, opírající se o příklady Ameriky 20. let 20. století, jsou v reálném světě doplňovány o dopravní a terénní strukturu, prostorovou mobilitu obyvatelstva, ekonomickou základnu města (MULÍČEK 2008).

Ve 2. polovině 20. století lze zaznamenat přechod industriální společnosti ke společnosti post-industriální a tento přechod měl vliv i na změny v rámci vývoje města. Charakteristickými znaky post-průmyslového města je prostorový a hodnotový rozptyl, slabá role centra a oslabený vztah mezi centrem a ostatními částmi města. Naopak výrazný je vliv komunikací, dopravních, telekomunikačních a dochází ke zkracování vzdáleností mezi lokalitami (MULÍČEK 2008).

3 Townscape

3.1 Townscape

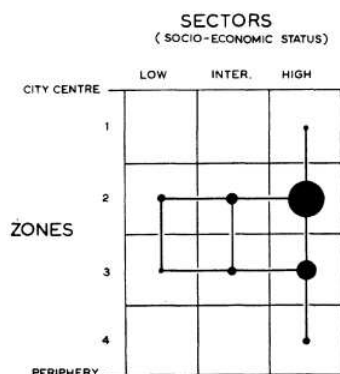
Krajina představuje soubor prvků charakterizující část zemského povrchu. Existuje mnoho definic krajiny. Podle zákona č. 114/1992 Sb. je krajina definována jako část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky. Krajina může být vnímána různě podle zaměření oboru, který krajinu zkoumá. V tomto případě lze říci, že tato práce se zabývá krajinou kulturní, městskou, architektonickou, geografickou a možná by výčet mohl ještě dále pokračovat. Právě městská krajina je pojem, který nám dále pomůže k pochopení výrazu townscape.

V odborné literatuře se od druhé poloviny 20. století objevuje nový pojem, pojem zkoumající krajinu města (*urban landscape*). Townscape značí zastavěnou krajinu, krajinu vytvořenou lidmi. Teorie townscape se na rozdíl od popisných prací vývoje měst snaží o vysvětlení prostorových vzorců v městském prostředí pozorováním faktorů a vztahů morfologického systému města. Analytická studie townscape by měla zahrnovat geografickou analýzu a klasifikaci funkčních změn. Klíčovými prvky tohoto pojmu se staly výrazy jako hybná síla změny (*agent of change*) a fyzická struktura (*physical fabric*) tvořená budovami určitých architektonických stylů. Myšlenkou je sledování konkrétních staveb městského prostředí, jejich výrazných architektonických prvků a konstrukčních materiálů, které dohromady tvoří autentickou strukturu konkrétního období a stylu. Vnější vzhled stavby reflektuje sociální status obyvatelstva, pro které byla postavena, ale v průběhu času se procesem filtrování a růstem města funkce stavby liší. Vztah mezi socioekonomickým statusem obyvatelstva a využitím staveb se v průběhu času mění. Město lze rozdělit na řadu zón a sektorů vymezujících obecné znaky architektonických oblastí (JOHNSTON 1969, SOLOMON 1966).

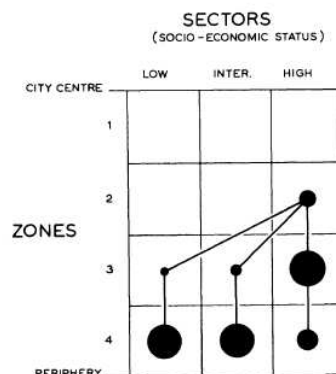
Ve svém článku *Towards an Analytical Study of the Townscape: The Residential Building Fabric* představuje R. J. Johnston (1969) difúzní model (*An Intra-urban Townscape Diffusion Model*), který popisuje tři varianty rozmístění prvků townscape. Tyto modely jsou pouze teoretické a proto je možná jejich modifikace podle situace

daného příkladu. Sektorový model (obr. 4) znázorňuje, že daný architektonický styl je vytvořen pouze pro skupinu, pro část městské společnosti, nikdy nebyla a nebude přijata jinou skupinou v rezidentní části města. Ve skutečnosti jsou stavební styly šířeny a neomezují se pouze na jednu oblast, většinou jsou využity napříč různými sociálními skupinami obyvatel v dobu, kdy již tyto styly nejsou aktuální. Stupňovitý model (obr. 4) představuje rozšíření architektonického stylu menší skupiny vyšší společenské vrstvy především v třetí a čtvrté zóně města. Střední a nižší společenská vrstva o něco později tento styl přijme za svůj s využitím levnějších materiálů v nejhudších částech města na okrajích. V omezených případech se nižší sociální skupina obyvatelstva objeví v zámožnějších předměstích. Vždy však nižší společenská vrstva zaostává za vyšší sociální skupinou. Poslední zde zmíněný model tzv. reverzní stupňovitý model (obr. 4), neboli obrácený model k modelu předcházejícímu, je také možný. Jednou přijatý stavební styl zůstane populární dlouho dobu v nižší sociální vrstvě obyvatelstva než by tomu bylo v módnější rezidentní části města. Jedná se o centrum města, které zůstává zachováno na rozdíl od častěji se kopírujících stylů vytvořených vyšší společenskou vrstvou v rezidentní části města. Jednoduché prvky architektonických stylů jsou rozšířeny ve všech sociálních stavech obyvatelstva, ale pouze u nižší vrstvy jsou charakteristické i v dalších zónách města (JOHNSTON 1969).

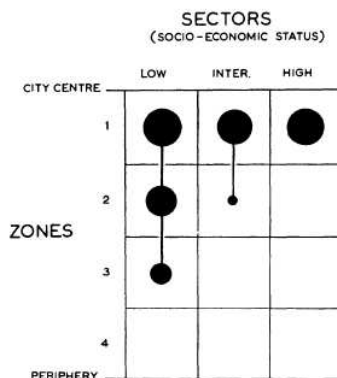
GENERAL ZONE/SECTOR MODEL

STEPPED MODEL

REVERSE STEP MODEL

Obr. 4: Sektorový, stupňovitý a reverzní stupňovitý model (Zdroj: upraveno podle Johnston 1969)

Jiný názor prezentují autoři J. W. R. Whitehand a S. M. Whitehand (1983), kteří svůj výzkum zaměřili na studium centra města a tvrdí, že sociální aspekt ve fyzickém vývoji města je ojedinělý. Fyzickou strukturu města vytvářejí podniky, organizace a jednotlivci vlastníci budovy. Fyzické změny v městském prostředí jsou považovány za změny v ekonomických a populačních charakteristikách v prostoru a čase. Autoři si kladou několik otázek týkajících se projevů změn ve fyzické struktuře městského centra, a to: jaký vliv na tyto změny měly podnikatelské subjekty, které změny měly vliv na rozmístění podnikatelských subjektů a jak se lišilo načasování aktivit jednotlivých subjektů mezi centry.

Geografická analýza a klasifikace townscape by měla posoudit současný charakter jednotlivých center. V komparativních studiích by měly být posuzovány lokální a

regionální změny, tak jako kulturní a časové. Vzájemný vztah stavební struktury a funkčních změn je spojnicí na poli morfologického a současného studia města (SOLOMON 1966).

Při studiu townscape sledujeme stavební vývoj ve struktuře města, který je ovlivněn socioekonomickým statusem obyvatelstva, které město budovalo. V aplikační části je kapitola townscape rozdělena na jednotlivé zkoumané části, a to okružní třída a náměstí, vilová čtvrť a rodinné domy, řadové a činžovní domy, obytná výstavba po 2. světové válce, veřejné prostory, městská infrastruktura, průmyslové komplexy. Každá tato část vytváří obraz města, popisuje jeho vývoj a dokládá, jaký význam měly na proměnu města historické události. V této práci je zdůrazněn vliv průmyslové revoluce na vývoj města, ale první mapové znázornění z roku 1833 ukazuje město ještě před touto výraznou proměnou. Na případových studiích vybraných obcí je znázorněn vliv města na okolní obce a vývoj obce vzdálenější od města, kdy je vidět velmi odlišný způsob výstavby.

3.2 Klasifikace změn v prostorové struktuře města

Prostorovou strukturu města odráží hlavní principy vývoje společnosti a poznání její vnitřní struktury, díky kterým lze lépe pochopit procesy tvořící charakter městské krajiny. Vývoj vnitřní struktury města je ovlivněn přírodními i společenskými aktéry a reaguje na vztah s vnějším prostředím (SÝKORA 1993). Při studiu prostorové struktury města je důležité zaměřit se na analýzu procesů, tedy nehodnotit pouze daný stav, ale hledat souvislosti. RENÉ MATLOVIČ (2004), při zkoumání transformačních procesů postkomunistických měst, vyčlenil pět základních zón města:

- A. centrum (staré město)
- B. vnitřní město
- C. vilové čtvrtě
- D. sídliště
- E. periferní zóna

Centrum města je vývojově nejstarší a zahrnuje také zástavbu těsně přiléhající k historickému jádru. Vnitřní město tvoří kompaktní zástavba vznikající zejména

v období 19. a 20. století a obklopující jádro města. V ilovou čtvrť tvoří rodinné domy a reprezentující vily počátku 20. století. Sídliště, vystavěné v období 50. – 80. let 20. století, charakterizují soubory bytových domů a rozprostírají se dál od centra města. V okrajových částech města vznikla méně kompaktní zástavba venkovského charakteru a heterogenních zón (průmysl, zemědělství aj.), tzv. periferní zóny (MATLOVIČ 2004).

Při studiu prostorové struktury města a jeho procesů je pozornost zaměřena nejen na popis prostorových proměn, ale také na aktéry a vlivy, které přispěly k této proměně. Zkoumání vývoje struktury města může být analyzováno na základě stavu prostorových vzorců, jehož kvantitativní výsledky jsou popisem změn v prostorovém vzorci. Druhým způsobem zkoumání je analýza procesů proměny prostorových struktur. Základní otázkou studia procesů proměny města je jak a proč se mění prostorová struktura vnitřního města (SÝKORA 2001).

Studium prostorové struktury města charakterizují proměny morfologické (fyzické), funkční a sociální (sociálně-demografické). Každá část města je charakteristická svým fyzickým stavem, funkčním využitím nebo sociálním statusem lidí. Při analýze struktury města tvoří vztahy mezi využitím jednotlivých částí měst souvislosti, které je třeba zohlednit při proměnách vnitřní struktury města (SÝKORA 2001).

Morfologická prostorová struktura města zahrnuje fyzický stav budov a morfologickou strukturu homogenních částí měst, městských čtvrtí. V tomto případě se jedná o strukturu větší části, uliční sítě, bloků zástavby (sídliště, rodinné domy aj.). Ve městě lze rozlišit kompaktní město, které představuje urbanizované území intravilánu a příměstskou zónu, volněji roztroušenou zástavbu na okrajích města. Při analýze městské struktury lze sledovat charakter zástavby, tedy vertikální a horizontální rozmístění budov, fyzický stav budov, tedy stáří vystavěné čtvrtě, rekonstrukce čtvrtě, stáří a kvalita domů nebo bytového fondu. Rozlišit lze mezi zcela novou výstavbou nebo transformací stávající výstavby. Zcela nová výstavba může být jednorázová, většinou plánovitá nebo postupná, jejíž struktura může působit různorodě. Transformací se rozumí zhušťování výstavby, asanace nebo například přestavba větších územních celků, parcel. Funkční prostorová struktura představuje rozdělení území města podle funkčních složek (bydlení, výroba, služby, administrativa, infrastruktura aj.). Klasifikace funkčního rozdělení města se může lišit, vždy se však dělí na části zastavěné (bydlení,

výroba, služby, dopravní a technická infrastruktura aj.) a nezastavěné (zemědělství, těžba, lesnictví, park, veřejná zeleň) (SÝKORA 2001).

Funkční členění se dělí na plošné prvky (průmyslové objekty, obytné zóny aj.), liniové prvky (komunikace aj.), uzly a zóny (rozmístění obchodu a služeb aj.). Členění města podle funkcí se v průběhu času měnilo. Období počátku 20. století lze označit za období, kdy se většina funkcí oddělovala, vznikaly více monofunkční zóny, než je tomu v dnešní době. Dnes se většina nově vznikajících zón vyznačuje značnou polyfunkčností. Mezi jednotlivými funkčními složkami probíhají vztahy, které jsou důležitou součástí chápání prostorové struktury města. Příkladem může být oddělení obytného a pracovního prostředí na přelomu 19. a 20. století a s tím související vznik nových funkčních ploch, odloučených pracovišť a zlepšování dopravní infrastruktury (SÝKORA 2001).

Sociální prostorová struktura města (jednotlivci, domácnosti aj.) představuje charakteristiky týkající se obyvatelstva přítomného ve městě. Nejčastěji lze vycházet ze statistik týkající se sčítání obyvatelstva. Základní kvantitativní charakteristiky vhodné pro analýzu sociální prostorové struktury města obsahují údaje o demografických charakteristikách, sociálně-ekonomickém a etnickém statusu obyvatelstva (SÝKORA 2001).

4 Metodika práce a prameny

Hlavní náplní této práce je výzkum proměny městského prostředí a vybraných přilehlých částí. V úvahu byl brán zřetel na administrativní vymezení města, které v letech 1980 – 1990 dosáhlo své největší územní rozlohy (viz následující kapitola). Pro výzkum byla zvolena následující katastrální území (dále v textu uváděno pouze k. ú.): Nový Jičín – Město, Nový Jičín - Horní předměstí, Nový Jičín – Dolní předměstí, Loučka, Šenov a Rybí. Výběr případových studií představuje navzájem výrazně odlišné typy sídel. K. ú. Město, Horní a Dolní předměstí vymezují město Nový Jičín do poloviny 20. století. V 2. polovině 20. století došlo k připojování dalších k. ú., proto při porovnávání dat novějších byla starší data přepočítána na základě dnešního administrativního vymezení. Jedná se o k. ú. Nového Jičína, dále k. ú. Žilina, Bludovice, Kojetín, Straník, Loučka. Obec Šenov, od roku 1994 samostatná obec, tvoří s městem jeden organický celek. Loučka je od roku 1975 místní částí města, avšak stavebně se propojila s městem teprve v posledním desetiletí 20. století. Tyto původně zemědělské obce se ubíraly zcela jiným vývojem než je tomu u třetí případové studie, obce Rybí. Rozdíly ve vývoji a vliv města na vývoj obcí bude podrobněji rozebrán v aplikační části.

V první části je pozornost zaměřena na historický vývoj zkoumaného území, proto byly využity prameny dostupné v Státním okresním archivu v Novém Jičíně a knižní publikace zabývající se Novým Jičínem a okolím. Velmi přínosným dílem je kniha *Moravské Kravařsko* z roku 1898, která popisuje oblast Kravařska jak z hlediska geografického tak historického a podrobněji se zabývá obcemi v soudních okresech Nový Jičín, Příbor a Fulnek. Nejnovějším dílem, které se zabývá dějinami Nového Jičína je kniha se stejnojmenným názvem, vydaná v roce 2011. Publikace poskytuje kromě přehledu dějin města také odkazy na prameny a literaturu, z nichž některé poskytly podrobnější informace ke studiu vývoje města. Patří k nim například i diplomová práce TOMÁŠE BOUDY (1984) *Kulturní obraz Nového Jičína na přelomu 19. a 20.století se zvláštním zřetelem k výtvarnému umění, především k architektuře*, která se detailněji zabývá vývojem města z pohledu stavebního a architektonického. Celkový urbanistický vývoj města popisuje kapitola v knize KARLA KUČI *Města a městečka*

v *Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 4. díl (2001). Vykreslení obrazu města na přelomu 19. a 20. století doplňovala publikace *Nový Jičín na dobových pohlednicích* (2005). Při studiu obce Rybí bylo využito také *Kroniky obce* (1954 – 1975), která je volně přístupná v digitální podobě na internetových stránkách Zemského archivu v Opavě, pod jehož správu spadá také Okresní archiv v Novém Jičíně. Kronika obce Rybí vznikla sice v roce 1954, ale retrospektivně popisuje starší historii obce.

Pro účely zpracování údajů statistických dat byla využita publikace *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960*, svazek XIV (1998). Další data byla získána z *Historického lexikonu obcí České republiky 1869 – 2005* (2006) a také z internetových stránek Českého statistického úřadu, z veřejné databáze a sčítání lidí, domů a bytů 2011 (SLBD 2011). V grafech a tabulkách jsou zvoleny roky, tak aby postihovaly období od poloviny 19. století až do současnosti. Pokud nejsou u dat za město Nový Jičín uvedena jiná k. ú., jedná se o vymezení v tomto složení: Nový Jičín – Město, Nový Jičín – Horní předměstí, Nový Jičín – Dolní předměstí.

Důležitou roli v této práci sehrály mapy a digitalizované letecké snímky, které byly zkoumány za období let 1833 - 2009. Pro práci byly vybrány mapy tzv. císařských povinných otisků, III. vojenského mapování, odvozených leteckých měřických snímků (OdLMS) v digitální podobě a Základní mapa České republiky 1: 10 000 (ZABAGED).

Prvním mapovým pramenem jsou mapy Stabilního katastru, tzv. císařské povinné otisky, které vznikaly na Moravě a ve Slezsku v letech 1824 - 1836. Kopie map stabilního katastru jsou známy pod názvem indikační skici a jsou provedeny v barevném provedení. Mapy jsou uloženy v Ústředním archivu zeměměřictví a katastru (ÚAZK) v Praze (archivnimapy.cuzk.cz). Mapy zkoumaného území, tedy k. ú. Nového Jičína (Město, Horní a Dolní předměstí), Loučky, Šenova a Rybí, pocházejí z roku 1833 v měřítku 1 : 2 880. Mapy jsou vyhotoveny pro každé k. ú. vždy na několika mapových listech. Na stránkách Českého úřadu zeměměřického a katastrálního (ČÚZK) jsou uvedeny také výkazy s porovnáním ploch v letech 1845 a 1948, které byly využity při zpracování kapitoly o využití území.

Dalším zkoumaným mapovým dílem bylo III. vojenské mapování. Toto mapování probíhalo na našem území v letech 1869 – 1885. Mapování bylo provedeno v měřítku 1

: 25 000 pro topografickou sekci (mapy kolorované) a v měřítku 1 : 75 000 pro tzv. mapy speciální. Speciální mapy byly využívány v armádě až do 50. let 20. století. K reambulaci mapových listů zejména v pohraničí a v okolí velkých měst došlo v letech 1920 – 1935. Využité mapové listy zvoleného území jsou označeny letopočtem 1876, vznikly však o něco později, na mapových listech je již zmapována železniční trať, která byla v Novém Jičíně zbudována teprve v 80. letech 19. století (oldmaps.geolab.cz).

Pro zpracování vývoje městské struktury ve 20. století byly využity odvozené letecké měřické snímky v digitální podobě, které poskytuje Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad (VGHMÚř) v Dobrušce. Vybrány byly následující roky: 1937, 1955, 1979, 1992, tak aby mohly být jednotlivé části zmapovány přibližně ve stejném časovém rozmezí. Všechny mapy jsou černobílé, přesto podaly přesnější informace o charakteru zástavby než mapy topografické.

Pro sledování současného stavu proměny zástavby obcí byla zvolena Základní mapa České republiky 1 : 10 000, která je dostupná v digitální podobě na internetových stránkách ČÚZK jako tzv. základní báze geografických dat České republiky (ZABAGED). Proces tvorby ZABAGED začal v roce 1995, v letech 2006 – 2009 proběhla druhá aktualizace a v současnosti probíhá třetí aktualizace (geoportal.cuzk.cz).

Mapové listy byly za jednotlivá období zpracovány v programu ArcGIS 10. Práce spočívala v georeferencování snímků na základě podkladové mapy, kterou tvořila již zmiňovaná Základní mapa České republiky 1 : 10 000 v souřadnicovém systému S-JTSK. Výsledkem jsou tématické mapy vývoje zvolených území. V některých případech došlo k výběru menšího území, než jsou jednotlivá katastrální území a to z důvodu detailnějšího prostudování vývoje části obce.

Studium pramenů, literatury a mapových listů hraje v této práci velmi důležitou roli, stejně jako poznání samotného území v terénu. Dokladem sledování proměny v území je obrazová příloha, které doplňuje textovou část.

APLIKAČNÍ ČÁST

5 Vymezení zájmového území a jeho administrativně územní vývoj

Vybrané území se nachází v Moravskoslezském kraji, v obci s rozšířenou působností Nový Jičín. Samotné město Nový Jičín a jeho nejbližší okolí se rozprostírá v Podbeskydské pahorkatině. Vymezené území leží v nadmořské výšce přibližně 300 m n. m. Vývojem vybraných obcí se zabývají následující kapitoly, mapy zobrazující proměnu zvoleného území v letech 1833 – 2009 jsou zobrazeny v příloze (příloha 1 - 10). Tato kapitola se blíže věnuje administrativnímu vymezení území.

V Českých zemích lze datovat krajské zřízení od počátku 15. století v Čechách a na Moravě od 16. století. V roce 1529 vznikly na Moravě čtyři kraje, Olomoucký, Brněnský, Hradištský, Novojičínský. Do konce 16. století však toto ustanovení zaznamenalo změny a vzniklo pět krajů, Brněnský, Hradištský, Olomoucký, Jihlavský a Znojenský. Nový Jičín spadal do kraje Olomouckého, přesněji do přerovsko-bruntálské čtvrti. Ta se v roce 1735 změnila na šestý, Přerovský, kraj (SEMOTANOVÁ 2002).

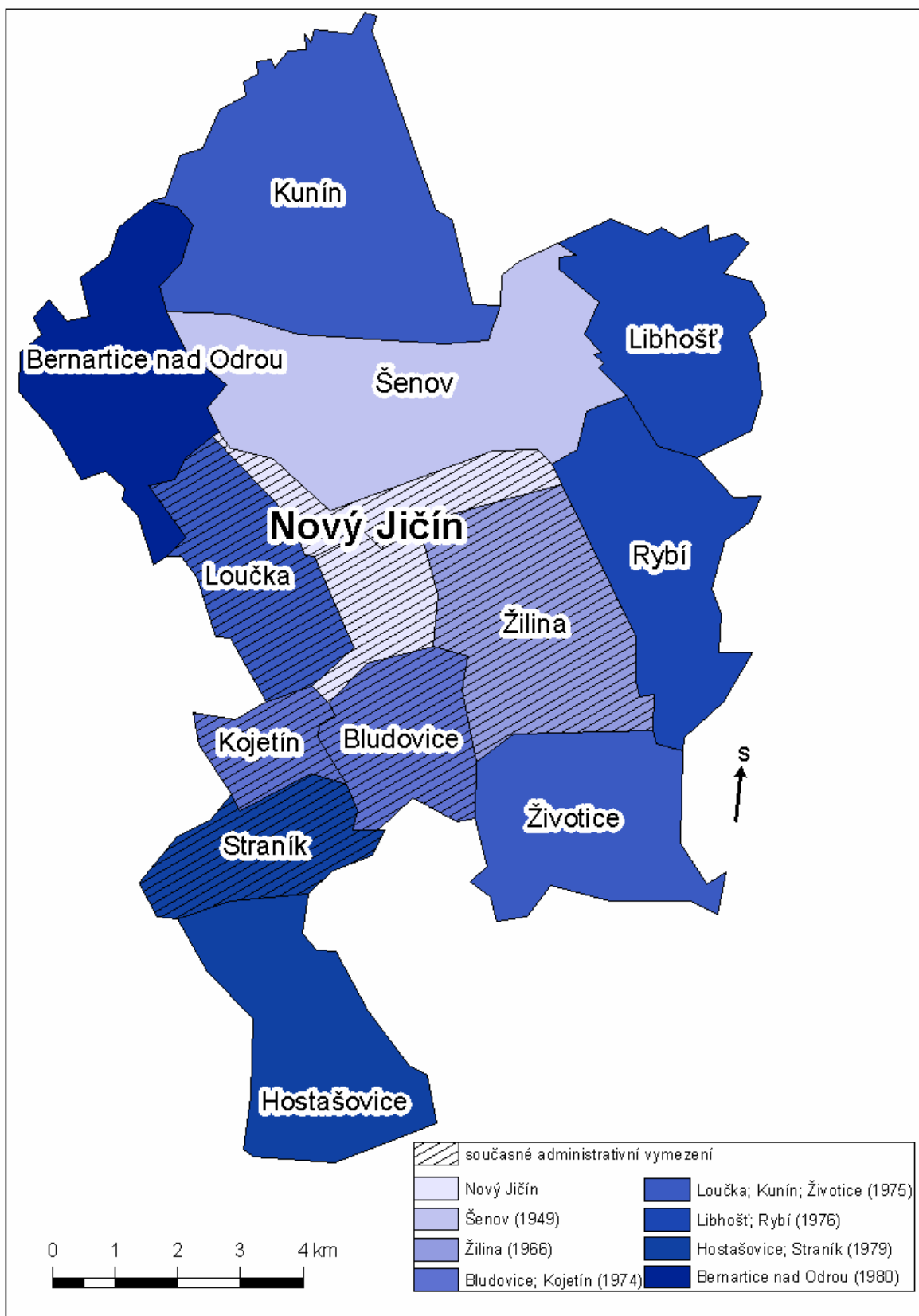
Po revolučním roce 1848 došlo ke změnám územněsprávní organizace, podle které se Morava dělila na dva kraje, Olomoucký a Brněnský a dvacet pět politických okresů. Zřízeny byly okresní hejtmanství, pod které spadaly soudní okresy. Vznikl politický okres Nový Jičín a spadaly pod něj tři soudní okresy: Fulnek, Nový Jičín, Příbor. V roce 1855 byly zřízeny krajské úřady s podřízenými tzv. smíšenými okresními úřady, které zastávaly výkonnou i správní moc. V letech 1855-1860 působilo na Moravě šest krajů, Brněnský, Hradištský, Jihlavský, Znojenský, Olomoucký a Novojičínský (SEMOTANOVÁ 2002). Územněsprávní reformy zvyšovaly prestiž některých obcí. V Novém Jičíně se nacházelo sídlo krajského úřadu a soudu a působil zde samostatný okresní úřad a okresní soud. Toto zřízení zaniklo a v roce 1868 a byla obnovena okresní hejtmanství a zřízeny samostatné okresní soudy. I přes zánik krajského úřadu v Novém Jičíně zanikl krajský soud až v roce 1949 a to při nové reorganizaci státní správy. V tomto roce vznikl Ostravský kraj. V 50. letech se město opět stalo sídlem okresu, jehož velikost se několikrát měnila (BARTOŠ et al. 1995).

V roce 1900 se Nový Jičín rozkládal na třech katastrálních územích a to katastrální území Město (Stadt, 8 ha), Horní Předměstí (Obere Vorstadt, 226 ha) a Dolní Předměstí (Untere Vorstadt, 324 ha) (archivnimapy.cuzk.cz). Postupné změny ve velikosti území města zaznamenal Nový Jičín, tak jako i jiné obce, v integračních procesech odehrávajících se po roce 1949. Od 50. let 20. století došlo v Československu k několika reorganizacím státní správy, postupně byly integrovány okolní obce k městu, které tím ztratily možnost svého vlastního venkovského rozvoje. Na druhé straně pro některé velmi malé osady mohlo být toto spojení ekonomicky přínosné. První připojenou obcí byl Šenov u Nového Jičína. Šenov s Novým Jičínem postupně srůstal a vytvořil organickou část, kterou spojovala zejména průmyslová výroba. V roce 1994 došlo k administrativnímu oddělení částí, přičemž organické spojení zůstalo zachováno. Katastrální území Žilina bylo připojeno k městu v roce 1966 a je dodnes místní částí Nového Jičína, stejně jako Kojetín a Bludovice, které byly připojeny v roce 1974. O rok později byla připojena Loučka, Kunín a Životice u Nového Jičína. Poslední dvě zmiňované části se od Nového Jičína odtrhly v roce 1993. V roce 1976 byly připojeny dvě vzdálenější obce a to Libhošť a Rybí. Obec Rybí se odtrhla v roce 1990 spolu s Hostašovicemi, které byly spolu se Stráníkem součástí Nového Jičína od roku 1979 a Bernarticemi nad Odrou, součástí města od roku 1980 (CHOBOT et al. 1996).

Od roku 1980 do roku 1990 mělo město největší administrativní vymezení. Skládalo se z 13 místních částí a 15 katastrálních území. V roce 1980 žilo na tomto zemi 31 506 obyvatel, v roce 1991, po oddělení Rybí, Kunína, Hostašovic a Bernartic nad Odrou, mělo město 28 955 obyvatel (BARTOŠ et al. 1995).

V nedávné době došlo ještě k jedné administrativní změně. V roce 2010 došlo v místní části Libhošť k referendu, kde se rozhodlo o osamostatnění obce a to od 1. 1. 2011. Podle současného administrativního vymezení má Nový Jičín 6 místních částí a rozkládá se na 8 katastrálních území (obr. 5). Podle posledního sčítání lidí, domů a bytů z roku 2011 má Nový Jičín 23 867 obyvatel, obec Šenov 2 021 a obec Rybí 1 136 obyvatel (SLBD 2011).

Obr. 5: Administrativní vývoj Nového Jičína (Zdroj: Bartoš et al. 1995, ČSÚ; vlastní návrh)

6 Historický vývoj města Nový Jičín

6.1 Vývoj města do konce 18. století

Vznik města je spjat s dominantním bodem tyčícím se nad Starým Jičínem, Starojickým kopcem (486 m n. m.) a dnes již zříceninou hradu Starý Jičín, který střežil cestu z Polska a Slezska do Čech a Uher. V období středověké kolonizace v 11. - 12. století bylo území Novojičínska zalesněno, osídlování tohoto území lze doložit od 12. století. Především městská kolonizace se projevuje ve 13. století, za vlády Přemysla Otakara II. Výstavba měst je spojena s obranou před nájezdy Tatarů a Poláků. Sídlní struktura oblasti se od 13. století nijak výrazně neproměnila. Důsledkem německé kolonizace v Poodří vznikaly dlouhé údolní lesní lánové vsi (CHOBOT et al. 2008). Typicky německé lesní lánové vsi Kunín (Kunwald), Šenov (Schönau) a Žilina (Söhle) vznikly bezprostředně před vznikem samotného města nebo současně s ním. Mezi původně české, později přeorganizované lesní lánové vesnice, patří například Loučka, Bludovice a Bernartice nad Odrou. Vývoj katastru města Nového Jičína byl ze západu ohraničen sousedními vesnicemi a jeho další rozvoj se ubíral zejména východním směrem ke vsi Libhošť (JUROK et al. 2011, CHOBOT et al. 1998).

Město vzniklo pravděpodobně na konci 13. století tzv. na zeleném drnu jako tržní středisko hradu a panství Starý Jičín. První zmínka pochází z roku 1313, kdy český král Jan Lucemburský daroval městu právo vybírat mýto. Starší zpráva o možné zmínce o Novém Jičíně pochází z roku 1293, kdy se v pramenech vyskytuje pojem Nova Civitas (Nové Město). Tento údaj však není vědecky doložen (CHOBOT et al. 1998).

Osu lokace města a na něj navazujících vsí tvoří vodní tok Jičínka. Po obou stranách vodního toku se vytvořila lánová parcelace a postupně na sebe navazují obce Kunín, Šenov, Nový Jičín, Žilina a Životice u Nového Jičína. Samotné město vzniklo na levém břehu Jičínky. V blízkosti centra města se zleva připojuje vodní tok Grasmanka, podél níž se kolmo rozprostírala parcelace města a navazující obec Loučka. Parcelace plujin podél vodních toků ovlivnila vznik pravoúhlé uliční sítě (KUČA 2001).

Jedinečným rysem tohoto města je ortogonální půdorys, jehož základem je čtvercové náměstí lemované loubím. Vznik podloubí je spojován s výstavbou převážně kamenných domů v druhé polovině 16. století. Náměstí je obklopeno čtvercem

obvodových ulic, na které navazuje městské kamenné opevnění z 80. let 14. století. Hradby byly obklopeny příkopy s vodou přiváděnou městskými náhony. Umístění bran v městském opevnění souvisí s cestami, které mířily z Dolní brány na sever k Opavě, z Horní brány na jih do Uher. Před těmito branami se nepravidelně rozprostírala městská předměstí, od roku 1778 označována jako Horní a Dolní předměstí. Na mapě stabilního katastru z roku 1833 lze pozorovat předměstské usedlosti s plužinami či zahradami rozprostírající se především směrem severním, jižním a jihovýchodním. Z Dolní brány vedla cesta směrem na sever, obcemi Šenov a Kunín dále na Opavu, jedná se o hlavní osu, která zde již mohla existovat před lokací samotného jádra města. Na druhé straně je situace poněkud odlišná, od Horní brány vybíhaly tři cesty směřující na jih. Tato cesta měla spojit Nový Jičín a Valašské Meziříčí cestou přes Kojetín nebo přes Bludovice. Směrem na východ přes Žilinu vedla komunikace do Frenštátu pod Radhoštěm (JUROK et al. 2011, KUČA 2001, archivnimapy.cuzk.cz).

V 16. století zaznamenává město správní a hospodářský rozkvět pod vládou pánů ze Žerotína. Na počátku tohoto století město zachvátil požár, při kterém shořely téměř všechny dřevěné budovy, proto byla zahájena nová výstavba zejména kamenných budov. Zasluhou pánů ze Žerotína je mimo jiné přestavba gotického hradu v jihozápadní části městského jádra. Původně panské sídlo pánů z Kravař ze 14. století přestavěli Žerotínové na renesanční zámek. V 16. století zde na krátkou dobu přemístila svůj úřad radnice. Za nejkrásnější dům na náměstí je považována budova tzv. Staré pošty, kterou nechal postavit významný novojičínský měšťan Ondřej Řepa na konci 16. století. Jedná se o renesanční měšťanský dům s arkádovými loggiemi netypicky vystupujícími do náměstí. Další domy na náměstí jsou renesančního původu s fasádami, které prošly úpravami zejména na přelomu 19. a 20. století (ZEZULČÍK et al. 2008, KUČA 2001).

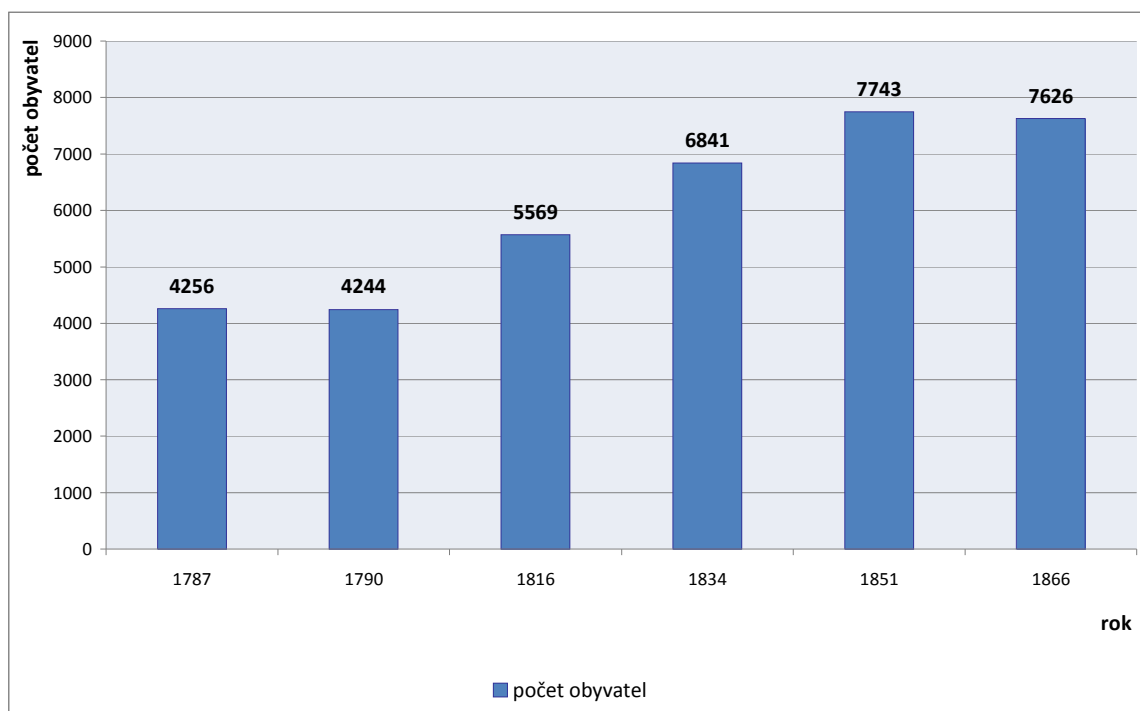
Ekonomický rozvoj města souvisel s rostoucím počtem soukeníků, tento cech převyšoval počty ostatních cechů ve městě (cechy řeznické, kožešnické, tkalcovské a kloboučnické). Z Nového Jičína se stávalo významné a konkurenceschopné soukenické centrum v Českých zemích. Město rostlo i počtem obyvatel a rozšiřovalo svou zástavbu především na předměstích. Podle dochovaného urbáře z roku 1558 bylo ve městě Nový Jičín 277 obydlených domů a asi 2 000 obyvatel v porovnání s panstvím Štramberk, kde bylo pouze 29 domů a asi 220 obyvatel. V roce 1676 bylo zaznamenáno ve městě 363

domů a asi 2 200 obyvatel, čtvrtina byli obyvatelé české národnosti, jejichž počet v dalších letech neustále klesal. Čeština zůstala úředním jazykem do roku 1610 a poslední listina byla vydána česky roku 1630. Nový Jičín se poněmčoval a s tím souvisel i příchod luterství do města (CHOBOT et al. 1998, KUČA 2001, MŇUK et al. 1898).

Na přelomu 16. a 17. století se zástavba na Dolním předměstí více zahušťovala podél hlavní komunikace, zatímco Horní předměstí se rozrůstalo v jeho horní i dolní části. V první polovině 17. století se vrchností nad městem stali olomoučtí jezuité. Po zrušení jezuitského řádu roku 1773 bylo město vyhlášeno svobodným municipálním městem (1775). Rozkvět v období nadvlády jezuitů stagnoval, teprve od 18. století se město začalo hospodářsky rozvíjet především díky soukenickému řemeslu. Vzestupu řemesla a rozvoji města napomohla také výstavba císařské silnice z Hranic do Příbora na konci 18. století (KUČA 2001).

V 18. století získalo město barokní podobu. Na náměstí byl vztyčen mariánský sloup, za městem směrem na Starý Jičín byla vybudována Španělská kaple, připomínající hrob císařského vojska, které bylo v roce 1621 pobito vojskem protestantským. V druhé polovině 18. století zasáhly město dva ničující požáry, po kterých došlo na náměstí k barokně klasicistní přestavbě průčelí domů (KUČA 2001).

Po roce 1775, kdy se město stalo opět svobodným, byl zaznamenán neustálý růst počtu obyvatel. Vlastivědný sborník Moravské Kravařsko z roku 1898 udává počet obyvatel v Novém Jičíně na přelomu 18. a 19. století podle následujícího grafu (obr. 6).

Obr. 6: Vývoj počtu obyvatel Nového Jičína v letech 1787 – 1866 (Zdroj: Mňuk et al. 1898; vlastní návrh)

6.2 Vývoj města v 19. a 20. století

Společnost v druhé polovině 19. století důrazněji dbala na vzdělání, které lidem zajišťovalo lepší uplatnění ve státní a komunální správě, v bankách a průmyslových podnicích. Se vzrůstající vzdělaností a hospodářskou elitou se rodila občanská společnost, která se podílela na hospodářském a architektonickém rozvoji města. Díky rozvoji mírně stoupal počet obyvatel města, převážně obyvatelstva německé obcovací řeči (národnost se tehdy neuváděla). Češi žili především v okolních obcích a do města se dopravovali za prací. I přesto, že město nebylo příliš zajímavou lokalitou pro větší průmyslové podniky, našli tovární dělníci uplatnění především ve státní tabákové továrně a v kloboučnickém průmyslu (JUOK et al. 2011).

V roce 1847 byla vystavěna železniční trať z Lipníku nad Bečvou do Nového Bohumína. Železnice vedla Moravskou branou podél Odry a městu Novému Jičínu se vyhnula. Tím město přišlo o napojení na Severní dráhu císaře Ferdinanda. Nový Jičín však těžil z výhodné polohy na křižovatce silničních cest, proto město nemělo zájem o železniční napojení na hlavní železniční trať. Později však sami žádali, aby město bylo napojeno na hlavní železniční koridor, což se stalo teprve v 80. letech 19. století.

Zajímavostí je, že Nový Jičín měl nádraží dvě a tato nádraží nikdy nebyla propojena. Trať suchdolská (provozovatelem bylo město) končila u tabákové továrny, trať hostašovická (provozovatelem byl stát) u továrny na klobouky (KUČA 2001).

Po Brnu a Jihlavě byl Nový Jičín třetím nejdůležitějším centrem soukenictví na Moravě. Důležitým podnikatelským počinem bylo zavedení parního stroje při výrobě sukna. První továrnu na výrobu sukna s parním strojem založil v roce 1832 A. F. Döpfer. Poprvé zde použil parní stroj, druhý využil ve své druhé továrně, která vznikla v roce 1839. Od tohoto období vzrůstal počet soukenické velkovýroby, což se nelíbilo soukenickým cechům, jejichž počet výrazně klesal a často vyvolávaly bouře proti vznikajícím továrnám. Nebylo to však nic platné, v roce 1848 se objevil parní stroj v továrně Johanna Nepomuka Preisenhammera, která patřila k největším továrnám v Novém Jičíně. Mezi další významné soukenické podnikatele patřil Ferdinand Czeiczner, který zavedl do své továrny nejmodernější stroje, vzory a barvy. Nový Jičín však proslavila především výroba klobouků. V letech 1850 – 1945 se mezi nejvýznamnější firmy zapsali bratři Böhmové, Antonín Peschel a Johann Hückel's Söhne (CHOBOT et al. 2008, JUROK et al. 2011).

Mezi další průmyslový rozvoj města je třeba zmínit výrobu lehkých kočárů, tzv. bryčky, populární pod názvem „neutitscheinky“. V Novém Jičíně se vyráběly od roku 1817. S dopravními zařízeními souvisí také továrna na výrobu kočárových svítilen, kterou založil Josef Rotter roku 1879 a její sídlo bylo od konce 19. století v sousedním Šenově. V 70. letech 19. století na žádost městské rady byla ve městě zřízena tabáková továrna podél ulice vedoucí směrem na Příbor, která v době svého největšího rozmachu zaměstnávala až 2 500 dělníků, především žen. Druhá významná průmyslová zóna vznikla v jihovýchodní části města spolu se vznikem Hückelovy továrny na klobouky v roce 1865 (CHOBOT et al. 1998, KUČA 2001).

První světová válka negativně ovlivnila město v hospodářském, ekonomickém i společenském rozvoji. Většina mužů ve věku 18 - 50 let byli odvedeni do války, čímž klesal počet obyvatel a tedy i pracujících. Hospodářství v té době přežívalo zejména proto, že některé podniky vyráběly zboží pro armádu. Během války ceny potravin rostly a některých potravin se vůbec nedostávalo, proto se lidé bouřili a pořádali hladové demonstrace. Někteří továrníci se snažili svým zaměstnancům v tomto těžkém období

pomoci a zřizovali například válečnou kuchyni, kde se mohli stravovat. Nouze a společný válečný úděl dokázala alespoň na krátký čas zlepšit vztahy mezi Čechy a Němci, které se však na konci války opět přiostrily. Ani po vzniku Československé republiky město neznamenalo příliš velké změny, místní Němci nechtěli připustit, že by se Nový Jičín stal součástí nově vzniklé republiky. Ve 20. letech 20. století se do čela radnice dostal Dr. Ernst Schollich, německý politik, který se i přes svůj nacionální program o město staral dobře a to si uvědomovali i obyvatelé. Město prošlo četnými úpravami, bylo udržováno čisté s vydlážděnými ulicemi, osvětlením a kanalizací (JUROK et al. 2011).

Nový Jičín se stal politickým, hospodářským, kulturním a společenským centrem Kravařska (Kühlandchen). Průmyslové podniky zažívaly vrcholný vzestup, kloboučnictví představovalo 50 % produkce určené na vývoz z celé země. Ve městě fungovaly tři kloboučnické továrny, Hückelova továrna, Böhmova továrna a Peschelova továrna, dohromady zaměstnávající přes 4 500 dělníků (v roce 1930). Pro město byl vždy důležitým odvětvím textilní průmysl, jehož produkce však po rozpadu Rakouska – Uherska slábla. Většina těchto továren se zabývala výrobou sukna, vlněných látek a běžných druhů textilního zboží. V roce 1921 se na území města nacházelo 14 textilních továren, většina z nich zaměstnávala kolem 20 – 30 zaměstnanců, největší z nich měla kolem 300 zaměstnanců. Významný zůstával také strojírenský průmysl a výroba strojních zařízení, strojových součástek, výroba kočárů, svítilen a luceren. Ve městě také působily dvě tiskárny, německá L. V. Enderse a menší česká tiskárna Kryl a Scotti (CHOBOT et al. 1998, JUROK et al. 2011).

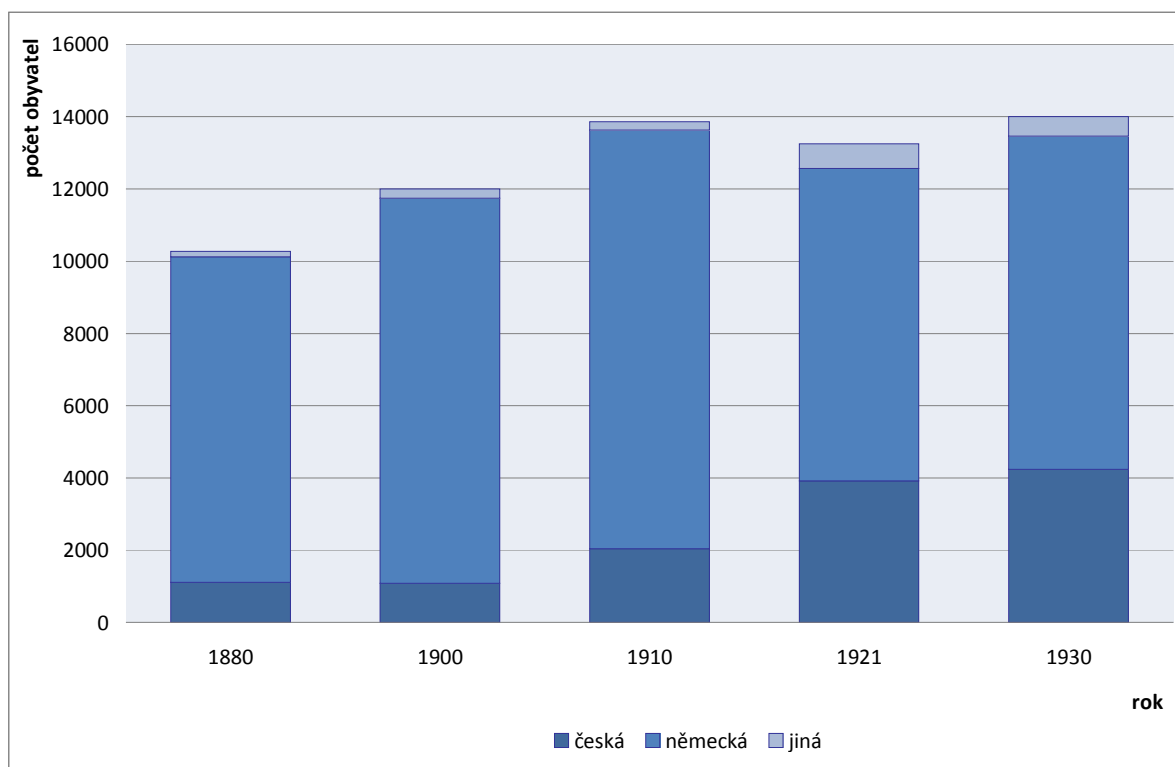
V 30. letech 20. století nastupující hospodářská krize zasáhla především textilní a strojní odvětví, ta byla nejvíce postižena. Na Moravě byla v okrese Nový Jičín druhá nejvyšší nezaměstnanost po okrese Brno – město. Kloboučnické továrny, které v době konjunktury zaměstnávaly více než 4 000 stálých dělníků, v době hospodářské krize výrazně snižovaly stavy a omezovaly provoz. Z potravinářského průmyslu nelze zapomenout především na tabákovou továrnu, která zaměstnávala na přelomu 19. a 20. století až 2 500 dělníků, v roce 1921 pouze 1 406 a na počátku hospodářské krize 862 dělníků (JUROK et al. 2011).

Společenská nálada byla klidná do doby, než přišla již zmiňovaná hospodářská krize. Mnoho lidí přicházelo o práci a svou nevoli ukazovali vedení města a továrníkům častými stávkami a demonstracemi. S rostoucími problémy rostl německý nacionalismus a to se samozřejmě projevovalo také na vztazích mezi českou menšinou a německou většinou. Po roce 1938, kdy byl Nový Jičín přičleněn k nacistickému Německu, mnoho Čechů z města odešlo do vnitrozemí. Odchodem českých obyvatel přišli o většinu svých zaměstnanců také místní továrníci, což zvyšovalo rostoucí napětí ve městě (JUOK et al. 2011).

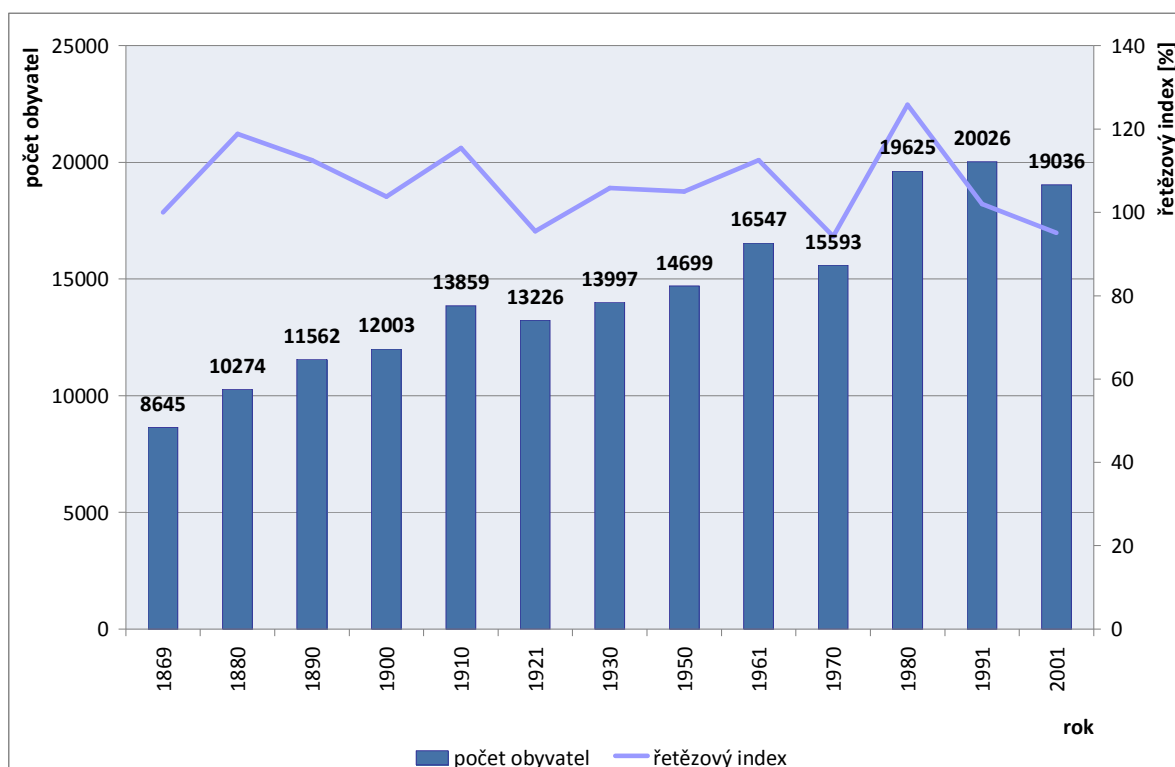
S příchodem druhé světové války přešla většina továren na válečnou výrobu, stavební práce ve městech na nějakou dobu ustaly, většina škol byla zabrána pro nově vznikající lágry a pro českou menšinu několik měsíců výuka vůbec neprobíhala. V roce 1930 bylo ve městě 9 220 obyvatel německé národnosti a 4 236 české. Národnostní složení obyvatelstva do roku 1930 je znázorněn na obrázku 7. Po válce se situace výrazně změnila odsunem Němců z tohoto území a zpětným příchodem Čechů (JUOK et al. 2011).

Po odsunu v roce 1945 zůstalo ve městě 2 795 obyvatel německé národnosti, v roce 1946 už jen 813 a na počátku roku 1949 ve městě žilo 316 německých obyvatel. Od léta 1945 přicházely do města české rodiny z okolních vesnic, zejména z Loučky, Libhoště, Rybí, Hodslavic, Starého Jičína a za osm měsíců se počet českých obyvatel ztrojnásobil. V roce 1947 žilo ve městě 9 517 obyvatel české národnosti (OTTO 1963, JUOK et al. 2011). Vývoj počtu obyvatel na území města Nového Jičína od roku 1869 zachycuje následující graf (obr. 8). Jedná se o k. ú. Nový Jičín – Město, Horní a Dolní předměstí, pouze v letech 1950 a 1961 je započteno také obyvatelstvo obce Šenov. V roce 1970 došlo tedy ke zřejmému úbytku obyvatel, který však podle meziočného indexu změny počtu obyvatel v následujícím období let 1970 - 1980 vzrostl o 25 %. Tento nárůst je spojen s výstavbou panelových sídlišť a větší migrací obyvatel do měst.

Obr. 7: Národnostní složení obyvatelstva Nového Jičína v letech 1880 – 1930 (Zdroj: Bartoš et al. 1995; vlastní návrh)

Obr. 8: Vývoj počtu obyvatel Nového Jičína v letech 1869 – 2001 (v roce 1950 a 1961 zahrnuta ve sčítání obec Šenov) (Zdroj: Historický lexikon obcí České Republiky 1869 – 2005; vlastní návrh)

Poválečná situace v Novém Jičíně ovlivnila transformaci místních podniků na národní podniky, dostaly se tedy do rukou státu. Hückelova továrna byla přejmenována na Tonak n. p. (národní podnik), Rotterova továrna v Šenově na Autopal n. p., tabáková továrna byla začleněna do závodů Čsl. tabákového průmyslu v Kutné Hoře, většina zbývajících textilních továren se dostala pod vedení n. p. Karnola Krnov (JUOK et al. 2011).

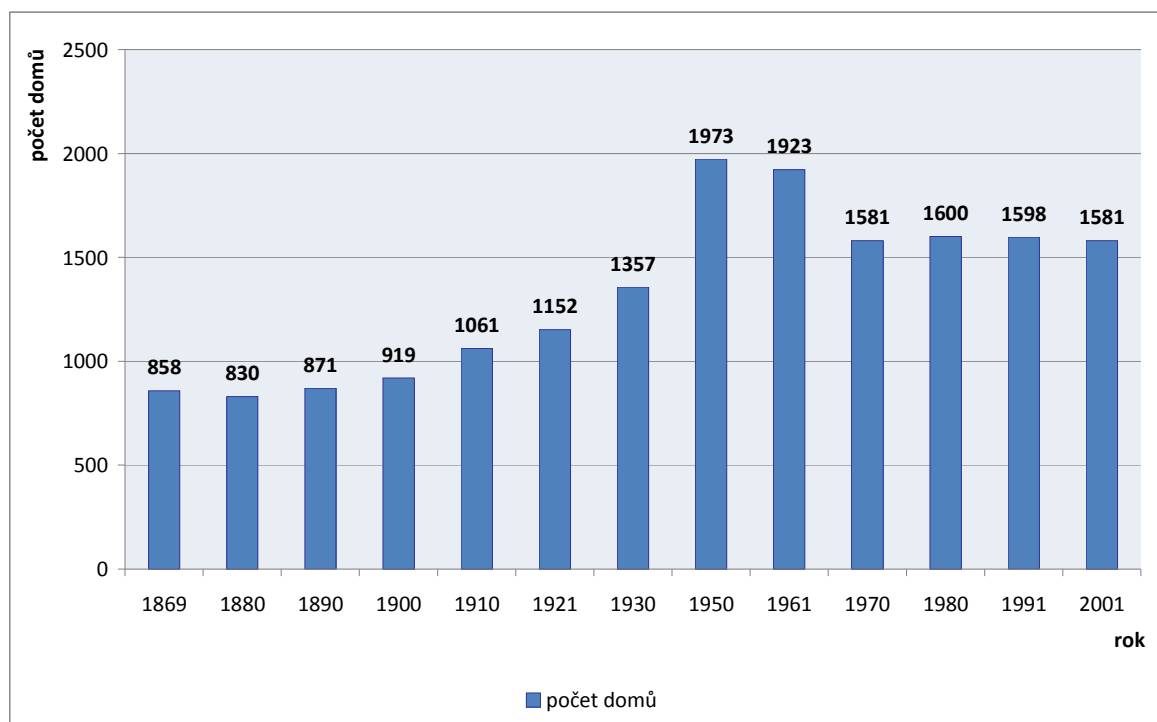
V období porevolučním, po transformaci hospodářství, průmyslu a obchodu nebylo město zaměřené zejména na lehký průmysl postiženo tolik jako města, ve kterých bylo hospodářství primárně založeno na těžký průmysl. Nový Jičín si tak zachoval svou tvář a stal se správním, hospodářským, politickým a kulturním centrem okresu. Od 90. let 20. století docházelo k odtržení okolních obcí od měst. Nový Jičín v letech 1990 - 1994 ztratil 6 obcí (Bernartice nad Odrou, Kunín, Rybí, Hostašovice, Životice, Šenov). Porevoluční období neslo s sebou snahu o záchranu a opravu historického jádra, došlo k rekonstrukci hradeb, k úpravám historizujícího osvětlení, komunikací a Žerotínského zámku. Ekonomický rozvoj města se opíral zejména o prosperitu dvou největších podniků, Autopalu a Tonaku (PROFIL MĚSTA NOVÝ JIČÍN 2007, KUČA 2001).

7 Townscape města Nový Jičín

Dějinné události 19. a 20. století zapříčinily zrychlující se proměnu městského prostředí, které se muselo přizpůsobit vzrůstajícím nárokům obyvatelstva. Proměny městské krajiny se odrážejí ve struktuře města a jeho architektuře. Výrazný vliv na proměnu města měla industrializace, kdy s novou výstavbou továren a s jejich rozvojem souvisí příchod obyvatelstva z okolí a nutnost řešit urbanistické problémy. Urbanistické zásahy, které zlepšovaly životní podmínky obyvatel města, se projevovaly se vzrůstající vzdělaností obyvatel, s rostoucí inteligencí, kterou představovali zástupci města, politikové či významné soukromé osoby, které se svým přičiněním podíleli na rozvoji města. Plánovitá výstavba veřejných a soukromých budov v západní a jihozápadní části města, odrážející architekturu přelomu 19. a 20. století, představuje investice lidí vyššího společenského postavení většinou německé národnosti, jako byli majitelé továren a osob svobodných povolání, lékaři, právníci, úředníci aj. Česká menšina svým nižším sociálním postavením nemohla do rozvoje architektury města nijak výrazně zasáhnout. Lidé s nižším sociálním statusem obývali lokality, které tvořily nepravidelnou síť ulic s roztržitou zástavbou zejména v jihovýchodní části města. Na přelomu 19. a 20. století hraje rozvrstvení sociální struktury obyvatelstva významnou roli a odráží se na urbanistické výstavbě města. S výstavbou průmyslových podniků se začala rozvíjet severní část města, prostor Dolního předměstí a ulice Novosady. Druhá významná průmyslová zóna vznikla v jihovýchodní části města. V první polovině 20. století byly zbourány obě městské brány za účelem zpřístupnění centra města dopravním prostředkům. Jako hlavní silniční průtah se však začala více prosazovat cesta procházející kolem městských hradeb. Pohled na Nový Jičín v 1. polovině 20. století jsou zobrazeny v příloze (16, 17).

Po 2. světové válce se výrazně proměnila prostorová struktura města. Architektonicky bezvýznamná výstavba panelových sídlišť odráží snahu o sjednocení a uniformitu obyvatelstva. Vývoj počtu domů v letech 1869 – 2001 je zaznamenán v níže uvedeném grafu (obr. 9). Výrazný nárůst počtu domů v letech 1950 a 1960 je způsoben přičleněním obce Šenov k Novému Jičínu. Podrobněji o výstavbě a architektuře města je popsáno v následující kapitole, která je rozdělena do následujících podkapitol:

centrum města a okružní třída, vily a rodinné domy, řadové a činžovní domy, obytná výstavba po 2. světové válce, veřejné prostory, městská infrastruktura a průmyslové komplexy.

Obr. 9: Vývoj počtu domů v Novém Jičíně v letech 1869 – 2001 (v roce 1950 a 1961 zahrnuta ve sčítání obec Šenov) (Zdroj: *Historický Lexikon obcí České republiky 1869 – 2005*; vlastní návrh)

7.1 Centrum města a okružní třída

Nejstarší budovy na náměstí jsou dochovány z 16. století, většina fasád však změnila svou tvář a historické jádro tak lze považovat za ukázkou historizujících slohů z přelomu 19. a 20. století. Nejvýznamnější budovou na náměstí je zcela jistě radnice, sloužící pro tyto účely od roku 1661. V druhé polovině 19. století získala novogotickou fasádu a přestavěna do dnešní podoby byla ve 30. letech 20. století (JUROK et al. 2011, ZEZULČÍK et al. 2008).

Největší význam z hlediska urbanistického měla pro město výstavba okružní třídy (Döpperring, dnešní ulice Tyršova, příloha 14, 15), hlavní ulice obklopující historické jádro. Výstavba podle předlohy vídeňské Ringstrasse, byla svěřena vídeňskému architektovi Otto Thienemannovi. Stavba významných budov na okružní třídě byla

zahájena v roce 1879 nebyla však nikdy zcela dokončena, přerušila ji 1. světová válka. I přesto vzniklo na této třídě několik reprezentativních budov, které zachovávaly podobný architektonický ráz a styl. Za zmínku stojí budova krajského soudu podle návrhu Otto Thienemanna (JUOK et al. 2011, LIPUS et al. 2002, ZEZULČÍK et al. 2008). Výstavba krajského soudu probíhala velice rychle (město nechtělo přijít o tento významný úřad), přesto se podařilo postavit budovu v historizujícím novorenesančním stylu s výrazným bočním průčelím s jónskými sloupy a klasicistním tympanonem (BOUDA 1984). Mezi další významné budovy na okružní třídě patří budova okresního soudu (1879 – 1880), novorenesanční dívčí obecná a měšťanská škola (1886 – 1887, příloha 14, 15) s astronomickou pozorovatelnou v nadstavbě budovy a chlapecká obecná a měšťanská škola (1881 – 1883), která původně sloužila jako obydlí a továrna A. F. Döppera (LIPUS et al. 2002, ZEZULČÍK et al. 2008). Hlavní třídu vedoucí z náměstí lemovanou stromořadím představovala ulice Bürgergasse (dnešní ulice Divadelní, příloha 12, 13), kde stojí řada dalších reprezentativních veřejných a také soukromých budov. Nejvýrazněji z této řady vynikal Německý spolkový dům, navržený Otto Thienemannem v novorenesančním stylu (dnešní Beskydské divadlo), kde na první pohled zaujme výrazný sloupový portikus při vchodu do budovy. Budova sloužila jako centrum německého a společenského života města a okolí. V 80. letech 20. století došlo k výrazné rekonstrukci divadla a k přístavbě nové budovy. Interiér budovy byl zcela přestavěn, z historické části zbyla pouze fasáda, nová část přístavby architektonicky odpovídá stylu osmdesátých let (JUOK et al. 2011, LIPUS et al. 2002). V letech 1879 – 1880 byl na ulici Bürgergasse postaven občanský zaopatřovací ústav s kaplí Sv. Ondřeje. Ubytování pro staré a chudé obyvatelstvo města projektoval Heinrich Czeike st. Tak jako u jiných veřejných budov byla budova postavena zejména z finančních darů místních občanů. Dvoupatrová budova byla navržena jednoduchým způsobem, při výstavbě byla upřednostněna funkce objektu. Fasáda byla příkladem historizujícího slohu, dodnes bohužel nedochovaného. Současná podoba budovy neodpovídá původnímu vzhledu, došlo ke zvýšení budovy o jedno patro, k úpravě střechy a zmizela dekorativní fasáda (BOUDA 1984, ŠŤASTNÁ 2007).

Od 50. let 20. století docházelo v blízkosti městského centra k výrazné asanaci a k realizaci výstavby podle socialistických plánů, například výstavba nového obchodního domu Družstevník nebo výstavba předimenzovaného autobusového nádraží, asanace zrekonstruovaných památkově chráněných domů na ulici Sokolovská, kde záhy vyrostla

výškově nevhodná zástavba. Snahou obyvatel bylo zachránit historické jádro města, což se povedlo roku 1967, kdy bylo centrum vyhlášeno městskou památkovou rezervací. Ulice Tyršova (okružní třída) a ulice Divadelní zůstaly zachovány a částečně došlo k úpravám fasád, případně ke zmíněným přístavbám (CHOBOT et al. 1998, KUČA 2001, JUROK et al. 2011).

7.2 Vily a rodinné domy

V Novém Jičíně, městě zažívajícím na konci 19. století podnikatelský rozkvět, vznikla obydlí bohatých majitelů továren, menších živnostníků, podnikatelů a úředníků a obydlí nemajetné dělnické vrstvy v rozšiřujícím se okruhu historického jádra. Převažující typy soukromých staveb tvořily činžovní a rodinné domy. Na výstavbu veřejných budov na ulici Tyršova a Divadelní navázala výstavba soukromých objektů realizována od 90. let 19. století do začátku 1. světové války. Jihozápadní část města dodržovala pravidelnou síť ulic předměstského čtverce, který uzavírala Ruzickagasse (dnešní ulice Jiráskova). Na přelomu 19. a 20. století bylo toto předměstí nejrychleji rostoucí částí města s reprezentujícími honosnými vilami, rodinnými a řadovými domy místní střední a vyšší třídy (obr. 10). Na stavebních projektech se podílely zejména místní firmy, především firma Czeike&Wondra, firma Richarda Klosse a firma Josefa Bluma (CHOBOT et al. 2008). Je známo, že si podnikatelé kupovali pozemky v jednotlivých částech města, kde stavěli a poté pronajímali nebo prodávali obytné domy. První zmiňovaní podnikatelé Czeike&Wondra stavěli především v jihozápadní části města, Richard Kloss je znám výstavbou kolem ulice Msgr. Šrámka v severovýchodní části města a firma Josefa Bluma pracovala zejména na zakázkách obytných domů (příloha 21) a veřejných budov na ulici Divadelní. Řadové domy střední třídy byly tvořeny podle projektu, který byl často upravován a styl jednotlivých firem je znát podle fasády domu. Některé fasády obytných domů se nedochovaly a v průběhu času prošly proměnou. V druhé polovině 19. století převažuje historizující architektonický styl, který od 90. let ztrácí stylovou čistotu a dochází k prolínání slohových prvků a k šíření nových prvků z anglických zahradních měst. Na konci 19. století si stavitel Josef Blum staví rodinný dům na ulici Štefánikova. Dům příliš nevynikal výškou, ale přesto dokázal svým provedením zaujmout. Výrazným prvkem se stala renesanční lodžie, fasáda si zachovává historizující prvky (BOUDA 1984). Na nároží ulice Divadelní a Husova byl postaven obytný dům Karla Drösslera ml. (1907), spolumajitele stolárny. Původní plány na

výstavbu se nedochovaly, ale podle dispozičního řešení budovy je zřejmé, že měla několik funkcí. Kromě obytné části zde byl dostatečný prostor pro dílnu, tyto prostory odděluje výrazné průčelí domu. Budova nejspíš prošla přestavbou a zvýšením bočních křídel o jedno patro, přičemž nárožní část zůstala přízemní (BOUDA 1984, ŠŤASTNÁ 2007).

V jihozápadní čtvrti města se postupně vytvořila přehlídka reprezentujících vil a domů významných představitelů města. Mezi architektonicky zajímavě řešené stavby Nového Jičína patří vila Julia a Stefanie Perlových (Slovanská 9, příloha 20), vybudována na počátku 20. století. Vila je postavena na rozmezí individuální moderny a neobiedermeieru. Jejím staviteli byli Franz von Krauss a Josef Tölky. Zde jen malá připomínka k prvnímu jmenovanému staviteli, Franz von Krauss stavěl ve své době pro nejbohatší vrstvy na Moravě a je spojen například se stavbou vily Primavessi v Olomouci. Vila Perlových je zajímavá svým půdorysem, který tvoří tři podélné trakty s kontrastem oblouku a polygonálních tvarů. V dispozičním řešení stavby se projevují prvky geometričnosti. Na fasádě je pozorovatelné střídání různobarevných ploch a obdélných oken v kombinaci s obloukovými tvary budovy (BOUDA 1984, ŠŤASTNÁ 2007, VYBÍRAL et al. 2008). Naproti této vile stojí obytný dům (Slovanská 11) postavený významným místním stavitelům Heinrichem Czeike. Jedná se o dvoupatrový nárožní dům (1914) s podkrovím, kde se nacházely čtyři bytové jednotky s vlastním vchodem a schodištěm. Dnešní šedivý vzhled budovy, již dnes neodpovídá původním plánům. Výrazným prvkem je však polygonální arkýř vystupující směrem do ulice Jiráskova. Dekorativní motivy byly použity zejména kolem oken (ŠŤASTNÁ 2007). Za zmínku stojí také vila Ferdinanda Czeicznera (Husova 2) postavená v novoklasicistním stylu s mansardovou střechou. Půdorys vily naznačuje zámeckou dispozici, charakteristický půdorys historizujících slohů. Půdorysy pozdějších secesních soukromých budov naznačují vilové dispozice (BOUDA 1984, KUČA 2001, VYBÍRAL et al. 2008).

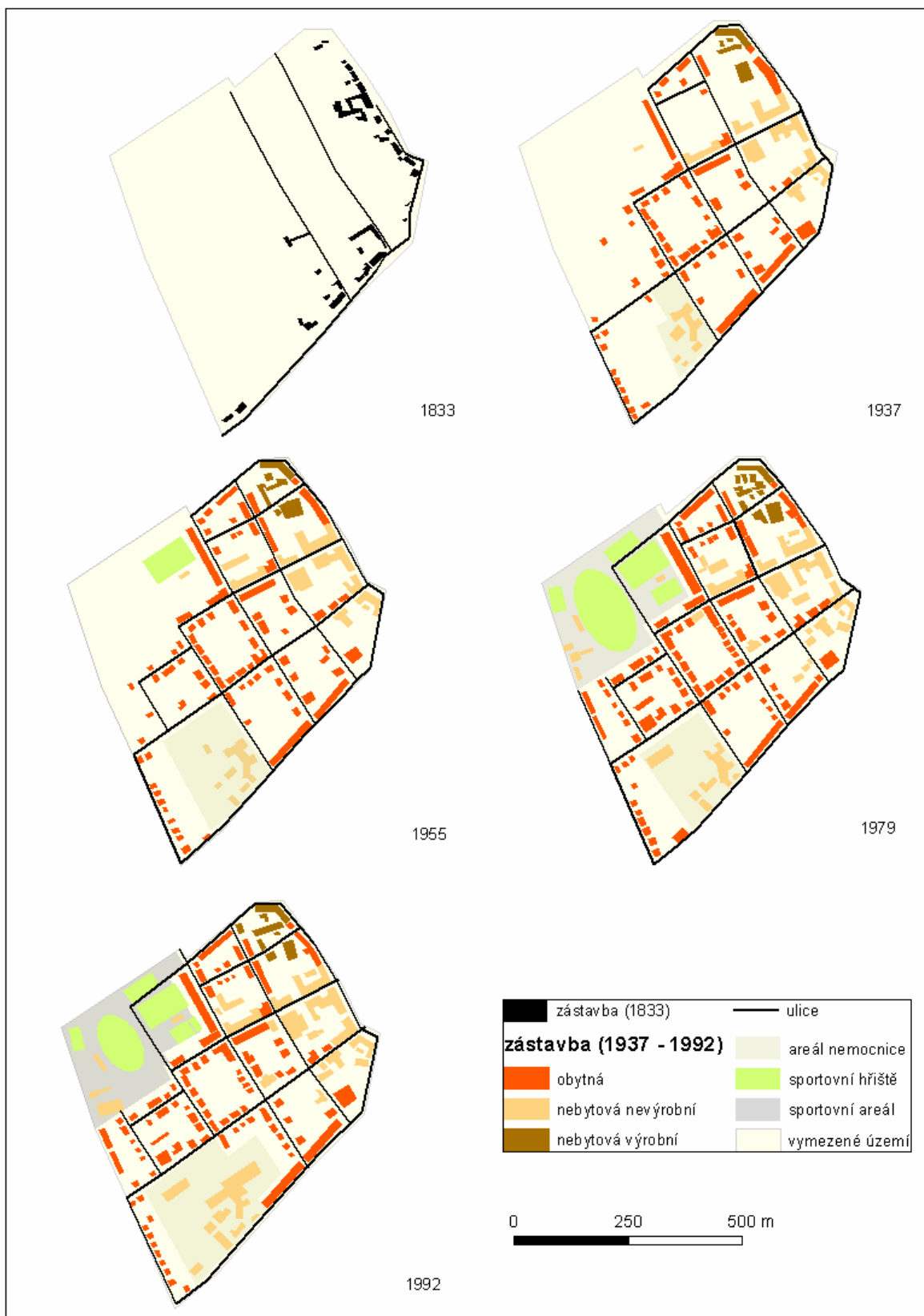
Mezi nejhonosnější budovy postavené v 19. století zcela jistě patří vily novojičínských průmyslníků Johanna a Augusta Hückela (ulice Revoluční). Podnik rodiny Hückelů patřil k místním úspěšným kloboučnickým firmám, který dosáhl světového věhlasu. Bratři si nechali postavit vily s italizujícími prvky v tehdy módním švýcarském stylu na svahu východně od kloboučnické továrny. Vily představují zrcadlově komponovanou

dvojici budov s nárožními věžemi podle plánů Otto Thienemanna. Vedle těchto budov se nacházejí ještě dvě vily patřící rodině Hückelů, jedná se o vilu Huga Hückela v historizujícím slohu a vilu Hanse Hückela ve stylu zahradního domku inspirovanou anglickou architekturou. Vily obklopoval krajinářský park se slunečními lázněmi. Patrné bylo sepětí architektů s vídeňským prostředím a využívání moderních stavebních řešení. V dnešní době jsou využity pouze dvě z těchto budov, zbylé dvě vily chátrají (ŠŤASTNÁ 2007, VYBÍRAL et al. 2008).

V severovýchodní části se město začalo rozvíjet zejména v nově vzniklých ulicích Kaiser Josefstrasse (ulice Msgr. Šrámka) a Hasnerstrasse (ulice Žižkova). Reprezentativní budovy jsou především dílem stavitele Richarda Klosse. Na ulici Msgr. Šrámka upoutá vila novojičínského továrníka (č. p. 8) v historizujícím pojetí z počátku 20. století. Dominantním prvkem je lodžie ve štítu. Na vedlejší parcele se nachází vila podobného stylu se střízlivou dekorací a secesním zakončením arkýře. Další budovy na této ulici jsou v historizujícím slohu s převládajícími secesními dekorativními i obsahotvornými prvky. Jedná se o tzv. organickou secesi. Dům Augusta Preisenhammera (ulice Msgr. Šrámka 11) je bohatě zdobený naturalistickou dekorací. Tak jako většina domů v této ulici má budova podélný půdorys. Zajímavým prvkem je oddělení obytné a hospodářské části domu, charakteristický rys u tehdejšího moderního bydlení. U rodinných vil šlo převážně o rozdělení na patra, hospodářská část byla v přízemí, obytná v patře (BOUDA 1984).

Výrazné secesní prvky na fasádách domů převládaly zejména na přelomu století a na konci prvního desetiletí 20. století jsou již potlačovány. Lze je zhlédnout pouze jako parapetní výplně, štíty či nadokenní pásy. Více se prosazují geometrické prvky zdůrazňující formu a dekoraci. Domy s prvky geometričnosti lze nalézt na ulici Havlíčkova (č. p. 11), Jiráskova (č. p. 41 a 59), Komenského (č. p. 57), Žižkova (č. p. 25 a 29). Architektura se odklání od historizujících slohů a přechází k tzv. racionální moderně. Příkladem je vila Adolfa Kleina (ulice Revoluční 14) s reliéfní a sochařskou výzdobou snad antické múzy, karyatidy na nárožní části budovy (BOUDA 1984).

Obr. 10: Vývoj západní části města s tzv. vilovou čtvrtí v letech 1833 – 1992 (Zdroj: ČÚZK, ©2013, VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2013; vlastní návrh)

7.3 Řadové a činžovní domy

Kolem roku 1900 se rozšiřovala výstavba o rodinné řadové domy především na ulicích Jiráskova (příloha 18, 19) a Žižkova. Jednalo se o jednopatrové domy většinou se čtyřmi byty. Fasády byly dekorativně zpracovány motivy květin uzavřené do geometrických tvarů. Na ulici Jiráskova stavěla především firma Czeike&Wondra, což se projevuje jednolitou zástavbou typizovaných řadových domů. Pouze fasáda umožňuje domy rozlišit. Majiteli domů byla především střední třída, která si nemohla dovolit postavit vlastní vilu, ale měla prostředky na to, aby mohla bydlet v těchto rodinných domech (ŠŤASTNÁ 2007).

Činžovní domy v ulici Msgr. Šrámka tvoří téměř souvislou zástavbu a tvoří jednotnou uliční linii. Dům Maxe Preisenhammera (ulice Msgr. Šrámka 13) s dekorativním motivem odkazuje na novoromantický vliv, zatímco budova Katolického spolku tovaryšstva (ulice Msgr. Šrámka 19) se nese v historizujícím slohu s erbovním znamením nad vchodem zobrazující řemeslo a obchod (BOUDA 1984).

Řadové domy vznikaly zejména na ulici Žižkova pod stavebním vedením firmy Czeike&Wondra a firmy Richarda Klosse. Výstavba domů je datována do prvního desetiletí 20. století, je tedy mladší než výstavba na ulici Jiráskova. Důraz byl kladen na funkčnost a cenu bydlení. Jednalo se o jednopatrové domy s dvěma byty na patře. Byty byly menší než byty na ulici Jiráskova, zřejmě v nich bydleli chudší obyvatelé. Fasáda byla zdobena střídě a to zejména kolem oken a dveří (ŠŤASTNÁ 2007).

S výstavbou nájemních a obytných domů došlo zejména po 1. světové válce, kdy bylo nutné ubytovat více jak 300 rodin. Byla vybrána nová lokalita na výstavbu činžovních domů, ulice Dr. Fuxstrasse (dnešní ulice Purkyňova) a Bürgerstrasse (dnešní ulice Divadelní). Pod stavebním vedením firmy Josefa Bluma vznikly na konci ulice Bürgergasse nájemní dvoupatrové domy s jednoduchým stylem, kde se střídá hladká omítka s kamenem a cihlovým zdivem a se symbolistickými ornamenty na fasádě. Většina nájemních domů měla 27 jedno- až třípokojových bytů (BOUDA 1984, ŠŤASTNÁ 2007).

Výstavba bytů pro obyvatele nižšího společenského postavení se rozšiřovala neorganicky především ve východní a jihovýchodní části města. Majitelé kloboučnické továrny se postarali o výstavbu dělnických bytů na ulici Nádražní (č. p. 39). Byl zde postaven dvoupatrový dům ve stylu jednoduché tovární architektury celkem pro 140 osob a jednalo se tak o největší ubytovací kapacitu v Novém Jičíně na konci 19. století. V každém podlaží bylo 11 dvoupokojových bytů s vlastní kuchyní a jeden jednopokojový byt. V letech 1926-1927 se začala rozšiřovat zástavba dělnických domů také na ulici Trlicova. V první polovině 20. století vznikaly nové tovární a úřednické byty zejména na ulicích Purkyňova, Slovanská, Nádražní, Trlicova, U Jičínky a podél Hřbitovní ulice. Rodinné domy vznikaly zejména na okrajích města a to směrem na Žilinu a na Šenov. Stavební činnost přerušila až 2. světová válka (BOUDA 1984, KUČA 2001, ŠŤASTNÁ 2007).

7.4 Obytná výstavba po 2. světové válce

Po skončení druhé světové války, po odsunu německých obyvatel, začalo docházet k výrazným demolicím a novým výstavbám, které výrazně zasáhly do vývoje předměstských čtvrtí. Stavební činnost ve městě byla zprvu zaměřena na obnovu zničených budov, přičemž z celkového počtu 1 642 domů bylo nutné opravit či zbourat 600 objektů. Znovu zprovozněny musely být komunikace mezi městy, opraveny byly mosty, telegrafní a telefonní spojení, došlo k obnovení dodávek elektřiny a plynu, přejmenovány byly znovu ulice a došlo k odstranění nacistických symbolů (JUROK et al. 2011).

Období druhé poloviny 20. století je charakteristické znaky sociální industrializace, rekonstrukce obytné výstavby po válce však nedostačovala pro rychle se rozvíjející město. Z důvodu asanace došlo v letech 1950 – 1960 k poklesu počtu bytových jednotek. V roce 1961 stálo ve městě 1 923 budov, z toho 1 818 bylo obytných. Obydlených bylo celkem 4 638 bytů, přičemž 40 % obyvatel žilo ve dvoupokojových bytech, 27 % obyvatel žilo ve vícepokojových bytech. Největší nárůst počtu bytů lze zaznamenat od 60. let 20. století, zejména na katastrálních územích Dolní předměstí, Horní předměstí a Loučka. V poslední zmiňované místní části Nového Jičína se jedná o výstavbu panelových obytných domů, v dalších místních částech se jedná o domy cihlové. V roce 1966 došlo k připojení obce Žilina a především se započalo s výstavbou

hromadných panelových sídlišť. Šťěstím pro Nový Jičín byl nezdařený plán rozšíření těžby uhlí na Příborsko a Novojičínsko. Pokud by tento návrh prošel a byl realizován, ve městě by vznikly tzv. hornické noclehárny po vzoru měst na Karvinsku (JUOK et al. 2011, KUČA 2001).

Problémy s bydlením ve starší zástavbě jedno- či dvoupatrových budov se řešil plány na výstavbu nových vícepatrových domů. První menší sídliště se závodními domy se začalo rodit již v polovině 50. let na ulici Máchova. Jednalo se zejména o nižší čtyřpatrové řadové domy se třemi vchody, některé s podélným půdorysem, jiné s půdorysem do tvaru písmene „L“. Město bylo rozděleno do pěti obytných okrsků se starší zástavbou jedno- či dvoupodlažních budov, které byly převážně určeny k asanaci. První okrsek tvořila výstavba v jihovýchodní části města (zčásti zastavěna Máchova ulice). Severní část města a pravý břeh Jičínky (okrsek č. 3 a 4) měly představovat jádro zcela nové výstavby panelového sídliště, budoucího největšího sídliště ve městě. Vyšší panelové domy se táhnou souvisle podél hlavních ulic Dlouhá (příloha 22) a Anenská, směrem do centra jsou domy nižší, čtyřpatrové, vystavěné o několik let dříve. V souvislosti s takto rozsáhlou výstavbou muselo dojít k rozvoji občanského vybavení a městské infrastruktury. Výstavba bez jasněho územního plánu měla za následek roztržitost a nedořešení některých technických prvků. Pátý okrsek představoval Šenov, kde chyběly základní prvky občanské a technické vybavenosti. V letech 1970 - 1980 výrazně narostl počet bytů (tab. 1), což bylo zapříčiněno masovou výstavbou sídlišť s vícepodlažními domy, především ve východní části města. Zrušena byla stará uliční zástavba mezi ulicemi Komenského a vodním tokem kvůli výstavbě nových panelových domů táhnoucích se až k ulici Bezručova. Podél této ulice mezi starší nižší zástavbou vyrostly panelové osmipatrové budovy většinou v souvislé řadě někdy až pěti vchodů (JUOK et al. 2011, KUČA 2001).

Tab. 1: Trvale obydlené domy a byty v Novém Jičíně v letech 1970 - 2011

rok	trvale obydlené domy			trvale obydlené byty
	celkem	z toho rodinné domy	z toho bytové domy	celkem
1970	3 270	neuveдено	neuveдено	7 013
1980	3 365	2 546	819	9 015
1991	3 297	2 496	801	10 192
2001	2 876	2 172	622	10 022
2011	2 633	1 895	656	9 695

(Zdroj: SLBD k 3.3.1991 za okres Nový Jičín, ČSÚ; vlastní návrh)

V důsledku integrace obcí, od 2. poloviny 20. století, narůstal počet bytových jednotek města. Na sklonku roku 1980 bylo ve městě 4 263 domů, 10 276 bytů a 2 546 rodinných domů. Po sametové revoluci v 90. letech 20. století, po obnovení demokracie v zemi, došlo na území města Nového Jičína k dezintegraci a okolní obce se postupně osamostatňovaly. Některé části byly integrací postiženy více, například Loučka, původně lesní lánová ves, kde bylo vybudováno panelové sídliště z důvodu tehdejších plánů na výstavbu jaderné elektrárny v nedalekých Blahutovicích. Podle původního návrhu se měl počet obyvatel města zdvojnásobit až na padesát tisíc (KUČA 2001, PROFIL MĚSTA NOVÝ JIČÍN 2007). Počet domů postavených v jednotlivých obcích v různých obdobích dokládá níže uvedená tabulka (tab. 2). Především výrazný je nárůst ve městě v letech 1920 – 1970 a 1971 – 1980. První uvedené období postihuje 50 let, avšak největší stavební rozmach nastal až v druhé polovině tohoto období. Druhé zmiňované období postihuje výstavbu sídlišť ve městě a místní části Loučce.

Tab. 2: Výstavba domů do roku 2011 v obcích Nový Jičín, Šenov, Rybí

	Počet domů celkem	Trvale obydlené domy	z toho postavené v období					
			do roku 1919	1920-1970	1971-1980	1981-1990	1991-2000	2001-2011
Nový Jičín*	2880	2633	341	814	531	323	274	283
Šenov	506	461	41	162	68	37	60	83
Rybí	356	309	24	114	48	55	26	38

(* k.ú. Nový Jičín – Město, Horní předměstí, Dolní předměstí, Loučka, Žilina, Kojetín, Straník, Bludovice)

(Zdroj: SLBD 2011, ČSÚ; vlastní návrh)

Prostorovou strukturu současného města znázorňuje mapa zobrazena v příloze této práce (příloha 11). Monofunkční zóny města vznikaly často bez promyšlené koncepce. Centrální plánování a kontrola znemožňovala lidem projevit své názory a postoje. Teprve uvolňování atmosféry na počátku demokratické éry, přináší lidem nové možnosti, projevit a zrealizovat své vlastní rozhodnutí. Myšlení lidí a jejich nápady se projevují v jejich životním stylu a prostředí, ve kterém žijí. Zdraví, hygiena, slunce a zeleň jsou elementy odrážející se v budování současné městské krajiny. V 90. letech byla obnovena výstavba veřejných a soukromých domů a bytů, například v lokalitě Pod Skalkou se začalo s vybudováním inženýrských sítí pro rodinné domy, v lokalitě na Bochetě pokračovala výstavba rozestavěných družstevních bytů z 80. let. Rozvojové plány počítaly s další možnou individuální výstavbou v místní části Žilina, která disponuje dostatečnou občanskou vybaveností a napojením na dopravní infrastrukturu. Nové plány rozvoje města směřují zejména k řešení sociálních, ekonomických a ekologických otázek a problémů. Díky snaze zlepšit kvalitu života se nevzhledná panelová sídliště revitalizují a měla by vytvářet pro obyvatele příjemnější prostředí (JUROK et al. 2011, PROFIL MĚSTA NOVÝ JIČÍN 2007).

7.5 Veřejné prostory

Pro společnost tvořil významný náboženský, kulturní a společenský prvek v obci kostel a hřbitov. Kostel Nanebevzetí Panny Marie, důležitá součást městské zástavby již od vzniku samotného města, se nachází ve východní části centra města. Na počátku 16. století spolu s městem vyhořel a poté byl pozdně goticky upraven. Další přestavba zasáhla do urbanistického vývoje města, kostel byl prodloužen a narušil obvodovou uliční část města. Dnešní podoba barokního kostela vznikla v polovině 18. století po přestavbě jezuity. Poutní cestou směrem na Loučku byl nad městem v 17. století postaven kostel Bolestné Panny Marie, známější pod názvem Španělská kaple. Kostel stojí na místě hrobu španělských vojáků, kteří zde byli poraženi protestantským vojskem během třicetileté války. Součástí města byl přirozeně městský hřbitov, ten se zprvu nacházel v centru města. Na počátku 16. století byl založen nový hřbitov v méně zastavěné části města, u kostela Nejsvětější Trojice na Horním předměstí. Založení hřbitova v blízkosti centra poukazuje na rozptýlenou zástavbu na Horním předměstí. V době morové epidemie v 18. století byl využíván dočasně hřbitov na Lamberku, východně za městem, za řekou Jičínkou. Od 19. století je také zmiňován hřbitov u

Španělské kaple. Z důvodu rozšiřující se zástavby na předměstích a z důvodu možného znečištění podzemních vod u kostela Nejsvětější Trojice byl v roce 1890 založen hřbitov zcela nový a to na východní straně směrem na obec Rybí, mimo městskou zástavbu, který slouží jako městský hřbitov dodnes. Hřbitov byl obehnan zdí se třemi vstupními branami, okolí zkrášlovaly stromy a květiny a uprostřed stál velký kříž (JUROK et al. 2011, KUČA 2001).

V letech 1906-1907 došlo k výstavbě evangelické fary a modlitebny podle návrhy firmy Czeike&Wondra (Janáčkovy sady 1). Zde se snoubila gotická architektura s geometričností a pravidelností. Pouze u návrhu zůstala výstavba evangelického kostela v secesním stylu, která měla vzniknout vedle fary. Monumentální stavbou musela být ve své době, na počátku 20. století, židovská synagoga vystavěná podle plánu Richarda Klosse s bazilikární koncepcí, orientálními tvary a kopulí nad průčelím (Havlíčková 12). V roce 1938 nebyla synagoga vypálena pouze proto, že stojí v blízkosti plynárny a v zastavěné části města, avšak interiér byl zcela zničen. V 50. letech se synagoga dostala pod správu Československé církve a budova dostala dnešní fádni šedivý vzhled (BOUDA 1984, JUROK et al. 2011, CHOBOT et al. 2010).

Na konci 19. století byl položen základní kámen novojičínské nemocnice (dříve pojmenována Rudolfova) naproti Španělské kapli (kostel Bolestné Panny Marie) na ulici Císařská, podél hlavní komunikace směrem na Loučku. Na počátku 20. století kapacita již nedostačovala, proto se zvolila varianta výstavby dalšího patra, bylo tedy přistoupeno k výstavbě tzv. „do výšky“. Vznikl také zcela nový, chirurgický, pavilon. V 50. letech 20. století kapacita nemocnice nebyla dostatečná pro stále přibývajícím obyvatelstvo a proto docházelo k přístavbám a rekonstrukcím jednotlivých pavilonů (proměna nemocnice v letech 1937 - 1992 je zachyceno na obr. 10) a k využití již stávajících budov jako tomu bylo například u Hückelových vil, které se proměnily v dětskou ozdravovnu či tzv. Sirkové lázně na katastru obce Rybí, kde vzniklo plicní oddělení nemocnice (ZEZULČÍK et al. 2005, JUROK et al. 2011).

Důležitou součástí života byl společenský život, který zajišťovaly hostince, výčepy, kavárny a restaurace. Z architektonického hlediska stojí za zmínku restaurace a kavárna Heinrichshof (dnešní Hotel Praha, který je v současnosti uzavřen), nejreprezentativnější stavba tohoto typu na konci 19. století v Novém Jičíně. Majitel Heinrich Hohl nechal

postavit budovu ve vídeňském stylu se štukovou dekorací a secesními prvky. V roce 1906 byla přistavěna část budovy ve stylu racionalistické moderny sloužící jako hotel. Ornamenty a další secesní prvky nahradila plocha, přímka a geometrické tvary. Hotel od svého původního vzhledu prošel několika přestavbami. Sloučení moderny, pozdního historismu a neoklasicismu lze pozorovat na budově restaurace U Slunce (Husova 3), kterou vytvořil Josef Blum na přání Albertiny Kudielkové. Tato žena byla nejspíš spolujitelkou pivovaru Kudielka-Rosmanith v Loučce (BOUDA 1984, ZEZULČÍK et al. 2005).

V roce 1930 došlo mimo jiné k výstavbě nového kina v blízkosti městského centra. Na výstavbě se podílela firma Czeike&Wondra. Kino vzniklo na místě bývalého pivovaru podle návrhu vídeňského architekta Leo Kammela ve stylu tehdy módního funkcionalismu. První kino však bylo otevřeno již v roce 1911 v hostinci U Slunce (CHOBOT et al. 2010, LIPUS et al. 2002).

Lidé se začali ve městě továren, komínů a znečištěného ovzduší cítit lépe díky zlepšujícím se podmínkám sanitárním a také díky snaze město zpříjemnit esteticky. Mezi první proměny nevzhledné části města patří dolní část Döpperova náměstí, která byla přebudována na městskou promenádu již ve 20. letech 19. století. Velkou zásluhu na estetickém zvelebení města měl na přelomu století devatenáctého a dvacátého tzv. Stadtverschönerungsverein (Okrašlovací spolek), s jehož pomocí vznikala nová městská zeleň a alej podél ulice Na Skalkách k oblíbenému výletišti Čertovu mlýnu. Dobrovolníci se snažili o vysazování stromů, keřů a květin, zakládání nových travnatých ploch, díky kterým docházelo k budování odpočinkového místa pro obyvatele města. Na ulici Zborovská vznikl menší park ještě před vjezdem do továrny na klobouky. Založili jej majitelé továrny pro své zaměstnance, aby zde mohli načerpat energii. Dnešní Janáčkovy sady vznikly poté, co byl na konci 19. století zrušen hřbitov u kostela Nejsvětější trojice. Větší městský park vznikl o něco dál u Španělské kaple ve dvacátých letech 20. století. Původně byl tento park věnován památce Johanna Gregora Mendla, jehož socha zde stojí dodnes. V parku byla vybudována také pergola s řadami plotů a květinami, lavičky, meteorologická budka a hudební pavilon. Park sloužil jako místo odpočinku i kulturního vyžití. Ve stejném období byla vybudována k zábavě a odpočinku velmi moderní plovárna ve stylu art deco v Žilině. Toto zařízení, až pro dva tisíce osob, bylo nejmodernějším zařízením svého druhu v tehdejším Československu.

Místní firma Blum vybudovala nadstandardně vybavenou plovárnu s kabinkami, převlékárny pro děti a s výraznou dominantou skokanských můstků (JUOK et al. 2011, LIPUS et al. 2002, ZEZULČÍK et al. 2005).

2. světová válka pozastavila stavební činnost a zejména stavební činnost kulturních a společenských budov. S obnovou se začalo až po válce. V roce 1975 došlo podél ulice Sokolovská k výstavbě krytého bazénu a sportovní haly. Zimní a fotbalový stadion vznikl na druhé straně města za ulicí Jiráskovou. Ke sportovnímu i kulturnímu vyžití slouží dodnes areál na Skalkách (JUOK et al. 2011).

7.6 Městská infrastruktura

S rostoucím počtem obyvatel a rozšiřováním městské zástavby v polovině 19. století bylo potřeba budovat moderní městskou infrastrukturu. Hlavní roli v přeměně města měli čelní představitelé, politici, vzdělaní lidé s rozhledem a zkušenostmi, kteří museli umět správně naložit s městskými financemi. Většinu městské výstavby a provoz školských a dobročinných zařízení musel financovat městský rozpočet s dary majetnějších obyvatel. Na většině projektů se podílel městský stavitel Josef Langthaler. Od 70. let 19. století díky probíhajícím regulačním změnám dochází ve městě ke zlepšování dopravních i hygienických podmínek. Postupně se zlepšovala infrastruktura města, komunikace byly zpevňovány štěrkem, významnější cesty byly vydlážděny, vznikaly chodníky a probíhala výstavba nových kamenných mostů (JUOK et al. 2011).

Z hlediska dopravní infrastruktury se na konci 19. století jednalo o rozšíření železnice, která by se napojila na hlavní trať, Severní dráhu císaře Ferdinanda. Nový Jičín se o železniční spojení začal zajímat docela pozdě, zprvu si zastupitelé města mysleli, že silniční spojení bude dostačovat. Avšak s hospodářským vzestupem byla železnice nutností. Slavnostní otevření nové železniční trati Nový Jičín – Suchdol nad Odrou se konalo v roce 1880. Na konci 80. let 19. století došlo k výstavbě dráhy Nový Jičín – Hostašovice, tzv. Severního nádraží (JUOK et al. 2011).

Nedostatek vody z místních studní a celkové zlepšení života obyvatel zajistil vodovod, jehož projekty jsou známy z let 1886 - 1888. Vodovod byl veden z Bernartic nad Odrou, kde se nacházely prameny pitné vody. Výstavba byla hotova v roce 1892 a z počtu 928

domů bylo na vodojem napojeno 555 domů. Bohatší rodiny si již dokonce mohli pořizovat koupelny či splachovací toalety. Koncem roku 1894 již bylo napojeno 623 domů a v těchto domech bylo 37 koupelen, 61 klosetů a 33 pisoárů (BENDA 1975).

Od roku 1869 stála ve městě plynárna a začalo se s výstavbou městského osvětlení na olej, později na petrolej. Brzy však byla plynárenská síť přetížena, proto na počátku 20. století byla v blízkosti nádraží a Mlýnského náhonu postavena elektrárna (JUOK et al. 2011).

Zejména za starostování Ernsta Schollicha ve 20. letech 20. století došlo k regulaci Grasmanky, k rozšíření kanalizační sítě, modernizaci vodovodní, plynárenské a elektrické sítě. V jeho šlépějích pokračoval i dr. Ziegler, který byl starostou města ve 30. letech 20. století. Město bylo udržováno čisté, s vydlážděnými ulicemi, osvětlením, kanalizací, z centra byly odstraněny zbytky městského mlýna. Teprve v polovině 20. století byl zakryt mlýnský náhon, který již od středověku přiváděl vodu podél vodních hradeb do města a sloužil pro potřeby řemeslníků, manufaktur, továren a byl příčinou špatných hygienických podmínek v centru města (JUOK et al. 2011).

V poválečných letech měli obyvatelé problémy s dopravou, proto se rozšiřovala síť autobusových linek a došlo k výstavbě autobusového nádraží na ulici Sokolovská. Kvůli této výstavbě muselo dojít k demolici několika budov a ke změně silničních cest vedoucích kolem městského jádra. Ještě v 60. letech se uvažovalo o spojení vlakových nádraží, naštěstí myšlenka nebyla realizována z důvodu nutné demolice budov v centru města, což neumožňovala bytové nouze po válce. Plány na spojení těchto dvou nádraží ukazovaly na nutnost zbořit 130 zachovalých domů. V 80. letech došlo k výrazné modernizaci silniční sítě, severní částí katastru Dolního předměstí se začalo s budováním rychlostní komunikace R 48 a na ulici Sokolovská došlo k několika výraznějším demolicím. Silnice v centru byla rozšířena a došlo k napojení na ulici Zborovskou. Většina těchto neorganických zásahů přetvářela původní strukturu města (JUOK et al. 2011).

7.7 Průmyslové komplexy

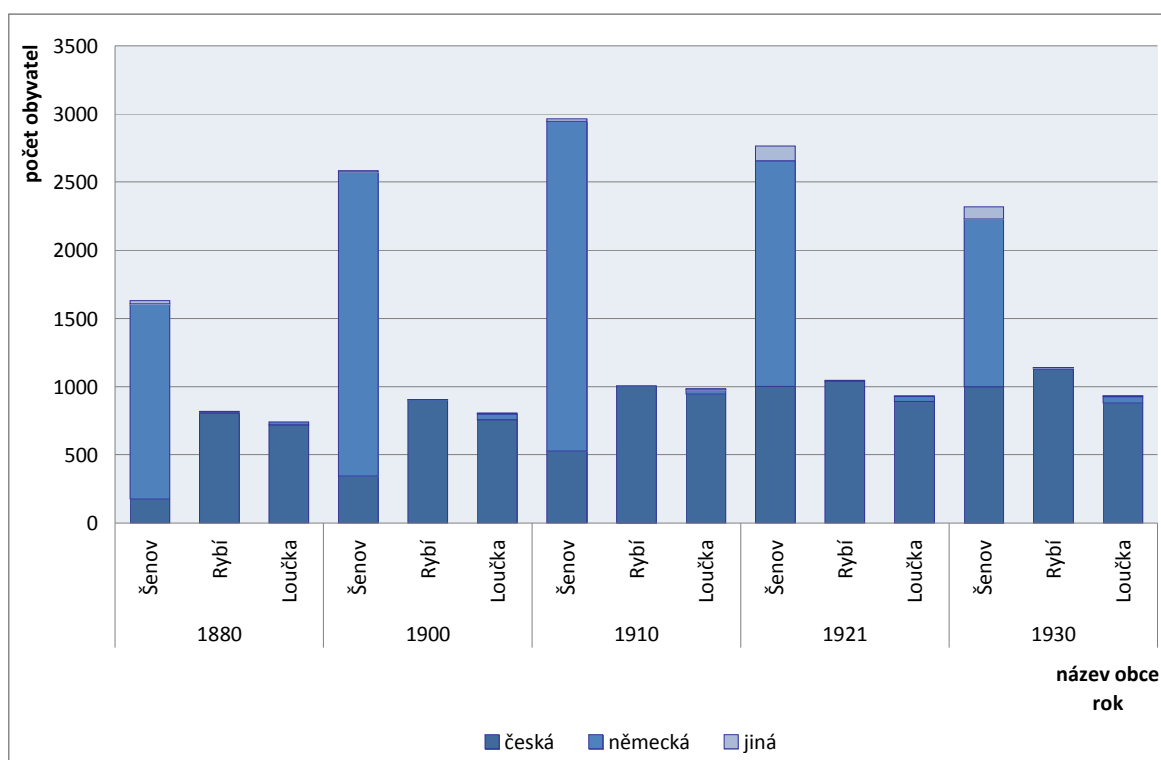
Město Nový Jičín se proslavilo zejména svou soukenickou výrobou. V období průmyslové revoluce začaly vznikat nové továrny zpracovávající vlnu pomocí strojů s parním pohonem. Mezi první patří továrna A. F. Döppera vybudována ve 30. letech 19. století Na Zeleném příkopu (později Döppering). Nejvýznamnějším a největším textilním závodem byl podnik J. N. Preisenhammera na Rudolfově náměstí (Rudolfsring), který se na konci 19. století dostal pod vedení M. Preseinhammera, který vystavěl ještě druhé patro a celý objekt továrny rozšířil. V 2. polovině 20. století musela budova továrny ustoupit novým stavebním záměrům, vzniklo zde předimenzované autobusové nádraží a z obytné budovy se stala hlavní budova autobusového nádraží. Výstavba prvních továren probíhala v těsném sousedství centra města. Rozvoj dalších průmyslových zón nastal zejména v druhé polovině 19. století. S výstavbou průmyslových podniků se začala rozvíjet severní část města, prostor Dolního předměstí a ulice Novosady. Druhá významná průmyslová zóna vznikla v jihovýchodní části města spolu se vznikem Hückelovy továrny na klobouky v roce 1865. Další továrna na klobouky vznikla v Šenově v roce 1869, kterou zde založil Antonín Peschel. Na dnešní ulici Lužická založili bratři Schlesingerové také továrnu na klobouky, kterou později spojili s bratry Böhmy a po roce 1922 nově vybudována továrna na klobouky patřila pouze Böhům. Budovy továrny zabíraly prostor podél ulice Suvorovova směrem na Příbor. V 70. letech 19. století, v době krize a vysoké nezaměstnanosti, byla na žádost městské rady ve městě zřízena tabáková továrna podél ulice vedoucí směrem na Příbor, která v době svého největšího rozmachu zaměstnávala až 2 500 dělníků, především žen. Rozvoj však zaznamenala také blízká obec Šenov u Nového Jičína, kde v roce 1879 . založil Josef Rotter továrnu na výrobu kočárových svítilen, na počátku 20. století se továrna rozrůstala a vytvořila průmyslový komplex na hranici katastrů Nový Jičín - Dolní Předměstí a Šenov u Nového Jičína. Zázemí města se dále rozrůstalo o potravinářské průmyslové továrny (JUROK et al. 2011, KUČA 2001). Kromě toho byly v Novém Jičíně dva parní mlýny, závody na výrobu továrních zemědělských strojů, kovového zboží, nábytku, kartáčů, likérů, rumu, borovičky a slivovice (CHOBOT et al. 2010).

Po 2. světové válce docházelo především k poválečným úpravám. Stávající průmyslové zóny se rozšiřovaly, případně se některé podniky stěhovaly do prázdných továrních hal bývalých fabrik. V komunistickém režimu byla pozornost státu zaměřena zejména k těžkému průmyslu a rozvoji oblastí s těžbou a zpracováním surovin (JUOK et al. 2011).

Nové průmyslové komplexy začaly vznikat až na konci 20. století a to zejména v okrajových částech města. V současnosti dochází k bourání některých starých závodů a plochy jsou určeny k nové výstavbě služeb občanského vybavení. Největší koncentrace průmyslových podniků se nachází v severovýchodní části města podél ulice Suvorovova. Rozvoj a rozšiřování města je způsobeno rovněž stavbou průmyslových objektů (greenfield). Územním plánem z roku 2009 je vymezena plocha pro průmyslové využití o velikosti 43 ha. Tato plocha je ohraničena ulicí Hřbitovní na severu a na jihu hranicí katastrálního území Dolní předměstí. Na území města bylo vymezeno 5 nevyužitých průmyslových areálů (brownfield), z toho v areálu bývalé tabákové továrny a továrny na ulici Bezručova došlo k demolici a nyní se čeká na využití tohoto území k podnikání (JUOK et al. 2011, PROFIL MĚSTA NOVÝ JIČÍN 2007).

8 Případové studie suburbánního prostoru Nového Jičína

Pro případovou studii byla vybrána katastrální území, která navazují na k. ú. Nového Jičína. Jedná se o k. ú. místní části Loučka a obce Šenov u Nového Jičína, která těsně přiléhají k městu a vzdálenější k. ú. obce Rybí. Rozdíly ve vývoji jednotlivých obcí jsou popsány v následujících podkapitolách. Vývoj těchto obcí je zajímavý i z hlediska národnostního složení na přelomu 19. a 20. století, který je srovnán v následujícím grafu (obr. 11). V obci Šenov převládalo obyvatelstvo německé obcovací řeči, obce Rybí a Loučka byly obce s převažujícím českým obyvatelstvem.

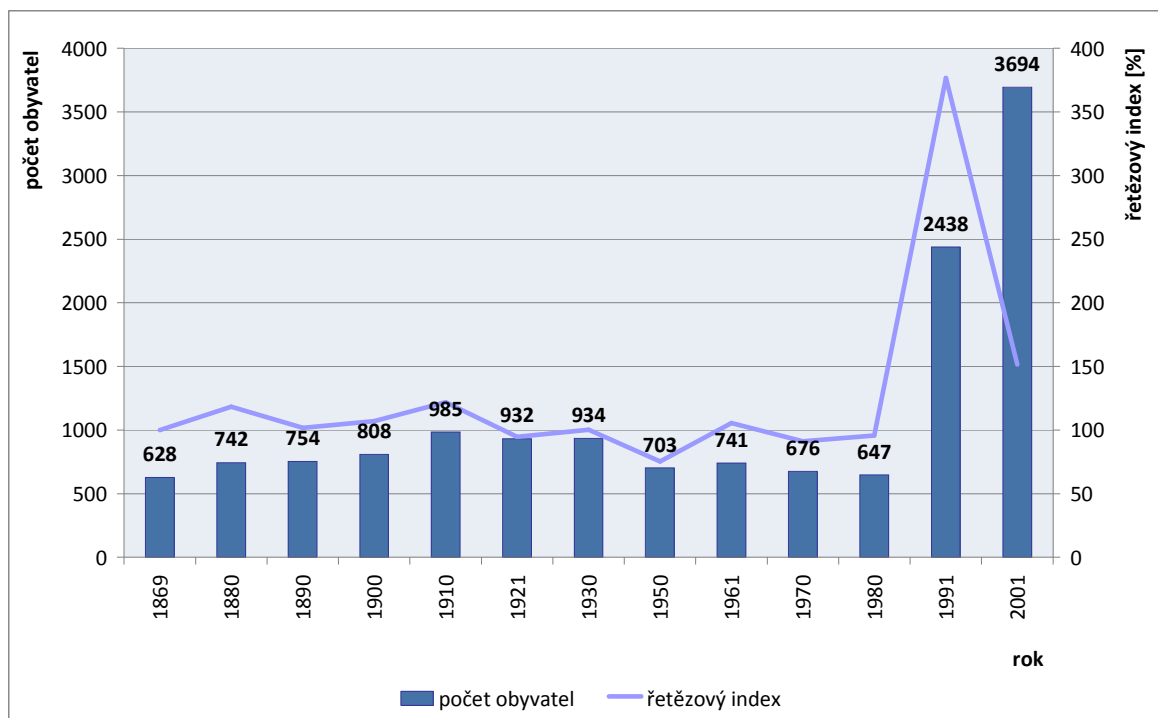
Obr. 11: Vývoj národnostního složení v obcích Šenov, Rybí a Loučka v letech 1880 – 1930 (Zdroj: Bartoš et al. 1995; vlastní návrh)

8.1 Loučka

Loučka (německy Ehrenberg), místní část Nového Jičína, se rozprostírá podél potoka Grasmanka (zvaná také Jičina) směrem na západ od města. Rozmístění staveb podél potoka naznačuje charakter lánové vsi. Není známo, kdy byla obec založena, ale je

zajímavé, že vedle české osady Loučka (zmiňovaná v listinách od 2. poloviny 14. století) vznikla německá osada Ehrenberg a postupně tyto osady splynuly v jednu.

V roce 1880 v původně české lánové vsi žilo 742 obyvatel (721 Čechů, 20 Němců) v 90 domech. Na počátku 90. let 19. století přibýly 4 domy a 12 obyvatel. Obyvatelstvo obce se živilo převážně zemědělstvím, mnoho jich také docházelo do továren nedalekého města. Z řemeslníků mohli obyvatelé využít služeb 3 krejčích, 2 obuvníků, 2 kovářů a 2 tesařů. Do kostela docházeli lidé do Starého Jičína, v obci se nacházela pouze kaple (MŇUK et al. 1898). Kostel sv. Anežky České byl vystavěn teprve v roce 1968. Na přelomu 19. a 20. století byla Loučka oblíbeným místem příslušníků české menšiny, to dokládá také založení české knihovny, která byla později přemístěna do Národního domu v Novém Jičíně. V době německé okupace se stala Loučka součástí Sudet s úředním názvem Ehrenberg. Po válce se až 250 obyvatel přestěhovalo do města, do bytů po vysídleném německém obyvatelstvu. V roce 1950 žilo v obci 703 obyvatel v 160 domech s 235 byty (CHOBOT et al. 1998, www.louckanj.cz). Vývoj počtu obyvatel dokládá přiložený graf (obr. 12).

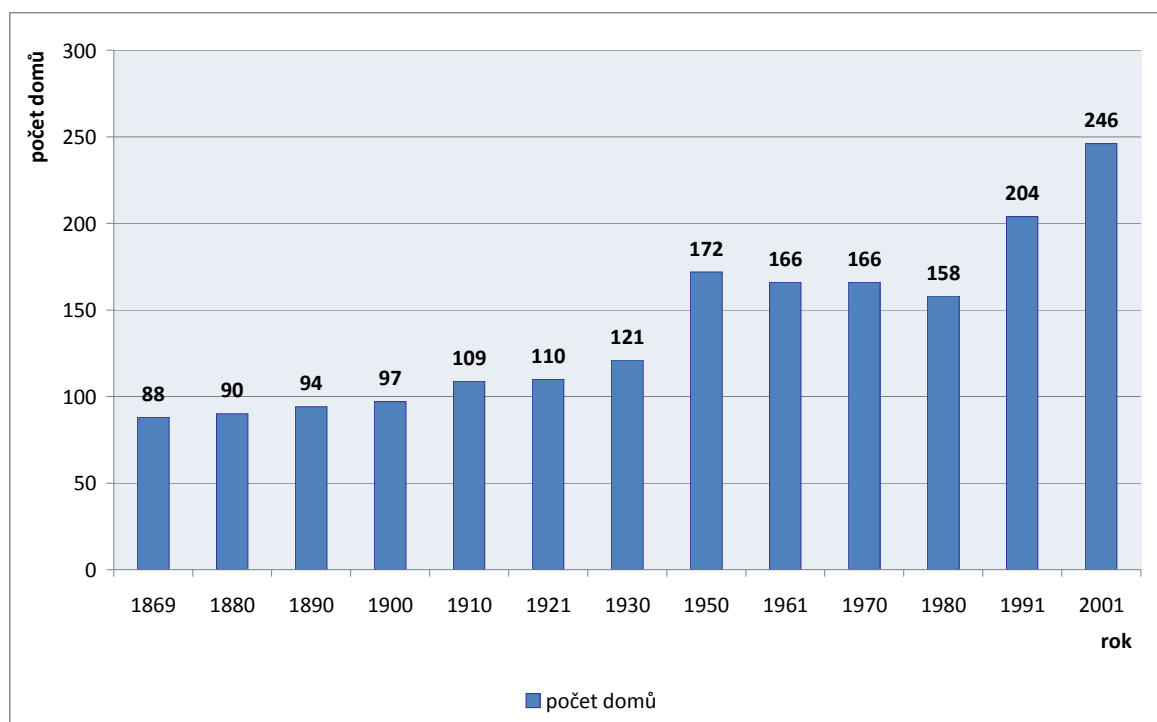

Obr. 12: Vývoj počtu obyvatel v Loučce v letech 1869 – 2001 (Zdroj: *Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005; vlastní návrh*)

V roce 1833 převažovala v obci zástavba nezděných budov, většinou menších staveb vesnického charakteru. Jednalo se buď o solitérní stavby, v některých případech bylo pohromadě více staveb rozmístěných do tvaru písmene „U“ tvořící větší zastavěnou plochu hospodářských usedlostí. Zděných budov bylo v obci pouze pár (archivnimapy.cuzk.cz).

V roce 1911 byl v obci pořízen katastrální stavební plán, podle kterého mělo dojít k další výstavbě a také k elektrifikaci obce. Nové plány však byly přerušeny 1. světovou válkou. K elektrifikaci obce došlo teprve v letech 1929 – 1931 (www.louckanj.cz).

Vývoj počtu domů od roku 1869 je znázorněn na následujícím grafu (obr. 13). Do roku 1950 je vidět trvalý růst počtu domů, nejvýrazněji stoupl počet domů mezi roky 1930 a 1950 a to o víc jak 40 %. Nové domy vznikly po úpravě vodního toku Grasmanky na hranici s katastrálním územím Dolní předměstí a dále se rozšiřovala výstavba podél hlavní komunikace (ulice Jičínská).

Obr. 13: Vývoj počtu domů v Louče v letech 1869 – 2001 (Zdroj: *Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005; vlastní návrh*)

Velkou část obce tvořily pastviny, louky a zahrady rozprostírající se v blízkosti obydlí. V 17. a 18. století byla doložena existence rybníků, které však byly často zanášeny a proto byly do počátku 19. století proměny na louky. Na mapě stabilního katastru je taktéž zaznačen mlýnský náhon, který vytvářel druhou osu zástavby. K úpravě vodního toku došlo v polovině 20. století. V obci se taktéž nacházel mlýn, z konce 19. století jsou zaznamenány dokonce tři vodní a jeden větrný (MĚNUK et al. 1898).

V 19. století vedla hlavní silnice z Nového Jičína Císařskou ulicí, táhnoucí se z Horního předměstí kolem Španělské kaple. Podél této silnice stál hostinec U Zeleného věnce, postavený v polovině 18. století. V roce 1869 zde založil Leopold Kudielka také pivovar zvaný „Bocheta“ (původně Pocheta). O rok později se stal spolujednatel Josefa Rosmanitha a nejspíš byla později také spolujednatelkou Albertina Kudielková, která se zasloužila o výstavbu hostince U Slunce v Novém Jičíně na počátku 20. století. Na konci 19. století jsou v obci zaznamenány 4 hostince a jeden obchod se smíšeným zbožím (MĚNUK et al. 1898, ZEZULČÍK et al. 2005).

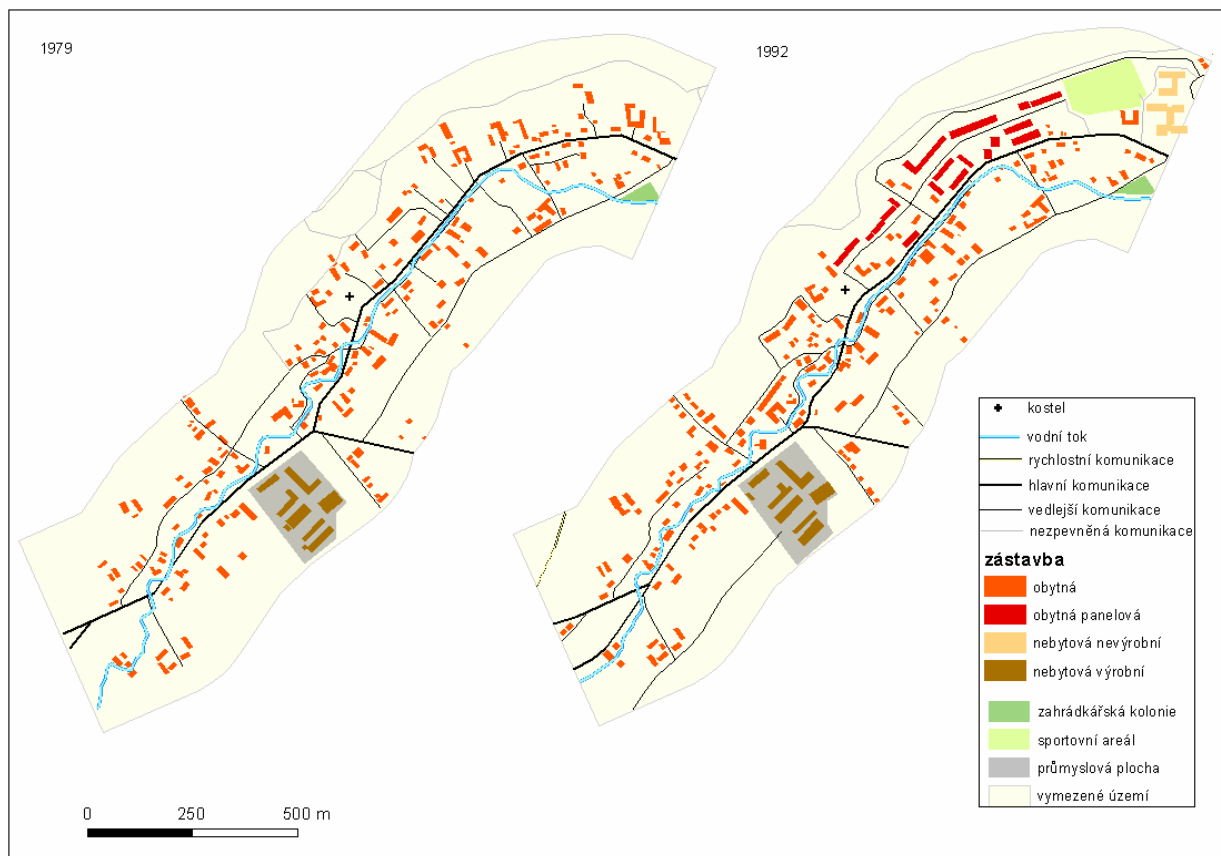
Poválečné období je spojeno s násilnou kolektivizací, která se nevyhnula ani obci. Vznik JZD v roce 1957 na konci obce směrem na Starý Jičín způsobil úpadek samostatně hospodařících zemědělců. V 70. letech 20. století došlo k dalšímu rozšíření JZD (www.louckanj.cz).

Největším zásahem do struktury obce byla výstavba panelového sídliště (obr. 14). Výstavba byla součástí plánu na vybudování jaderné elektrárny v Blahutovicích, obci vzdálené přibližně 12 km. Typická vesnická zástavba podél levé části toku musela ustoupit novému typu výstavby. První panelové domy začaly vznikat v roce 1987 ve východní části obce přiléhající ke katastrálnímu území Nového Jičína – Dolního Předměstí. Do roku 1993 bylo vystavěno 935 nových bytových jednotek. Zástavbu tvoří panelové domy většinou o osmi patrech (příloha 23). Bloky budov tvoří 3 až 6 vchodů. Na hranicích katastrálních územích se rozšířila výstavba také o nové sportovní hřiště (www.louckanj.cz).

Původně vesnický charakter místní části města byl zcela narušen. Rodinné domy byly zachovány na pravém břehu toku Grasmanky a v jihozápadní části obce. K nové výstavbě rodinných domů na přelomu 20. a 21. století došlo na konci obce směrem na

Starý Jičín na levém břehu Grasmanky podél ulice Křenová a Na Hrázi. Výstavba byla také nepříznivě ovlivněna výstavbou rychlostní komunikace v 90. letech 20. století, která protíná severozápadní část katastrálního území.

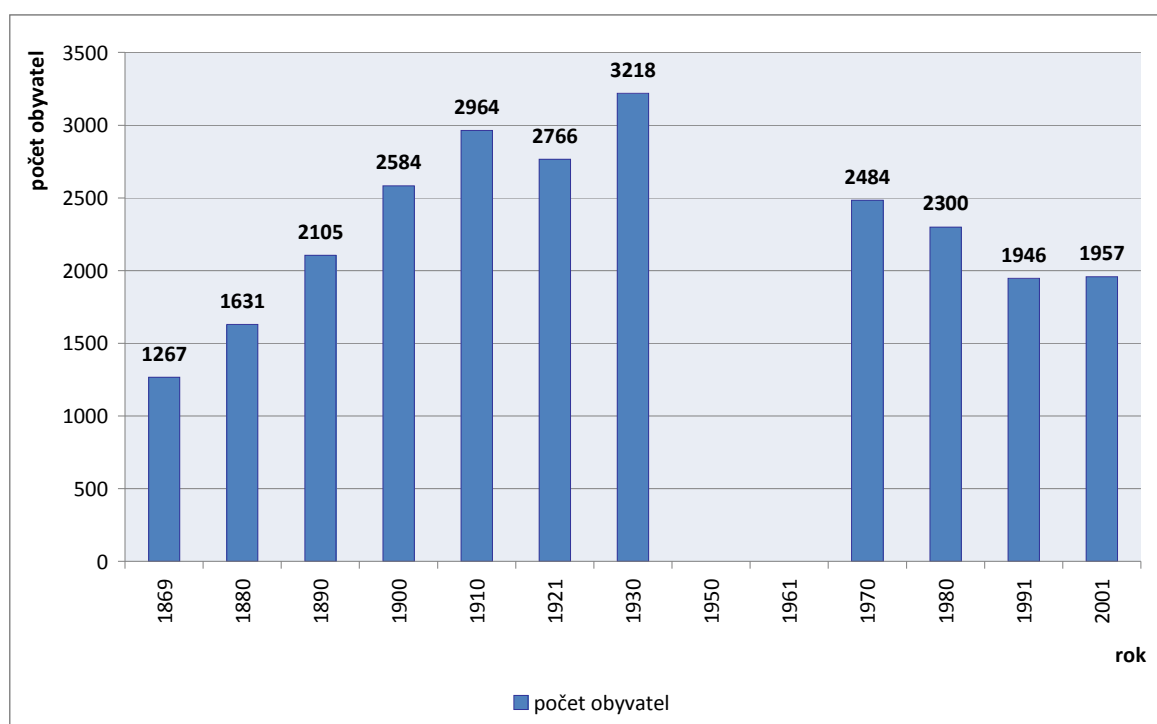

Obr. 14: Vývoj vymezené místní části Loučka v letech 1979 a 1992 (Zdroj: ČÚZK, ©2013, VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2013; vlastní návrh)

8.2 Šenov

Šenov (německy Schönau) je typická lánová ves, která vznikla podél toku Jičínky na sever od Nového Jičína. Kdy přesně byla obec založena není přesně známo, udává se konec 13. století. Obec patřila ke starojičínskému panství, od poloviny 16. století k panství novojičínsko-štramberskému. Hranici mezi oběma katastry Nový Jičín – Dolní předměstí a Šenov tvořila od poloviny 18. století tzv. Císařská silnice směřující na Příbor. Dopravní spojení bylo od konce 19. století podpořeno výstavbou železniční trati, která vedla západní částí katastru směrem na Suchdol nad Odrou. Šenov byl přičleněn k Novému Jičínu již v roce 1949 a pod názvem Nový Jičín II patřil k městu do roku 1993 (CHOBOT et al. 1998).

Původně česká obec se začala poněmčovat již na počátku 15. století a obyvatelstvo německé obcovací řeči převažovalo nad českou menšinou až do konce války. V roce 1834 žilo ve 171 domech 1 255 obyvatel, v roce 1880 se počet domů zvýšil na 190 a žilo zde 1 631 obyvatel (1 456 Němců a 175 Čechů). V roce 1890 měla obec 2 105 obyvatel (1 845 Němců a 229 Čechů) a 193 domů (MŇUK et al. 1898). Následující graf (obr. 15) udává počet obyvatel v Šenově v letech 1869 – 2001, pouze v letech 1950 a 1961 nejsou uvedena data, protože obec v té době byla součástí Nového Jičína a počty obyvatel za obec nejsou uvedeny. Od 2. poloviny 20. století lze pozorovat neustálý úbytek počtu obyvatel, který mírně stoupá až v současnosti. Obec, která ztratila na svém vesnickém charakteru a stala se průmyslovou periferií města, nebyla příliš lákavým místem k bydlení.

Obr. 15: Vývoj počtu obyvatel v obci Šenov v letech 1869 – 2001 (Zdroj: *Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005*; vlastní návrh)

Ve vsi stála rychta, kostel s farou a od 16. století také škola. Na počátku 19. století byla většina budov v obci nezděných. Budovy byly seskupeny a tvořily větší statky s obytnou budovou a stodolami. Prostor kolem stavení tvořily zahrady, louky a pastviny. Na levé straně Jičínky se obcí vinul mlýnský náhon využíván zdejšími

hospodáři jako zdroj vody pro hospodářskou práci. Silnice vedoucí z Nového Jičína Šenovem pokračovala dále směrem na Fulnek (archivnimapy.cuzk.cz).

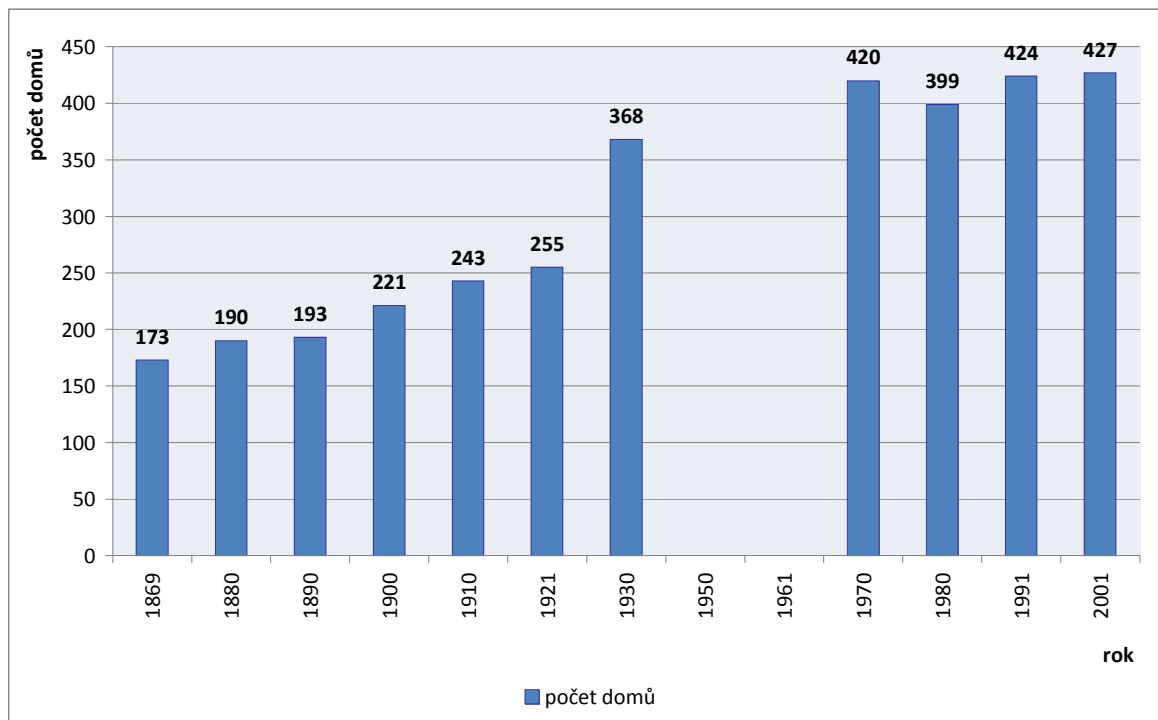
Na konci 19. století byla hustěji zastavěna jižní část obce, směrem na sever byla zástavba rozvolněnější a jednalo se zejména o hospodářské usedlosti (příloha 25). Na katastrálním území Šenova si v roce 1899 nechal postavit rodinný dům, vilu v blízkosti továrny, Antonín Peschel (Dukelská 215) s motivem arkádové lodžie. Vedle této vily vznikla další vila rodiny Peschelů, postavená na počátku 20. století (BOUDA 1984). Tyto dvě vily se dají svým vzhledem přirovnat k vilám a dalším významným budovám, které byly postaveny v tomto období v Novém Jičíně.

Původní rodinná zástavba zůstala zachována zejména v severní části obce na levém břehu toku Jičínky a střední části obce pravého břehu toku. V 50. letech 20. století se rodinná zástavba rozrůstá o čtyři řady nižších vícebytových domů na ulici Družstevní. Většina obytné zástavby má charakter rodinných domů. Počet domů v období od poloviny 19. století do současnosti (obr. 16) roste, pouze v roce 1980 je vidět úbytek domů, příčinou je opět rozšíření průmyslových areálů. V současnosti dochází k nové výstavbě zejména na pravém břehu toku Jičínky v severní části obce. Stavební vývoj vymezené části obce v letech 1937 - 1992 je znázorněn na mapách níže (obr. 17, obr. 18).

Obyvatelstvo se jako v jiných obcích věnovalo především zemědělství s rozšiřováním továren docházeli lidé také do města. V 19. století si zde založili své první průmyslové podniky továrníci, kteří navazovali na rozvoj průmyslu v Novém Jičíně. Antonín Peschel, po vzoru rodiny Hückelů, zakládá v Šenově továrnu na filcové klobouky. Přesídlil zde také Josef Rotter se svou továrnou na kočárová svítidla. Továrnu založil podél císařské silnice (dnešní ulice Suvorovova). Tato ulice se postupně měnila v průmyslovou zónu, kterou na novojičínské straně doplňovala tabáková továrna a továrna bratří Böhmů a Schlesingerů.

Zástavba obce se výrazně proměnila po 2. světové válce, kdy ve střední části města u silnice směrem na Bernartice nad Odrou vznikl Vojenský opravárenský podnik 025, který se zaměřoval na opravu vojenské techniky. Na katastrálním území Šenova došlo v poválečném období k rozvoji národního podniku Autopal, který byl rozšířen o nové

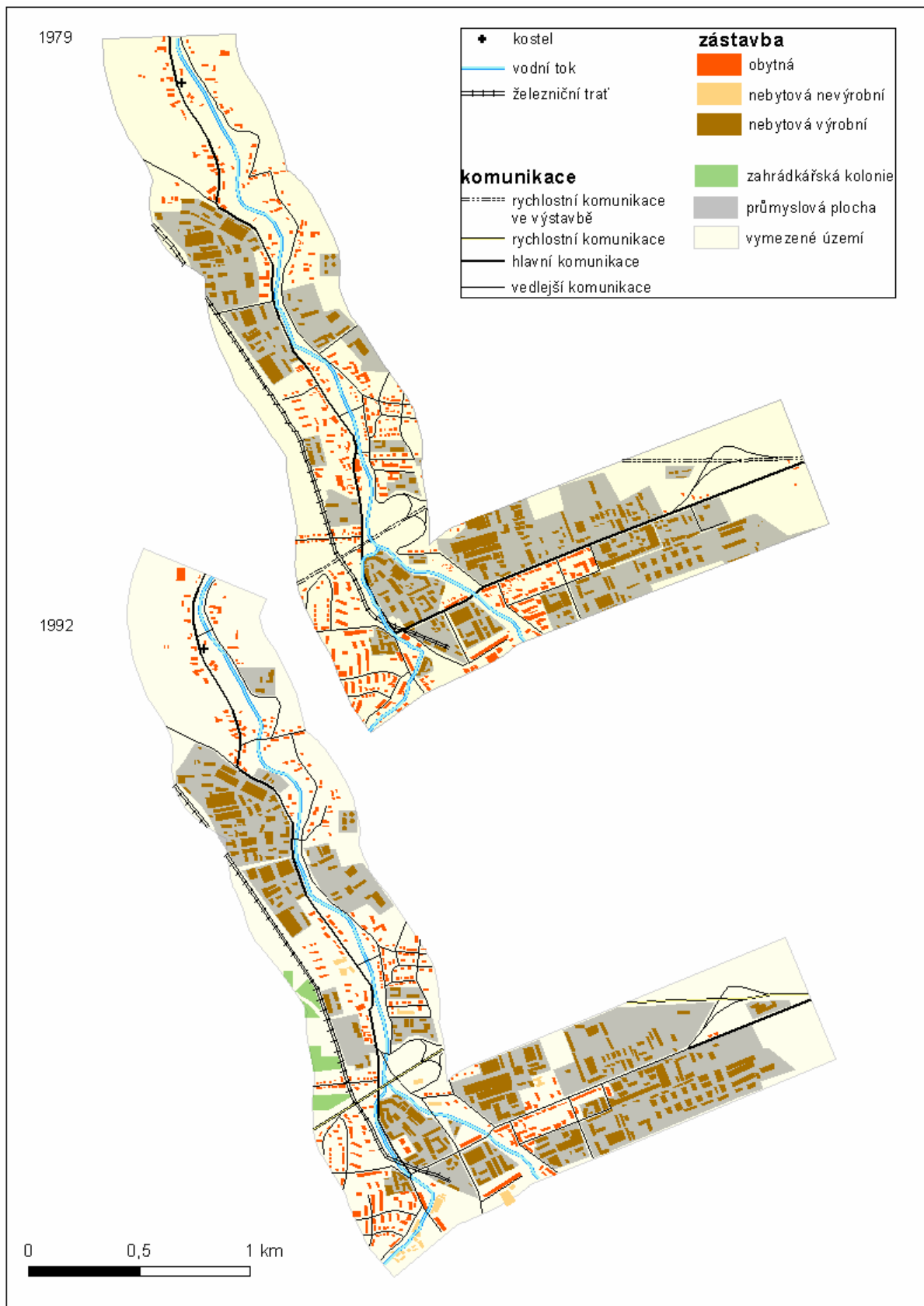
provozovny a závodní klub s jídelnou. Výstavba výrazně změnila vzhled obce a až do 90. let 20. století přibývalo průmyslové zástavby. Je možné označit Šenov za periferní zónu Nového Jičína (příloha 24) i přesto, že administrativně je to již 10 let samostatná obec.

Obr. 16: Vývoj počtu domů v obci Šenov v letech 1869 – 2001 (V letech 1950 a 1961 byl Šenov součástí Nového Jičína a data nejsou uváděna) (Zdroj: *Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005*; vlastní návrh)

Obr. 17: Vývoj vymezené části obce Šenov v letech 1937 a 1955 (Zdroj: ČÚZK, ©2013, VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2013; vlastní návrh)

Obr. 18: Vývoj vymezené části obce Šenov v letech 1979 a 1992 (Zdroj: ČÚZK, ©2013, VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2013; vlastní návrh)

8.3 Rybí

Obec Rybí (německy Reimlich, původně Rybník) se nachází východním směrem od města Nový Jičín. První zmínka o této obci pochází z poloviny 14. století a původně patřila ke štramberskému panství, od konce 16. století k panství novojičínsko-štramberskému. Údolní ves se táhne podél Rybího potoka pod jižním svahem Libhošťské hůrky a severovýchodními svahy Holiváku (příloha 26). Reorganizací státní správy byla obec administrativně připojena k Novému Jičínu v roce 1976. Osamostatnila se ve chvíli, kdy byl vydán zákon k možnému odtržení se, tedy v roce 1990 (CHOBOT et al. 1998). Příklad této obce je zcela odlišný od vývoje k. ú. Šenova a Loučky.

V roce 1834 žilo v obci 656 obyvatel ve 104 domech, v roce 1880 měla obec již 131 domů a 817 obyvatel (obr. 19). Na konci 19. století se počet obyvatel zvýšil na 890 (876 Čechů, 9 Němců), počet domů se však nezměnil (obr. 20). Většina obyvatel se živila zemědělstvím, někteří pracovali v místním pískovcovém lomu na Libhošťské hůrce, případně docházeli do Štramberka, kde se těžil vápenec nebo do továren v Novém Jičíně (MŇUK et al. 1898).

Původní zástavba obce (příloha 27) nekopírovala hlavní silnici vedoucí z Nového Jičína na Štramberk, ale převažoval lánový typ vesnice táhnoucí se podél vodního toku od vrcholu Holiváku směrem na obec Závašice. Na dolním toku potoka se nacházel mlýn, který byl zrušen ve 30. letech 20. století. V centru obce je nejstarší památkou kostel Nalezení sv. Kříže ze 14. století, který byl radikálně přestavěn v 2. polovině 17. století. Kolem kostela se nacházel vždy hřbitov, který byl v průběhu 19. století rozšířen. Centrum obce tvořil kostel společně s farou a přilehlým fojtstvím. Na mapě stabilního katastru z roku 1833 jsou pouze tyto budovy zděné, ostatní jsou budovy nezděné, většinou dřevěné. Postavení jednotlivých budov tvořilo uprostřed dvůr, někdy s hlavní budovou uprostřed. Kolem jednotlivých usedlostí se jako v jiných obcích rozkládaly zahrady, dále louky a pastviny, které se rozšiřovaly na úkor orné půdy méně vhodné k pěstování na svazích než k chovu dobytka (CHOBOT et al. 1998, MŇUK et al. 1898, archivnimapy.cuzk.cz).

Po 2. světové válce se několik rodin odstěhovalo do města do bytů po vysídlených Němcích. Místo výstavby zcela nových domů, byly některé staré budovy přestavovány a zvětšoval se tak prostor pro bytové poměry tehdejší doby. V 60. letech se mnoho mladých lidí stěhovalo za prací do Kopřivnice, kde získávali byty v nově vznikajících družstevních bytech (KRONIKA OBCE RYBÍ). Stavební vývoj v obci v dalších letech se zpomalil (tab. 3). Nově vznikající obytná zástavba vznikala na severovýchodním svahu Holiváku, kde se vytvářela nová uliční síť. Stavební rozvoj obce, přestože několik let obec administrativně patřila k Novému Jičínu, nebyl ovlivněn tímto sloučením a nebyl zde narušen typický vesnický charakter zástavby. Největší přírůstek, téměř 30 % nových domů, vzniklo v rozmezí let 1921 – 1930, i v dalším období let 1930 – 1950 je zaznamenán nárůst počtu domů, od roku 1930 tento počet stoupl o 20 %, tak jako v období let 1980 – 1991 (obr. 20).

Škola byla důležitou součástí rozšiřování vzdělanosti. Do poloviny 19. století, než byla postavena samostatná budova jednotřídní školy, se vyučovalo v chalupách. V roce 1879 bylo přistavěno ještě další patro a na počátku 20. století došlo k dalšímu rozšíření budovy. V 1. polovině 20. století byla svépomocí postavena také tělocvična a kino (KRONIKA OBCE RYBÍ). V roce 1848 byly na území katastru obce podél císařské silnice mezi Novým Jičínem a Libhoštěm vystavěny tzv. sirkové lázně, kam se docházeli léčit lidé z širokého okolí nebo zde mohli zavítat jen z důvodu odpočinku v okolní přírodě. Nechal je vystavět bohatý novojičínský měšťan Martin Rietz na místě minerálního pramene s vysokým obsahem sirovodíku a oxidu uhličitého (MŇUK et al. 1898).

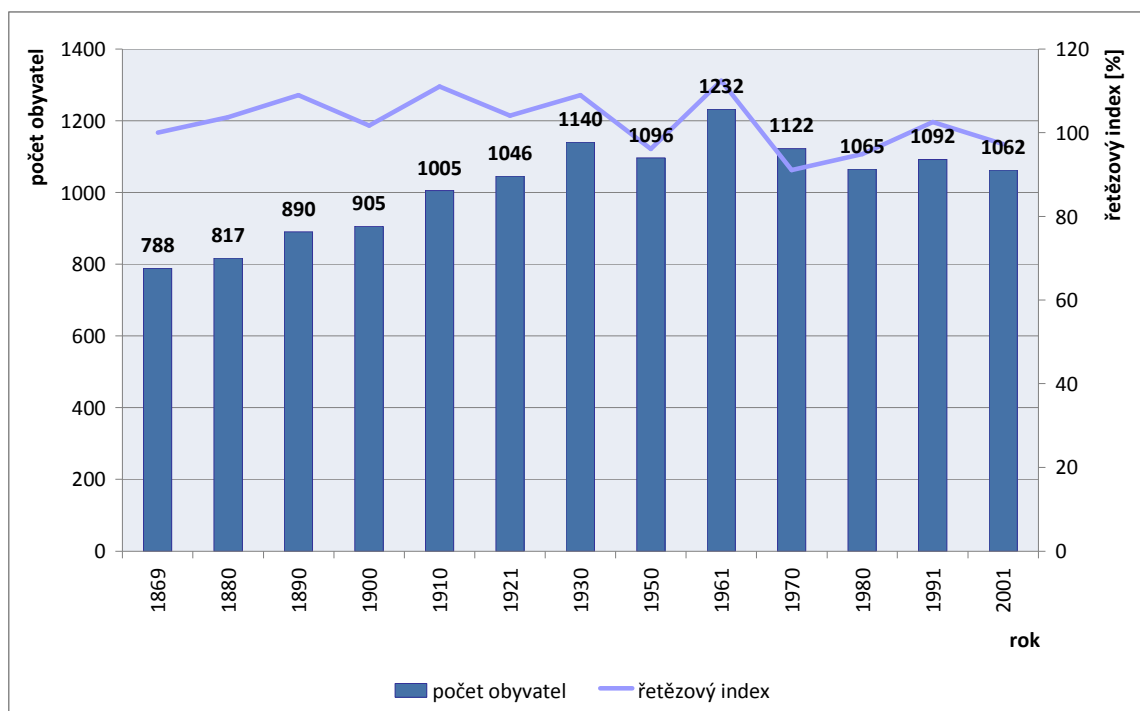
Hlavní silnice procházející obcí se vinula esovitě směrem od Štramberka na Nový Jičín, kde se napojovala na tzv. císařskou silnici. Takto vypadal stav až do 1. poloviny 20. století. Po delším vyjednávání byla v roce 1936 postavena nová silnice na Kopřivnice vedoucí přes obec Závašice. Na počátku 20. století byl v obci zřízen vodovod, v roce 1933 byl vystavěn také vodojem. Ve 30. letech došlo elektrifikaci obce (KRONIKA OBCE RYBÍ).

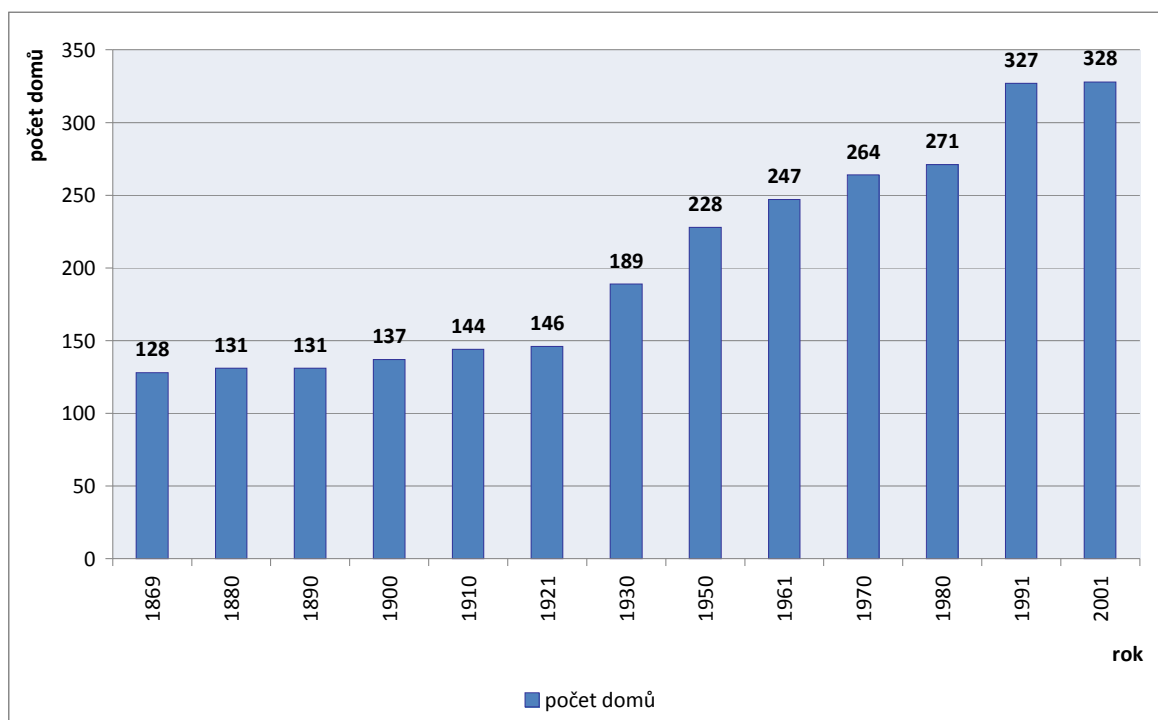
Tab. 3: Trvale obydlené domy a byty v obci Rybí v letech 1970 - 2011

rok	trvale obydlené domy			trvale obydlené byty
	celkem	z toho rodinné domy	z toho bytové domy	celkem
1970	264	neuveďeno	neuveďeno	344
1980	271	neuveďeno	neuveďeno	319
1991	275	273	2	350
2001	271	270	2	343
2011	309	305	4	383

(Zdroj: SLBD k 3.3.1991 za okres Nový Jičín, ČSÚ; vlastní návrh)

Obr. 19: Vývoj počtu obyvatel v obci Rybí v letech 1869 – 2001 (Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005; vlastní návrh)

Obr. 20: Vývoj počtu domů v obci Rybí v letech 1869 – 2001 (Zdroj: *Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005*; vlastní návrh)

9 Změny ve využití ploch

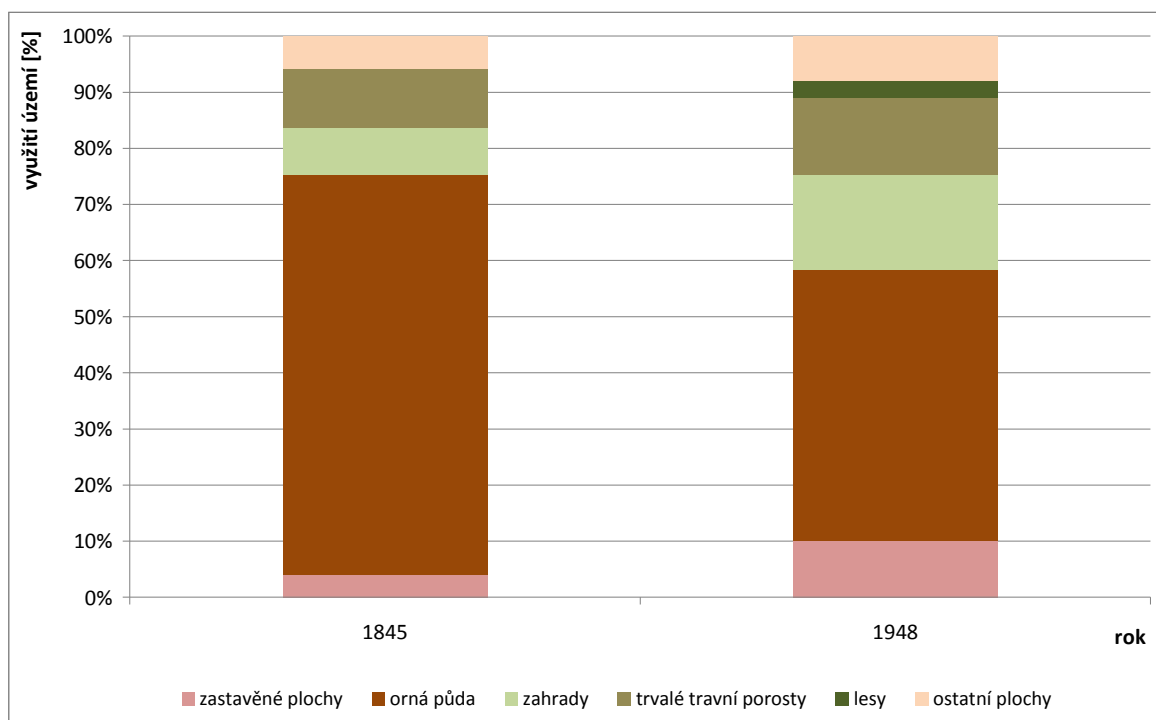
Následující kapitola porovnává využití ploch v letech 1845, 1948 a 2011. U k. ú. Nový Jičín – Město, Horní a Dolní předměstí je uvedeno využití ploch pouze v letech 1845 a 1948 (tab. 1, obr. 21), stejně jako u k. ú. Loučka (tab. 4, obr. 24). Z důvodu spojení těchto částí v 2. polovině 20. století je využití ploch v dalším období znázorněno pro území Nového Jičína v současném administrativním vymezení (místní části: Loučka, Žilina, Kojetín, Straník, Bludovice) (tab. 2, obr. 22). Sledované kategorie jsou uvedeny v pořadí: zastavěná plocha, orná půda, zahrady, trvalé travní porosty (louky a pastviny), lesy, ostatní plochy (vodní toky, silnice, železnice, lomy aj.).

Změny využití ploch (tab. 4) na ploše třech katastrálních území Nového Jičína odpovídá velikosti 558 ha v roce 1845, v roce 1948 se plocha zvětšila na 667 ha. Z celkové plochy území v roce 1845 byla zastavěna pouze 4 % území. V roce 1948 však vzrostla plocha zástavby o 200 %. V porovnání jednotlivých katastrálních území tvoří téměř 70 % zastavěné z celkové rozlohy necelých 8 ha Nový Jičín – Město, 2 % zástavby z velikosti území 325 ha Nový Jičín – Dolní předměstí a 4 % zastavěné plochy z 226 ha Nový Jičín – Horní předměstí. Většinu plochy katastrálních území Nového Jičína tvořila orná půda (role). Ve městě se velikost orné půdy snížila na úkor růstu velikosti plochy zahrad, které se rozšiřovaly spolu s výstavbou rodinných domů a vil. Rozvoj města v těchto letech se rozšiřoval zejména východním a jihovýchodním směrem (ulice Msgr. Šrámka, Žižkova, Hoblíkova). Na západě došlo k výstavbě tzv. vilové čtvrti. Průmyslová výstavba se rozšířila zejména podél ulice Suvorovova, směrem na Příbor a dále vznikl průmyslový komplex v jihovýchodní části města. Lesy, zabírající plochu 19 ha v roce 1948, se vyskytují v jižní části k.ú. Horní předměstí. Jedná se o oblast známou pod názvem Skalky. Nárůst zaznamenaly také ostatní plochy, jejichž rozšíření souvisí s výstavbou silnic a železnic (obr. 21).

Tab. 4: Změny ve využití ploch v Novém Jičíně v letech 1845 a 1948

Kategorie	1845		1948		1845 - 1948	
	rozloha [ha]	podíl plochy [%]	rozloha [ha]	podíl plochy [%]	změna rozlohy [ha]	index změny rozlohy [1845=100]
zastavěné plochy	22,46	4,02	68,02	10,19	45,56	303
orná půda	398,48	71,36	321,52	48,18	-76,96	81
zahrady	46,97	8,41	113,11	16,95	66,14	241
trvalé travní porosty	58,47	10,47	92,47	13,86	34,00	158
lesy	0	-	19,02	2,85	19,02	-
ostatní plochy	32,05	5,74	53,18	7,97	21,13	166
CELKEM	558,43	100,00	667,32	100,00	-	-

(Zdroj: archivnimapy.cuzk.cz; vlastní návrh)

Obr. 21: Využití ploch Nového Jičína v letech 1845 – 1948 (Zdroj: archivnimapy.cuzk.cz; vlastní návrh)

Tabulka 5 porovnává změny ve využití ploch v Novém Jičíně v jeho současném administrativním vymezení. V sledovaném období let 1845 a 1948 vzrostla plocha zastavěná a zahrady. Ostatní kategorie měly klesající tendenci. Druhé sledované období

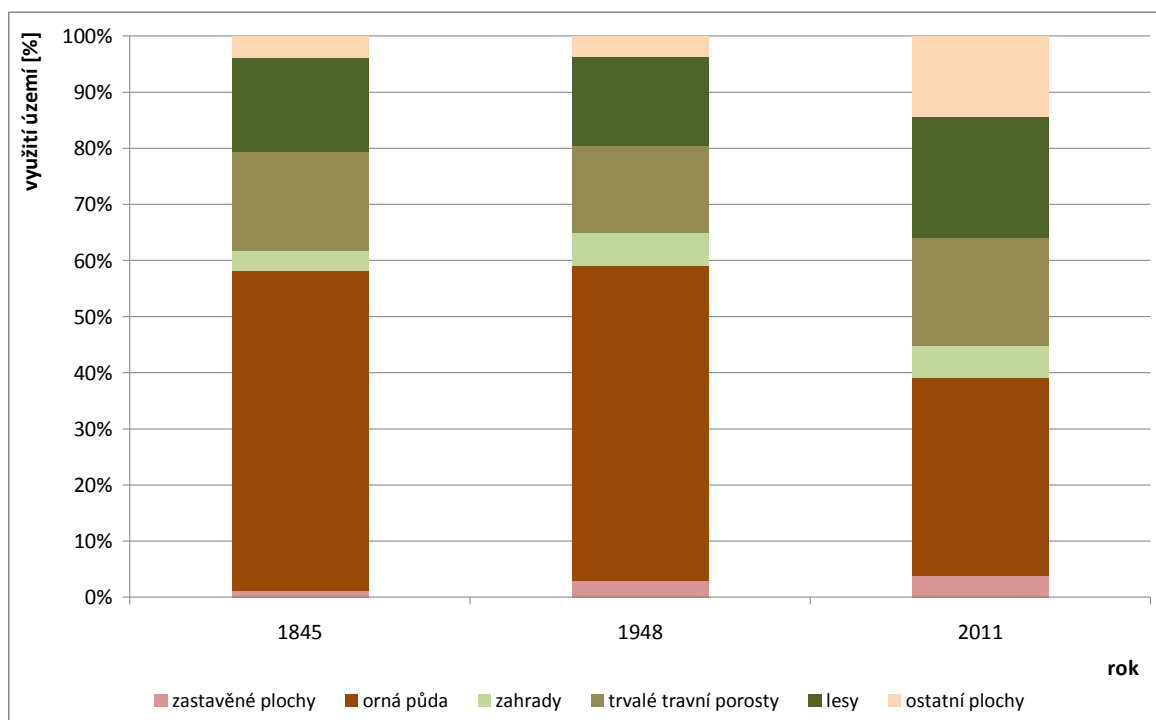
let 1948 a 2011 zaznamenává výrazný nárůst v kategorii ostatní plochy, související s rozšiřováním zejména silničních komunikací. V současnosti je zaznamenán úbytek orné půdy a zahrad (obr. 22).

Tab. 5: Změny ve využití ploch v Novém Jičíně v letech 1845, 1948 a 2011 (v současném administrativním vymezení)

Kategorie	1845		1948		2011	
	rozloha [ha]	podíl plochy [%]	rozloha [ha]	podíl plochy [%]	rozloha [ha]	podíl plochy [%]
zastavěné plochy	45,67	1,26	106,59	2,95	138,77	3,80
orná půda	2063,15	57,07	2030,05	56,18	1290,95	35,35
zahrady	123,11	3,41	217,44	6,02	207,38	5,68
trvalé travní porosty	641,14	17,73	552,88	15,30	706,76	19,35
lesy	601,90	16,65	574,77	15,91	781,36	21,40
ostatní plochy	140,46	3,89	132,02	3,65	526,45	14,42
CELKEM	3615,43	100,00	3613,75	100,00	3651,67	100,00

Kategorie	1845 - 1948		1948 - 2011	
	změna rozlohy [ha]	index změny rozlohy [1845=100]	změna rozlohy [ha]	index změny rozlohy [1948=100]
zastavěné plochy	60,92	233	32,18	130
orná půda	-33,10	98	-739,10	64
zahrady	94,33	177	-10,06	95
trvalé travní porosty	-88,26	86	153,88	128
lesy	-27,13	95	206,59	136
ostatní plochy	-8,44	94	394,43	399

(Zdroj: archivnimapy.cuzk.cz, ČSÚ; vlastní návrh)

Obr. 22: Využití ploch Nového Jičína (k.ú. Město, Horní předměstí, Dolní předměstí, Bludovice, Kojetín, Straník, Žilina) v letech 1845 – 2011 (Zdroj: *archivnimapy.cuzk.cz, ČSÚ; vlastní návrh*)

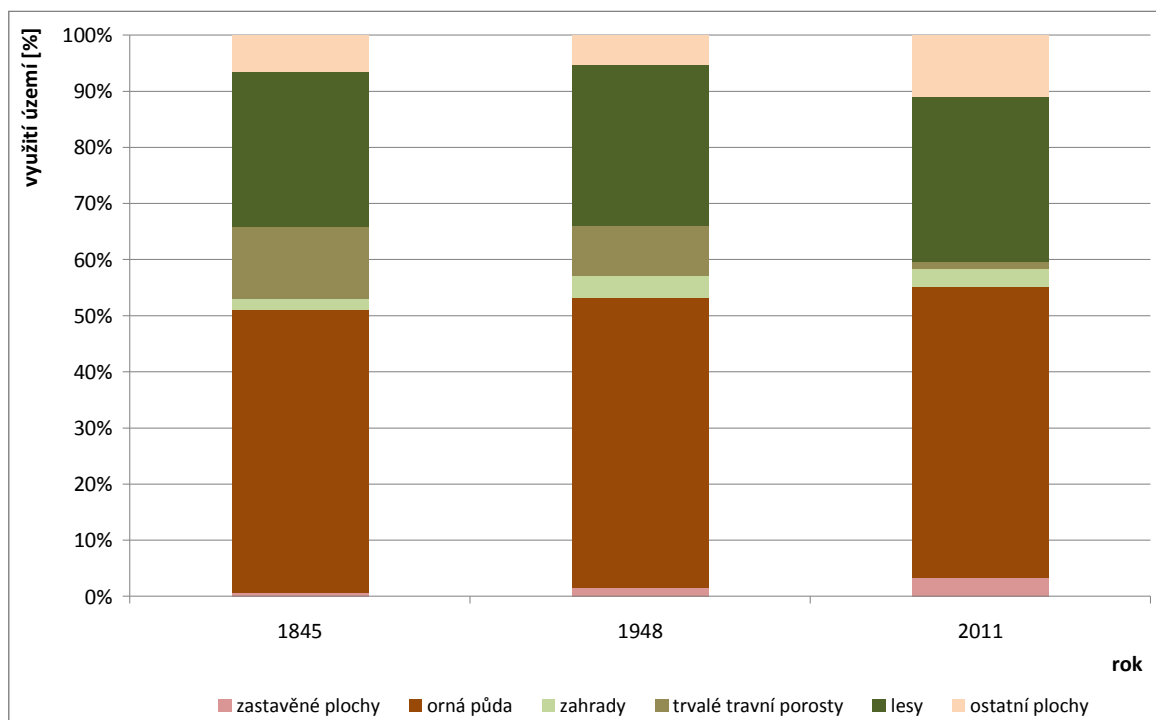
Obec Šenov tvoří na více než 50 % území orná půda, jednu třetinu území zaujímají lesní porosty. V období mezi roky 1845 a 1948 zaznamenaly největší nárůst zastavěné plochy (122 %). Tento nárůst souvisí s výstavbou nové průmyslové zóny (VOP 025) ve střední části obce. S rostoucí výstavbou rodinných domů souvisí 80% nárůst zahrad. I v druhém sledovaném období je znatelný nárůst zastavěné plochy (118 %). Na úkor vzrůstající kategorie ploch zastavěných a ostatních zaznamenala výrazný pokles kategorie trvalých travních porostů, pokles až o 75 % (tab. 6, obr. 23).

Tab. 6: Změny ve využití ploch v obci Šenov v letech 1845, 1948 a 2011

Kategorie	1845		1948		2011	
	rozloha [ha]	podíl plochy [%]	rozloha [ha]	podíl plochy [%]	rozloha [ha]	podíl plochy [%]
zastavěné plochy	10,99	0,70	24,35	1,56	52,97	3,39
orná půda	788,11	50,38	808,48	51,73	810,46	51,86
zahrady	32,88	2,10	59,50	3,81	49,40	3,16
trvalé travní porosty	198,04	12,66	140,65	9,00	20,66	1,32
lesy	433,17	27,69	448,82	28,72	458,17	29,32
ostatní plochy	101,02	6,46	80,96	5,18	171,25	10,96
CELKEM	1564,21	100,00	1562,76	100,00	1562,91	100,00

Kategorie	1845 - 1948		1948 - 2011	
	změna rozlohy [ha]	index změny rozlohy [1845 = 100]	změna rozlohy [ha]	index změny rozlohy [1948 = 100]
zastavěné plochy	13,36	222	28,62	218
orná půda	20,37	103	1,98	100
zahrady	26,62	181	-10,10	83
trvalé travní porosty	-57,39	71	-119,99	15
lesy	15,65	104	9,35	102
ostatní plochy	-20,06	80	90,29	212

(Zdroj: archivnimapy.cuzk.cz, ČSÚ; vlastní návrh)

Obr. 23: Využití ploch obce Šenov v letech 1845 – 2011 (Zdroj: *archivnimapy.cuzk.cz, ČSÚ; vlastní návrh*)

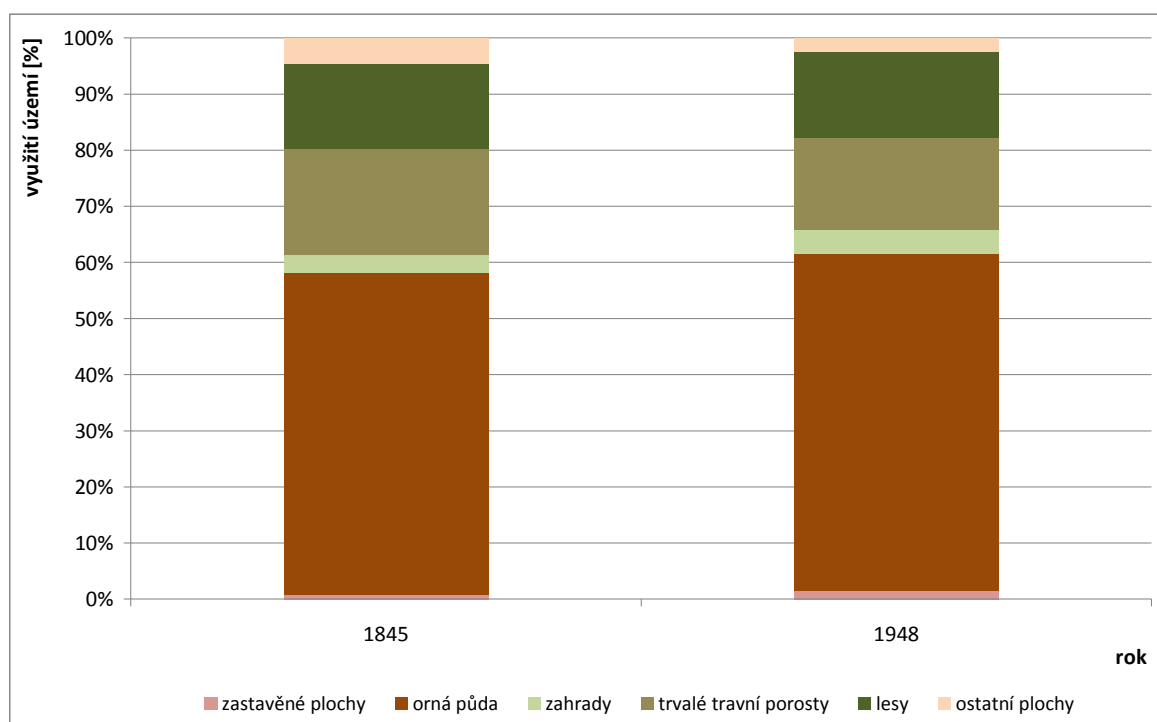
Porovnání ve využití ploch obce Loučky (tab. 7) zahrnuje pouze období let 1845 a 1948, v dalším sledovaném období je už místní částí města. Území tvořilo z 60 % orná půda a přibližně dalších 30 % tvořily trvalé travní porosty a lesy. V tomto období lze sledovat nárůst zastavěné plochy o více jak 100 %, především rodinných domů se zahradami (nárůst o 42 %). K téměř 50% úbytku došlo u kategorie ostatní plochy, tento pokles mohl být způsoben částečně zrušením mlýnského náhonu a rybníků (obr. 24).

Tab. 7: Změny ve využití ploch v místní části Loučka v letech 1845 a 1948

Kategorie	1845		1948		1845 - 1948	
	rozloha [ha]	podíl plochy [%]	rozloha [ha]	podíl plochy [%]	změna rozlohy [ha]	index změny rozlohy [1845=100]
zastavěné plochy	4,84	0,74	9,81	1,51	4,97	203
orná půda	374,09	57,57	389,37	60,05	15,28	104
zahrady	20,09	3,09	28,43	4,38	8,34	142
trvalé travní porosty	123,10	18,95	106,78	16,47	-16,32	87
lesy	97,78	15,05	98,29	15,16	0,51	101
ostatní plochy	29,87	4,60	15,78	2,43	-14,09	53
CELKEM	649,77	100,00	648,46	100,00		

(Zdroj: archivnimapy.cuzk.cz; vlastní návrh)

Obr. 24: Využití ploch místní části Loučka v letech 1845 – 1948 (Zdroj: archivnimapy.cuzk.cz, ČSÚ; vlastní návrh)

Obec Rybí pokrývají z 30 % lesní porosty a v současnosti je tato hodnota stejná i u orné půdy (tab. 8). Avšak v letech 1845 i 1948 orná půda zaujímala více jak 40 % území. Svahy okolních kopců nad obcí jsou vhodnější k chovu dobytka než k pěstování plodin. To dokládá i zvýšení ploch trvalých travních porostů v letech 1948 - 2011, zejména

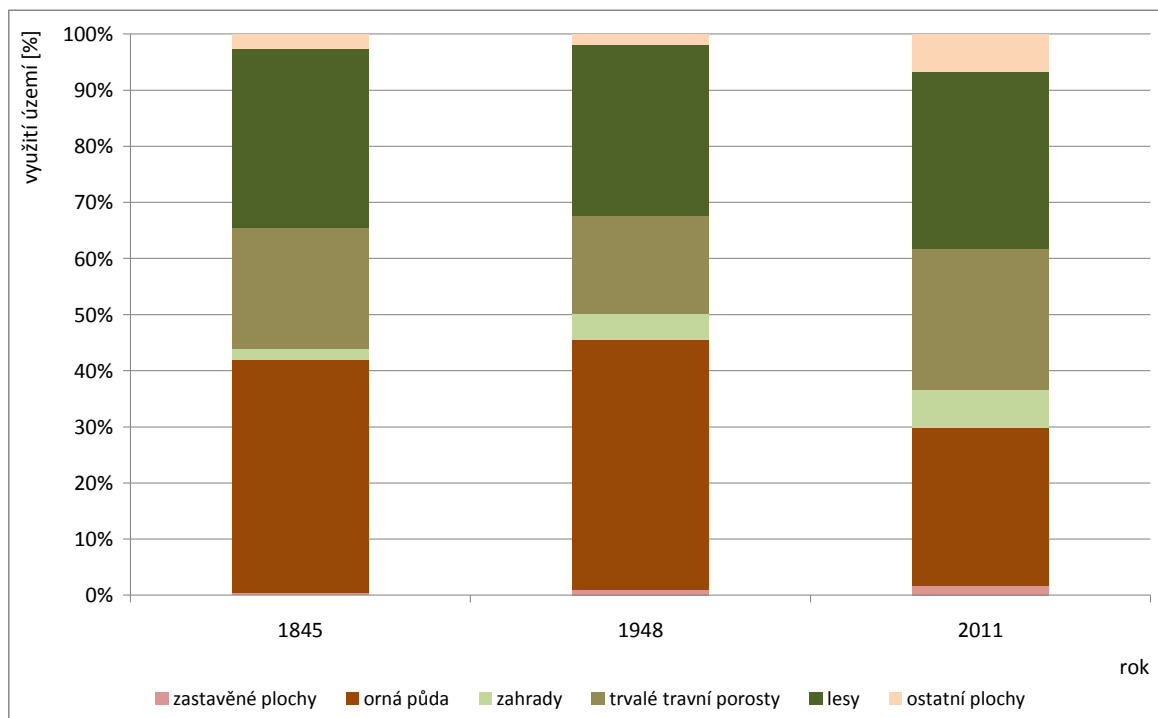
pastvin, na úkor orné půdy, která zaznamenala úbytek. V letech 1845 – 1948 zaznamenaly 85% nárůst zastavěné plochy a až 129% nárůst zahrady. V druhém sledovaném období se s výstavbou nových ulic, silnic a dalších ploch zvýšil podíl ostatních ploch až o 268 % (obr. 25).

Tab. 8: Změny ve využití ploch v obci Rybí v letech 1845, 1948 a 2011

Kategorie	1845		1948		2011	
	rozloha [ha]	podíl plochy [%]	rozloha [ha]	podíl plochy [%]	rozloha [ha]	podíl plochy [%]
zastavěné plochy	4,89	0,54	9,03	1,00	16,69	1,85
orná půda	374,21	41,50	401,43	44,53	252,74	28,02
zahrady	17,88	1,98	40,89	4,54	60,78	6,74
trvalé travní porosty	193,24	21,43	157,60	17,48	226,64	25,12
lesy	288,51	32,00	276,28	30,65	285,74	31,68
ostatní plochy	22,93	2,54	16,18	1,79	59,48	6,59
CELKEM	901,66	100,00	901,41	100,00	902,07	100,00

Kategorie	1845 - 1948		1948 - 2011	
	změna rozlohy [ha]	index změny rozlohy [1845=100]	změna rozlohy [ha]	index změny rozlohy [1948=100]
zastavěné plochy	4,14	185	7,66	185
orná půda	27,22	107	-148,69	63
zahrady	23,01	229	19,89	149
trvalé travní porosty	-35,64	82	69,04	144
lesy	-12,23	96	9,46	103
ostatní plochy	-6,75	71	43,3	368

(Zdroj: archivnimapy.cuzk.cz, ČSÚ; vlastní návrh)

Obr. 25: Využití ploch obce Rybí v letech 1845 – 2011 (Zdroj: *archivnimapy.cuzk.cz*, ČSÚ; vlastní návrh)

Závěr

Koncept townscape popisuje proměnu městské krajiny, která je ovlivněna lidským jednáním. Člověk, jako činitel změny, zasáhl výrazněji do fungování a struktury krajiny v období industrializace. Do té doby žil v harmonii s přírodou a svým jednáním ovlivňoval okolní přirozenou krajinu minimálně. S procesem urbanizace se urychlily procesy, které výrazně ovlivnily strukturu krajiny. Městská krajina již nerespektuje přírodní podmínky a rozšiřuje se na základě lidského jednání.

Na případové studii města Nový Jičín byl sledována proměna prostorové struktury města v čase, a to od poloviny 19. století do současnosti. Prostorový rozsah se týkal města v jeho největším administrativním vymezení, kterého město dosáhlo v letech 1980 – 1990. Na základě tohoto vymezení byly vybrány případové studie obcí, u kterých byl nastíněn vývoj ve stejném časovém horizontu. Výsledkem jsou tematické mapy proměny městského a venkovského prostředí.

Největší pozornost byla věnována prostorovému vývoji města z hlediska townscape. Výstavba města se rozšiřovala od historického jádra, nejstarší části města, zejména směrem severním a jižním. Od poloviny 19. století s nastupující industrializací se vývoj města značně urychlil a proměnila se také funkční struktura. Obytné oblasti vznikaly na východě i západě města, avšak vývoj jednotlivých částí je ovlivněn sociální strukturou obyvatelstva. Je zde pozorovatelný vývoj vyšší sociální vrstvy v jihozápadní části města a rozvoj tzv. vilové čtvrti od 2. poloviny 19. století a počátku 20. století. Tato městská čtvrť je charakterizována pravidelnou sítí ulic s výstavními rodinnými domy a vilami. Naopak sociálně slabší obyvatelstvo, dělníci továren se svými rodinami, žili převážně v jihozápadní a severozápadní části města v neorganicky se rozvíjejících předměstích v obytných domech s více malými byty. Značná část tohoto obyvatelstva přicházela do města za prací v továrnách z přilehlých obcí, kde žila na svých hospodářských usedlostech. Výstavba domů ve městě pro nižší sociální vrstvu obyvatel probíhala zejména poblíž továren, jejichž plocha na počátku 20. století vzrůstala zejména v jihozápadní části města, kde se neustále rozšiřovala kloboučnická továrna rodiny Hückelů a dále pak v severozápadní části města na hranici s katastrálním územím obce Šenov podél silnice směřující na Příbor. Právě v této oblasti se značně rozšířila výstavba

průmyslových areálů, které dnes tvoří periferní zónu Nového Jičína. Obec Šenov, původně lánová ves, byla od konce 19. století funkčně i strukturně propojována s městem a v současnosti, i přesto, že je to samostatná obec, vytváří průmyslovou periferní oblast města.

V Loučce, v místní části města od roku 1975, došlo k propojení s městem na konci 80. let 20. století obytnou panelovou výstavbou, která narušila do té doby vesnický charakter obce. Lze konstatovat, že Loučka i Šenov byly výrazně ovlivněny růstem města a tvoří s městem organický celek. Naopak je tomu u třetí případové studie, který byla zvolena k demonstraci vývoje vesnice, která byla integrována k městu v letech 1975 – 1990. Obec Rybí nebyla ovlivněna rostoucím městem a charakter vývoje této obce je čistě vesnický. V obci nebyly vystavěny průmyslové podniky ani vícebytové obytné domy. Struktura rodinných domů a hospodářských usedlostí vesnice zůstala zachována.

Výsledky tohoto zhodnocení dokreslují změny ve využití ploch území. Ve městě je v současnosti jasně vidět úbytek orné půdy na úkor výstavby města a městské infrastruktury, orná půda a trvalé travní porosty tvoří periferní oblast katastrů Dolní a Horní předměstí. V druhém případě, při sledování změn ve využití ploch na území Nového Jičína v současném administrativním vymezení, tvoří zemědělské plochy většinu území místních částí. V prvním sledovaném období let 1845 a 1948 je ve všech obcích podobný vývoj změn ve využití území, tedy nárůst zastavěné plochy spolu s nárůstem ploch zahrad, mírný růst orné půdy, ale snižuje se plocha trvalých travních porostů a ostatních ploch. V druhém sledovaném období let 1948 a 2011 je obec Loučka přičleněna k Novému Jičínu a proto změny ve využití ploch lze zhodnotit pouze u obce Šenov a Rybí. V obci Šenov probíhá výstavba zejména průmyslových podniků, takže se zvyšuje podíl zastavěné plochy, ale klesá podíl plochy zahrad. Zatímco v obci Rybí je růst zástavby spojen s nárůstem plochy zahrad. Využití území ploch zemědělské půdy se liší zejména v důsledku rozdílných přírodních podmínek těchto území. Rovinatá plocha území obce Šenov dává lepší využití ploch orné půdy než je tomu v údolní obci Rybí, která svahy okolních kopců využívá zejména k pastvě dobytka.

Summary

The diploma thesis deals with a transformation of an urban and suburban landscape in the 19th and 20th centuries. The Industrial Revolution in the 19th century induced considerable changes in a physical structure of urban settlements. Since the second half of the 20th century an explanation of spatial patterns in the urban environment is besides traditional approach dealt with by the concept of townscape as well, which is reflected in this thesis. This historical – geographical work represents case studies of Nový Jičín and the selected adjacent suburban settlements, Loučka, Šenov and Rybí. The study presents the urban development of the town and its suburban settlements based on the study of maps and aerial photos. The case studies of the suburban settlements represent completely different landscape (townscape) development. A part of the thesis is also an analysis of the land use of the areas for selected time horizons since the half of the 19th century until present.

The concept of townscape describes transformation of urban landscape that is influenced by human actions. The human significantly affected the functioning and structure of landscape. Before industrialization people lived in harmony with nature, it has formed traditional countryside. After the Industrial Revolution change of the structure of landscape became accelerant. The urban landscape does not respect natural environment and expands on the base of human thought and behaviour.

Nový Jičín and its growth in the 19th and 20th centuries influenced the suburban settlements, Šenov and Loučka. Šenov became industrial peripheral zone of the town. Loučka became local part of Nový Jičín with housing estate, typical type of housing in cities. Šenov and Loučka have multifunctional townscape. On the other side, there is suburban settlement Rybí. It is traditional countryside near the town along the main road. This is important factor for people who want to live in the country but not so far from the city.

Použitá literatura a informační zdroje

LITERATURA:

- BAKER, A. R. H. (2003): *Geography and History: Bridging the Divide*. Cambridge Studies in Historical Geography. Cambridge University Press, Cambridge.
- BARTOŠ, J., SCHULZ, J., TRAPL, M. (1995): *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*. Sv. XIV. Vydavatelství UP v Olomouci, Olomouc.
- BENDA, J. (1975): *Založení vodovodu v Novém Jičíně*. In: *Vlastivědný sborník okresu Nový Jičín*. Sv. 15, str. 41 – 48.
- BOUDA T. (1984): *Kulturní obraz Nového Jičína na přelomu 19. a 20. století se zvláštním zřetelem k výtvarnému umění, především architektuře*. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzita Palackého v Olomouci.
- BUTLIN, R. A. (1993): *Historical Geography. Through the Gates of Space and Time*. Edward Arnold, London.
- EBEL, M. (2009): *Reálný dopad stavebního práva na podobu města v druhé polovině 18. a v 19. století*. In: *Město a městská společnost v procesu modernizace, 1740-1918*. Ostravská univerzita v Ostravě, Ostrava, str. 251 - 256.
- HÄGERSTRAND, T. (1952): *The Propagation of Innovation Waves*. Lund Studies in Geography. Series B, Human Geography 4, Lund.
- HÄGERSTRAND, T. (1967): *Innovation of Diffusion as a Spatial Process*. The University of Chicago Press, Chicago-London.
- HÄGERSTRAND, T. (1970): *What about people in regional science?* In: *Papers of the Regional Science Association*. Sv. 24, str. 7 – 21.
- HAMPL, M. (1971): *Teorie komplexity a diferenciacie světa*. Univerzita Karlova, Praha.
- HLAVAČKA, M. (2009): *Co je to modernizace?* In: *Město a městská společnost v procesu modernizace, 1740-1918*. Ostravská univerzita v Ostravě, Ostrava, str. 13 – 19.
- HORSKÁ, P., MAUR, E., MUSIL, J. (2002): *Zrod velkoměsta. Urbanizace českých zemí a Evropy*. Paseka: Praha, Litomyšl.
- CHOBOT, K. ed. (1996): *Okres Nový Jičín. Místopis obcí*. Sv. I. Okresní úřad – referát regionálního rozvoje a Státní okresní archiv v Novém Jičíně, Nový Jičín.
- CHOBOT, K. ed. (1998): *Okres Nový Jičín. Místopis obcí*. Sv. II. Okresní úřad – referát regionálního rozvoje a Státní okresní archiv v Novém Jičíně, Nový Jičín.
- CHOBOT, K. ed. (2008): *Historie a současnost podnikání na Novojičínsku*. Městské knihy, Žehušice.
- CHOBOT, K. ed. (2010): *Nový Jičín. Historický a současný*. Josef Šamaj, Příbor.

- CHROMÝ, P. (2001): Výzvy pro českou historickou geografii? In: Historická geografie 31, str. 87 – 108.
- JOHNSTON, R. J. (1969): Towards an analytical study of the townscape: The residential building fabric. In Geografiska Annaler. Series B, Human Geography. Sv. 51, č.1, str. 20 - 32.
- JUROK J. ed. (2011): Dějiny českých, moravských a slezských měst. Nový Jičín. Nakladatelství Lidové noviny, Praha.
- KÁRNÍKOVÁ, L. (1965): Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754 – 1914. NČSAV, Praha.
- KAŠPAR, J. (1990): Vybrané kapitoly z historické geografie Českých zemí a z nauky o mapách. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha.
- KLADIWA, P., ZÁŘICKÝ, A. eds. (2009): Město a městská společnost v procesu modernizace, 1740-1918. Ostravská univerzita v Ostravě, Ostrava.
- KLUSÁKOVÁ, L. (1986): Evropská města na prahu kapitalismu. Univerzita Karlova, Praha.
- KUČA, K. (2001): Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku MI-Pan IV. díl. Libri, Praha.
- LIPUS, R., VÁVRA, D. (2002): Šumná města. Nakladatelství Petrov, Brno.
- MACHAČOVÁ, J., MATĚJČEK, J. (2009): Město a městská společnost v českých zemích v 19. století. In: Město a městská společnost v procesu modernizace, 1740-1918. Ostravská univerzita v Ostravě, Ostrava, str. 20 - 44.
- MAIER, K. (2005): Hospodaření a rozvoj českých měst, 1850-1938. Academia, Praha.
- MŇUK, J., UGWITZ, A., KRANICH, J. (1898): Moravské Kravařsko. Příbor.
- MORRILL, R. L. (1974): The Spatial Organization of Society. Second Edition. Duxbury Press, Massachusetts.
- MULÍČEK, O. (2008): Geografie sídel. In: Toušek, V., Kunc, J., Vystoupil, J. eds.: Ekonomická a sociální geografie. Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň, str. 97-131.
- MUSIL, J. (1967): Sociologie soudobého města. Svoboda, Praha.
- MUSIL, J. (1977): Urbanizace v socialistických zemích. Svoboda, Praha.
- OTTO, K. ed. (1963): Čtení o Novém Jičíně. Soubor statí a vzpomínek k oslavám 650 let Nového Jičína. Měst. NV, Nový Jičín.
- PURŠ, J. (1960): Průmyslová revoluce v českých zemích. SNTL, Praha.
- PURŠ, J. (1973): Průmyslová revoluce. Vývoj pojmu a koncepce. Academia, Praha.
- RUBENSTEIN, J. M. (2011): Urban Patterns. In: The Cultural Landscape. An Introduction to Human Geography. Pearson Education, str. 404 - 437.
- SEIDENGLANZ, D. (2008): Geografie dopravy. In: Toušek, V., Kunc, J., Vystoupil, J. eds.: Ekonomická a sociální geografie. Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň, str. 231 – 270.
- SEMOTANOVÁ, E. (2002): Historická geografie českých zemí. Historický ústav AV ČR, Praha.
- SOLOMON, R. J. (1966): Procedures in Townscape Analysis. In: Annals of the Association of American Geographers. Sv. 56, č. 2, str. 254 - 268.

- SZCZYRBA, Z. (2008): Geografie služeb. In: Toušek, V., Kunc, J., Vystoupil, J. eds.: Ekonomická a sociální geografie. Aleš Čeněk, s.r.o., Plzeň, str. 271 – 294.
- VYBÍRAL, J. ed. (2008): Slavné vily Moravskoslezského kraje. Foibos a.s., Praha.
- WHITEHAND, J. W. R., WHITEHAND, S. M. (1983): The Study of Physical Change in Town Centres: Research Procedures and Types of Change. In: Transactions of the Institute of British Geographers. New Series. Sv. 8, č. 4, str. 483 – 507.
- ZEZULČÍK, J., POLÁCH, R. (2008): Unikátní encyklopedie na pokračování. Památky. Nový Jičín. Fraus, Plzeň.
- ZEZULČÍK, J., TÝLE, I. (2005): Nový Jičín na dobových pohlednicích. Josef Šamaj, Příbor.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

- MATLOVIČ, R.: Tranzitívna podoba mesta a jeho intraurbánných štruktúr v ére postkomunistickej transformácie a globalizácie [online]. 2004 [cit. 2013-04-01]. Dostupný z: <<http://www.sav.sk/journals/uploads/02160958matlovicOK.pdf>>.
- NOVÁČEK, A.: Historická geografie v Česku: zpráva o současném stavu vědního oboru [online]. 2009 [cit. 2013-04-01]. Dostupný z: <http://www.klaudyancz.com/dwnl/200901/01_Novacek_pdf.pdf>.
- SÝKORA, L.: Klasifikace změn v prostorové struktuře postkomunistických měst [online]. 2001 [cit. 2013-04-01]. Dostupný z: <http://web.natur.cuni.cz/~sykora/pdf/Sykora_2001_Acta%20Universitatis%20Presoviensis_Klasifikace%20zmen%20v%20prostorove%20strukture.pdf>.
- SÝKORA, L.: Teoretické přístupy ke studiu města [online]. 1993 [cit. 2013-04-01]. Dostupný z: <http://web.natur.cuni.cz/~sykora/pdf/Sykora_1993_Teoreticke_pristupy_ke_studiu_mesta.pdf>.
- ŠŤASTNÁ, S.: Stavební firma Czeike&Wondra v Novém Jičíně. Diplomová práce [online]. 2007 [cit. 2013-04-01]. Dostupný z: <http://is.muni.cz/th/64530/ff_m/Stavebni_firma_CzeikeAWondra-archiv.pdf>.
- Český statistický úřad (ČSÚ). Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005. 1. díl [online]. 2007 [cit. 2013-04-01]. Dostupný z: <[http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/\\$File/13n106cd1.pdf](http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/t/9200404384/$File/13n106cd1.pdf)>.
- Český statistický úřad (ČSÚ). Sčítání lidu, domů a bytů 2011 [online]. 2013 [cit. 2013-04-01]. Dostupný z: <<http://www.scitani.cz/>>.
- Český statistický úřad (ČSÚ). Veřejná databáze [online]. 2013 [cit. 2013-04-01]. Dostupný z: <<http://vdb.czso.cz/vdbvo/uvod.jsp>>.

Český úřad zeměměřický a katastrální (ČÚZK). Ústřední archiv zeměměřictví a katastru.

Archivní mapy [online]. 2010 [cit. 2013-04-01]. Dostupný z:

<<http://archivnimapy.cuzk.cz/>>.

Laboratoř geoinformatiky Univerzity J. E. Purkyně (UJEP). III. vojenské mapování – Františko - josefské [online]. [cit. 2013-04-01]. Dostupný z:

<http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?z_height=900&lang=cs&z_width=900&z_newwin=0&map_root=3vm>.

Loučka U Nového Jičína. Z historie obce Loučky (1393 – 1993). [online]. 1993 [cit. 2013-04-01]. Dostupný z: <http://www.louckanj.cz/attachments/article/47/Z_historie_obce.pdf>.

Město Nový Jičín. Profil města Nový Jičín [online]. 2007 [cit. 2013-04-01]. Dostupný z:

<http://www.novy-jicin.cz/customers/novy-jicin/ftp/File/straplan/Profil_mesta.pdf>.

Ministerstvo životního prostředí (MŽP). Zákon o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb. [online]. 2013 [cit. 2013-04-01]. Dostupný z:

<[http://www.mzp.cz/www/platnalegislativa.nsf/d79c09c54250df0dc1256e8900296e32/58170589E7DC0591C125654B004E91C1/\\$file/UZ%20zakon%20114-1992%20\(1.4.2013\).pdf](http://www.mzp.cz/www/platnalegislativa.nsf/d79c09c54250df0dc1256e8900296e32/58170589E7DC0591C125654B004E91C1/$file/UZ%20zakon%20114-1992%20(1.4.2013).pdf)>.

Zemský archiv v Opavě: SOKA Nový Jičín. Kronika obce Rybí (1954 – 1976) [online]. 1954 – 1976 [cit. 2013-04-01]. Dostupný z:

<http://vademecum.archives.cz/vademecum/Zoomify.action?scanIndex=0&entityRef=%28%5En%29%28%28%28localArchiv%2C%5En%2Chot_%29%28unidata%29%29%28846152%29%29>.

MAPOVÉ ZDROJE:

Mapové podklady Císařské povinné otisky map stabilního katastru (1833) poskytl Český úřad zeměměřický a katastrální, © 2013.

Mapové podklady III. vojenského mapování (1 : 25 000) poskytli

© 3rd Military Survey, Section No. 4160_3, 4160_4, Austrian State Archive/Military Archive, Vienna

© Laboratoř geoinformatiky Univerzita J.E. Purkyně, dostupný z: <<http://www.geolab.cz>>.

© Ministerstvo životního prostředí ČR, dostupný z: <<http://www.env.cz>>.

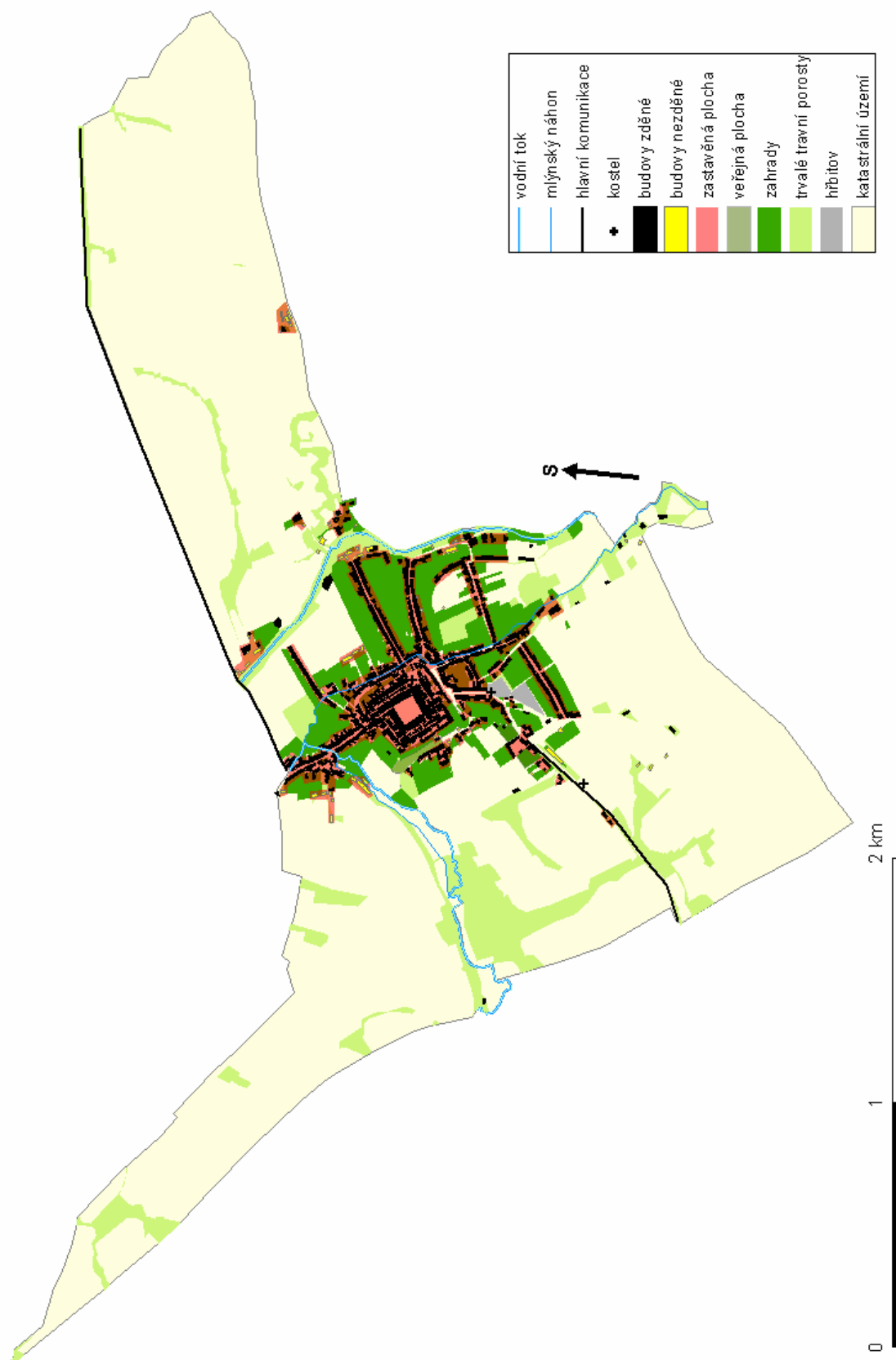
Letecké snímky z let 1937, 1955, 1979, 1992 poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2013.

Mapový podklad ZABAGED® (2009) volně dostupný ve formě WMS z:

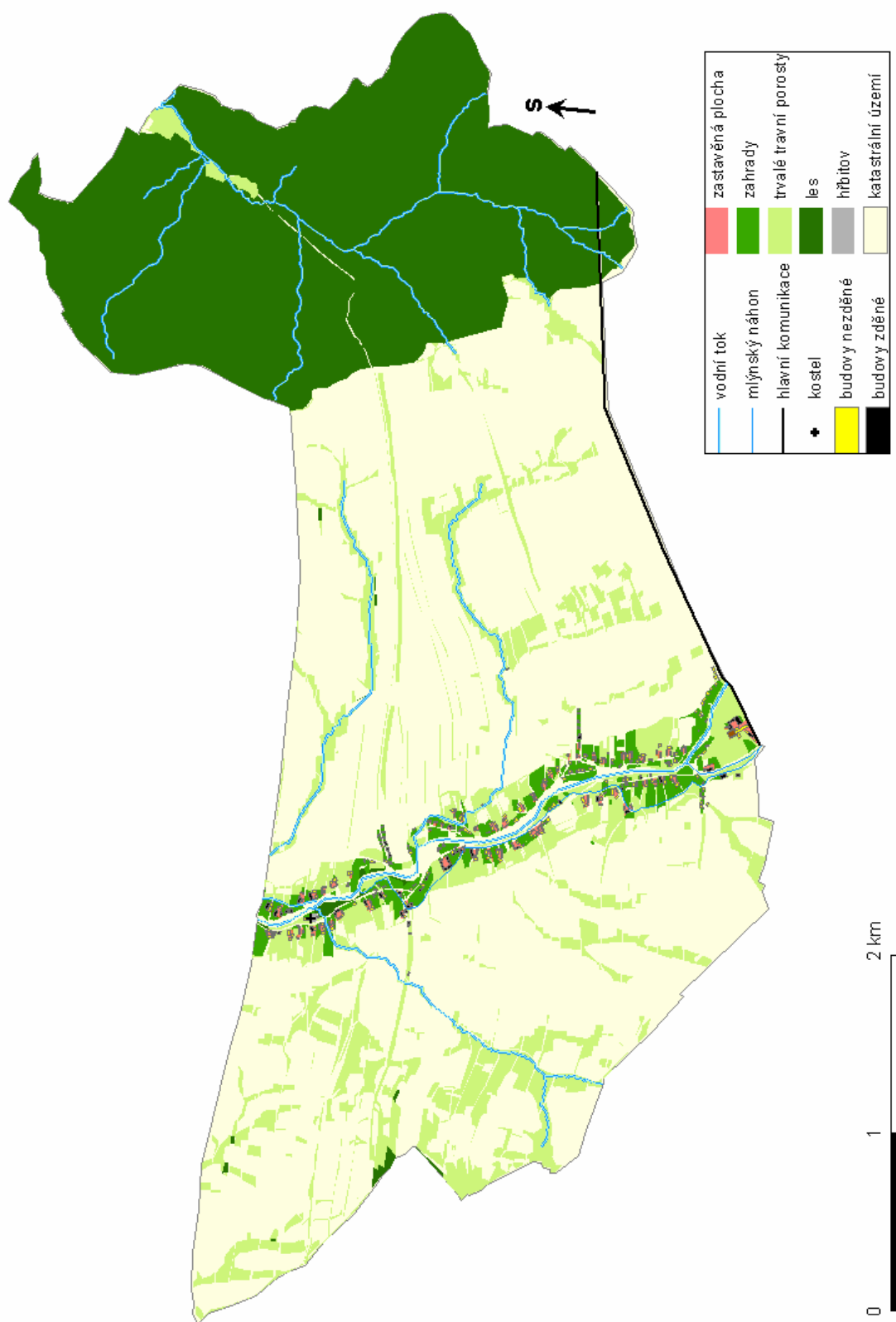
<[http://geoportal.cuzk.cz/\(S\(trzxl55pw14tp45f1uyq4zf\)\)/default.aspx?mode=TextMeta&metadataside=full&side=wms.verejne&metadataID=CZ-CUZK-WMS-ZABAGED-P](http://geoportal.cuzk.cz/(S(trzxl55pw14tp45f1uyq4zf))/default.aspx?mode=TextMeta&metadataside=full&side=wms.verejne&metadataID=CZ-CUZK-WMS-ZABAGED-P)>.

Přílohy

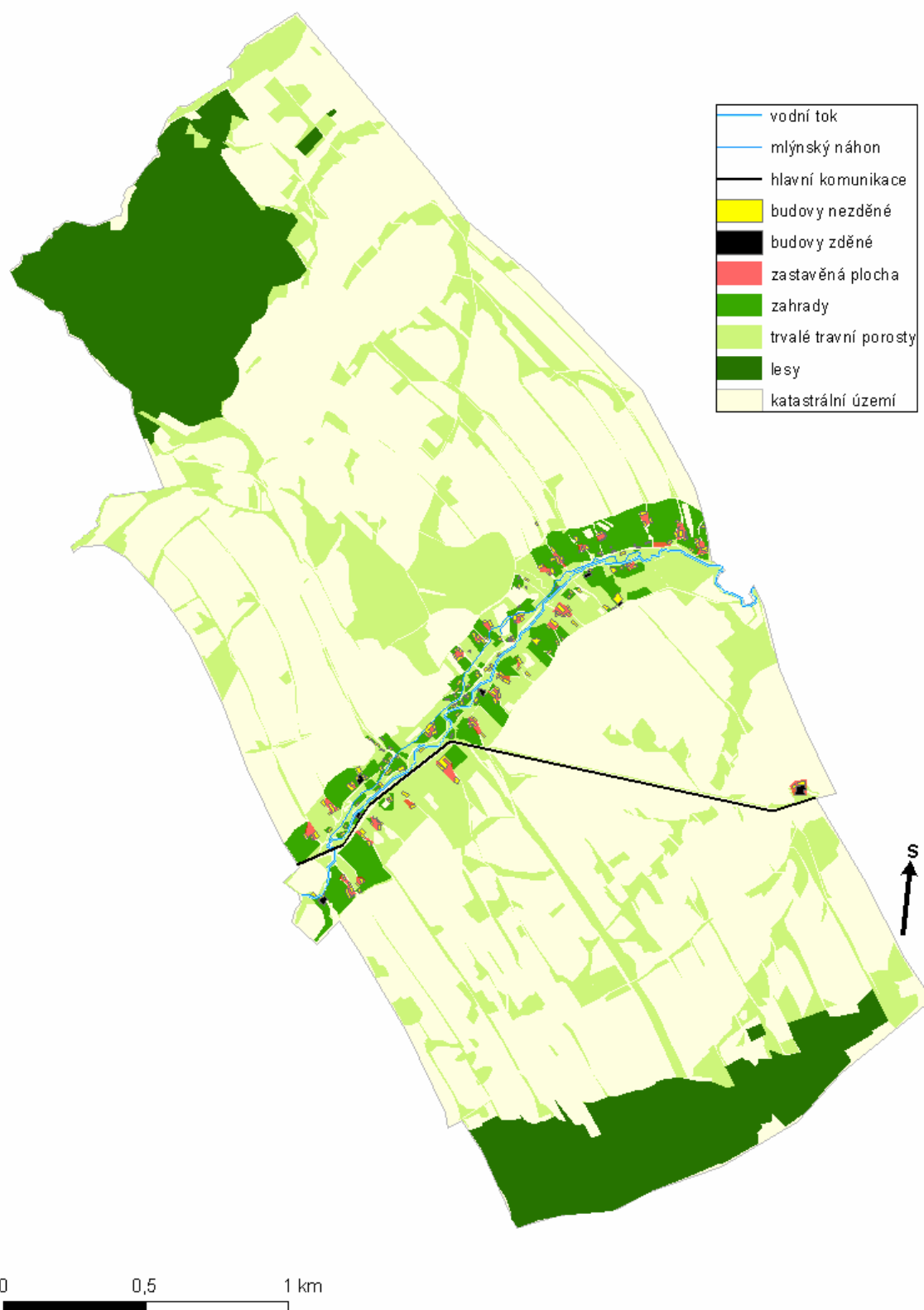
- Příloha 1: Využití ploch v Novém Jičíně v roce 1833**
- Příloha 2: Využití ploch v Šenově u Nového Jičína v roce 1833**
- Příloha 3: Využití ploch v Loučce u Nového Jičína v roce 1833**
- Příloha 4: Využití ploch v Rybí v roce 1833**
- Příloha 5: Vybrané funkční plochy v Novém Jičíně, Šenově u Nového Jičína, Loučce u Nového Jičína a Rybí na konci 19. století**
- Příloha 6: Vybrané funkční plochy v Novém Jičíně, Šenově u Nového Jičína, Loučce u Nového Jičína a Rybí v roce 1937**
- Příloha 7: Vybrané funkční plochy v Novém Jičíně, Šenově u Nového Jičína, Loučce u Nového Jičína a Rybí v roce 1955**
- Příloha 8: Vybrané funkční plochy v Novém Jičíně, Šenově u Nového Jičína, Loučce u Nového Jičína a Rybí v roce 1979**
- Příloha 9: Vybrané funkční plochy v Novém Jičíně, Šenově u Nového Jičína, Loučce u Nového Jičína a Rybí v roce 1992**
- Příloha 10: Vybrané funkční plochy v Novém Jičíně, Šenově u Nového Jičína, Loučce u Nového Jičína a Rybí v roce 2009**
- Příloha 11: Prostorová struktura města Nový Jičín v roce 2009**
- Příloha 12: Bürgergasse (ulice Divadelní) v 19. století**
- Příloha 13: Ulice Divadelní v současnosti**
- Příloha 14: Döpfering (Okružní třída, ulice Tyršova) v první polovině 20. století**
- Příloha 15: Ulice Tyršova v současnosti**
- Příloha 16: Pohled na Nový Jičín z jihovýchodu (1. polovina 20. století)**
- Příloha 17: Pohled na Nový Jičín z věže kostela směrem na severovýchod (1. polovina 20. století)**
- Příloha 18: Řadové domy na Ruzickagasse (ulice Jiráskova) na počátku 20. století**
- Příloha 19: Řadové domy na ulici Jiráskova v současnosti**
- Příloha 20: Vila Julia a Stefanie Perlových na ulici Slovanská**
- Příloha 21: Činžovní obytný dům na ulici Divadelní**
- Příloha 22: Sídliště na ulici Dlouhá v Novém Jičíně**
- Příloha 23: Stará a nová zástavba v místní části Loučka u Nového Jičína**
- Příloha 24: Pohled na Šenov a Nový Jičín ze severozápadu**
- Příloha 25: Kostel a původní zástavba v Šenově u Nového Jičína**
- Příloha 26: Pohled na obec Rybí ze severu**
- Příloha 27: Původní zástavba v obci Rybí**

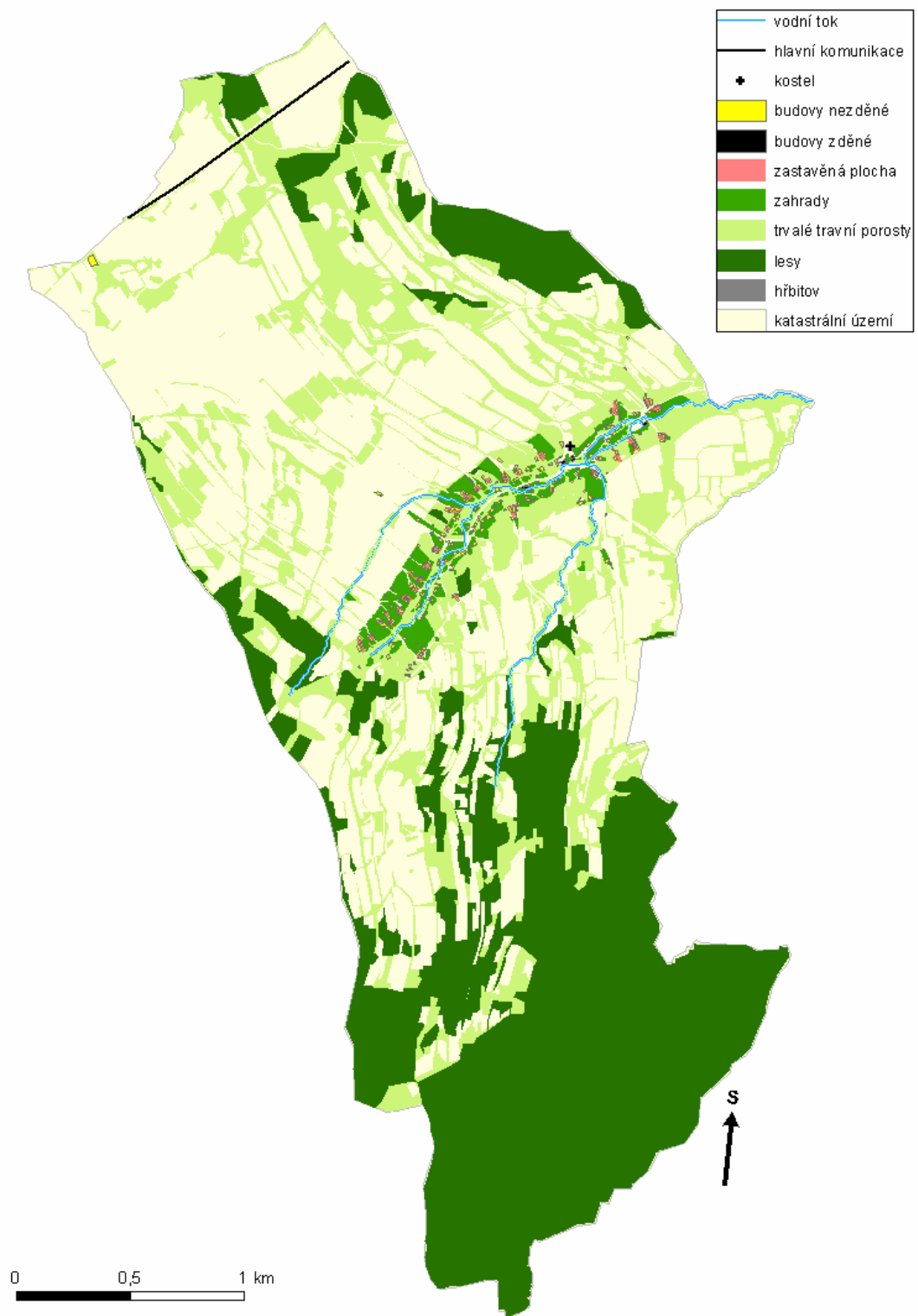
Příloha 1: Využití ploch v Novém Jičíně v roce 1833 (Zdroj: ČÚZK © 2013; vlastní návrh)

Příloha 2: Využití ploch v Šenově u Nového Jičína v roce 1833 (Zdroj: ČÚZK © 2013; vlastní návrh)

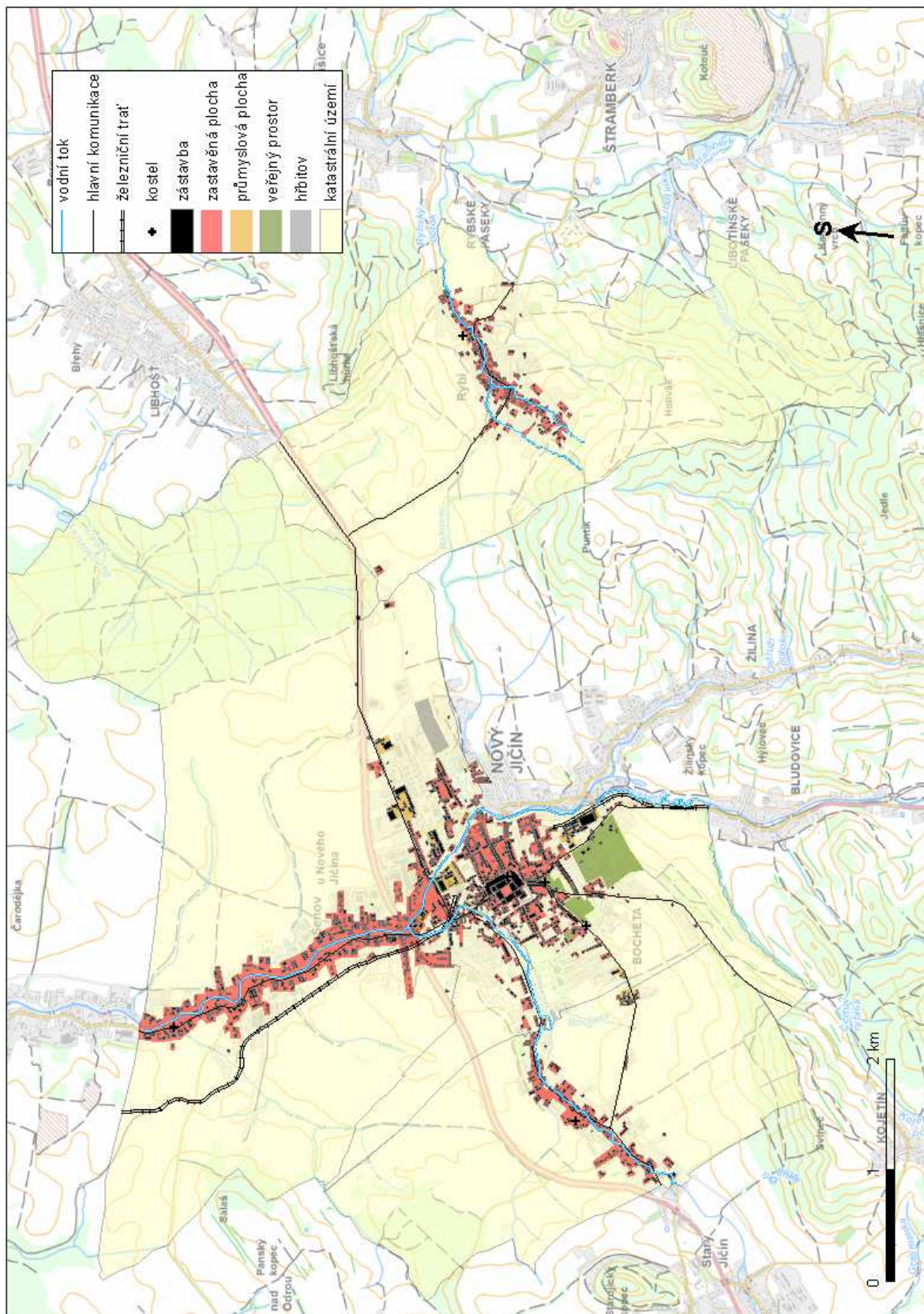
Příloha 3: Využití ploch v Loučce u Nového Jičína v roce 1833 (Zdroj: ČÚZK © 2013; vlastní návrh)

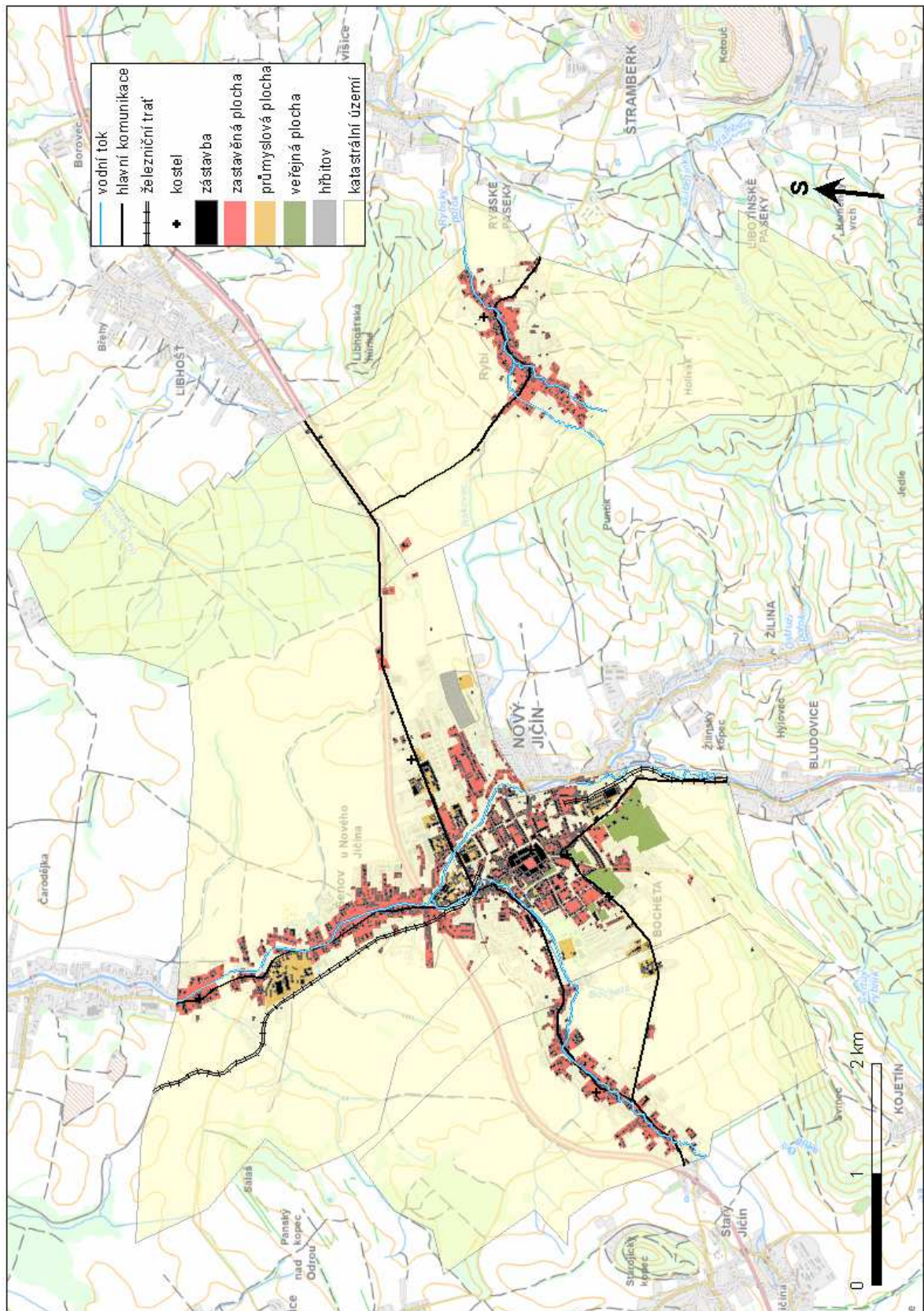
Příloha 4: Využití ploch v Rybí v roce 1833 (Zdroj: ČÚZK © 2013; vlastní návrh)

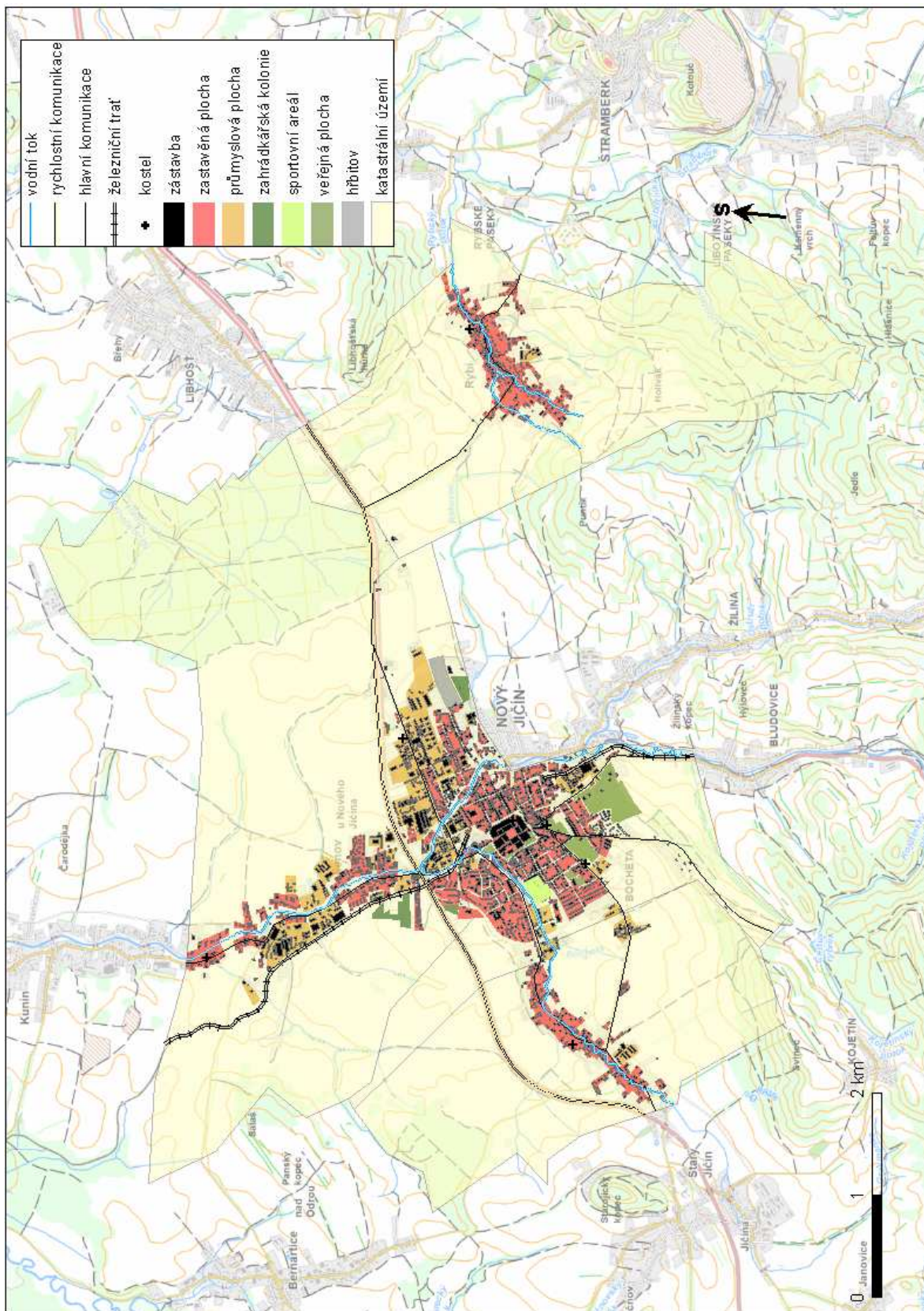

Příloha 6: Vybrané funkční plochy v Novém Jičíně, Šenově u Nového Jičína, Louče u Nového Jičína a Rybí v roce 1937
(Zdroj: ČÚZK © 2013, VGHMÚř Dobruška © MO ČR 2013; vlastní návrh)

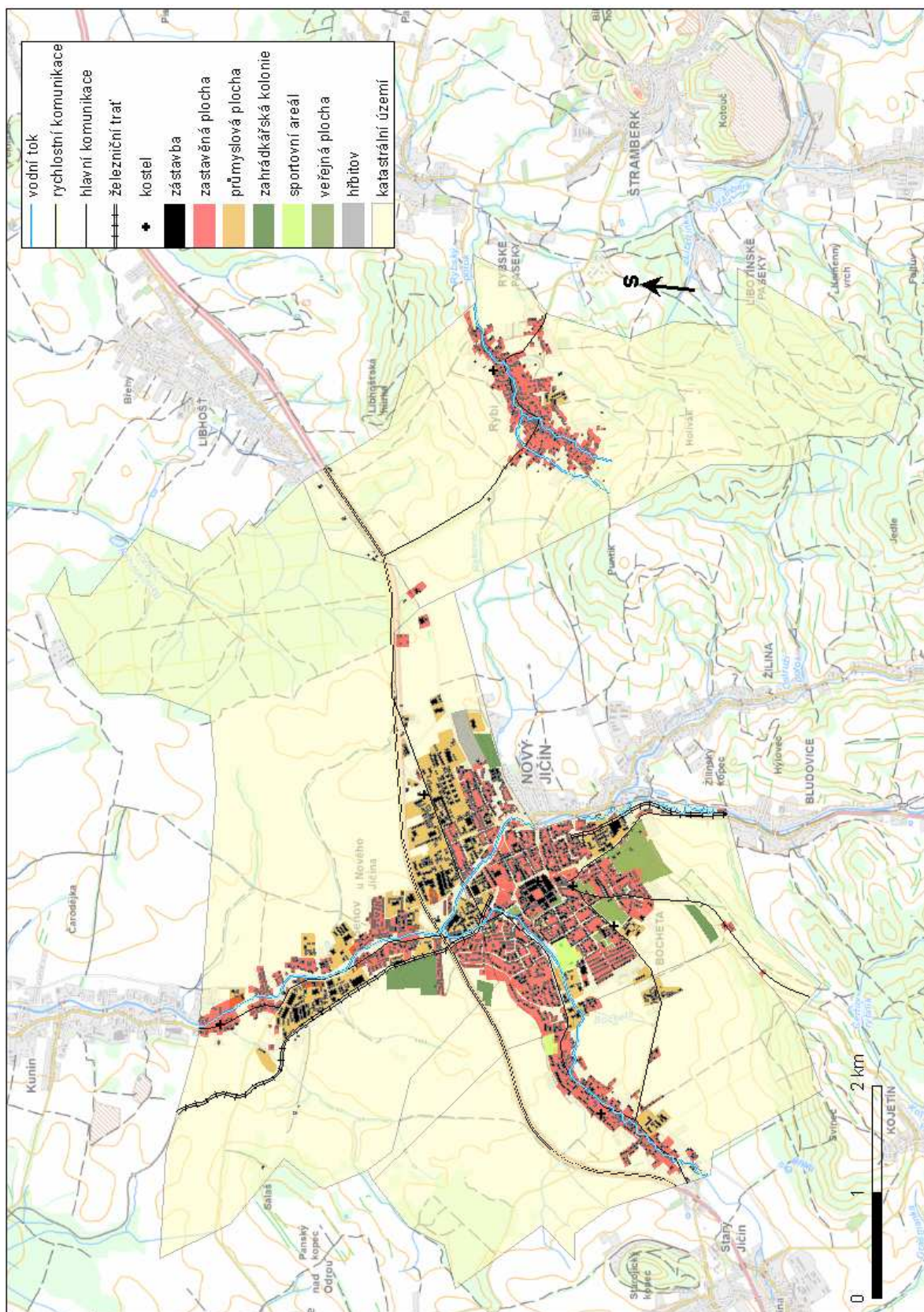
Příloha 7: Vybrané funkční plochy v Novém Jičíně, Šenově u Nového Jičína, Loučce u Nového Jičína a Rybí v roce 1955

(Zdroj: ČÚZK © 2013, VGHMÚř Dobruška © MO ČR 2013; vlastní návrh)

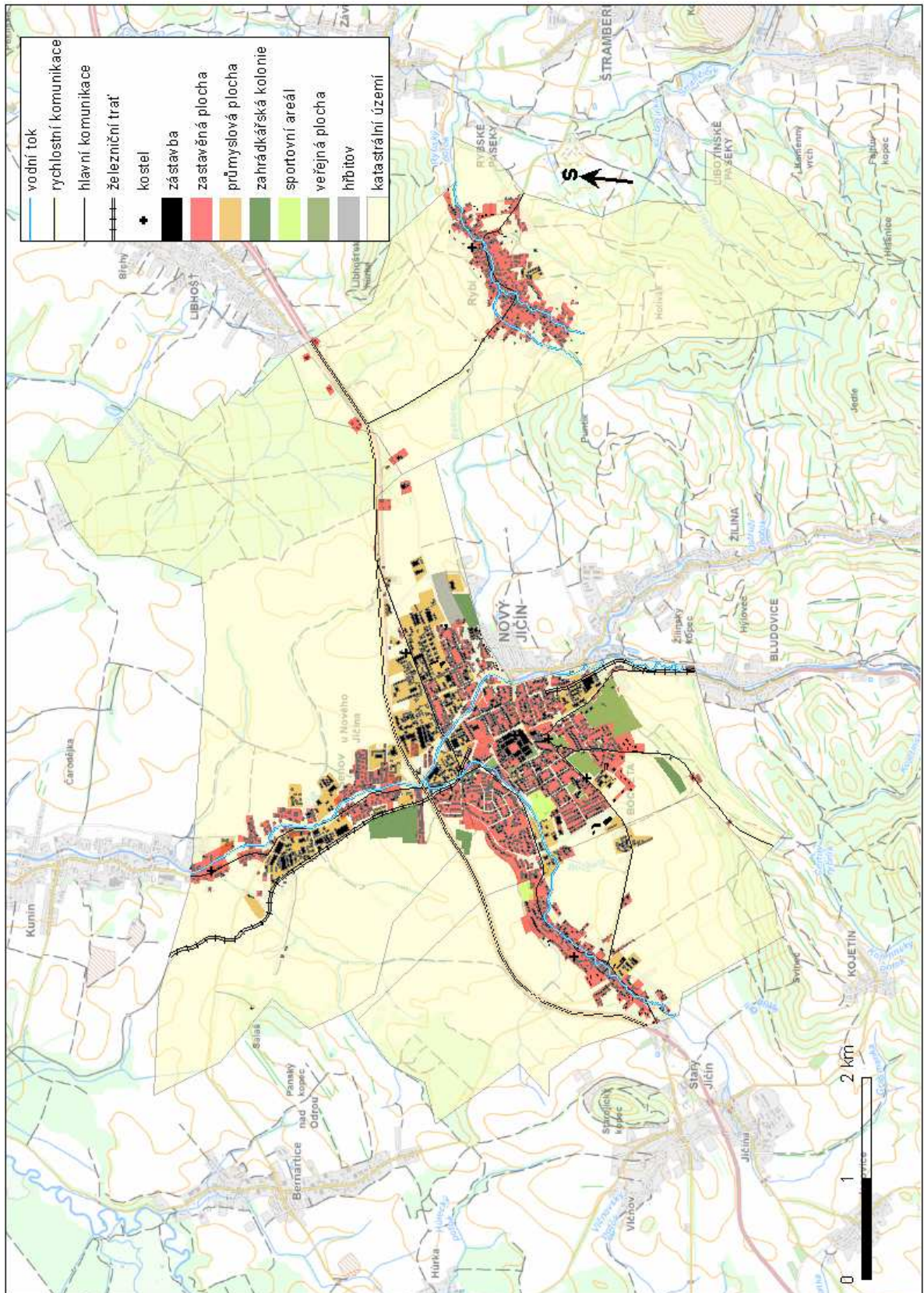
Příloha 8: Vybrané funkční plochy v Novém Jičíně, Šenově u Nového Jičína, Louče u Nového Jičína a Rybí v roce 1979

(Zdroj: ČÚZK © 2013, VGHMÚř Dobruška © MO ČR 2013; vlastní návrh)

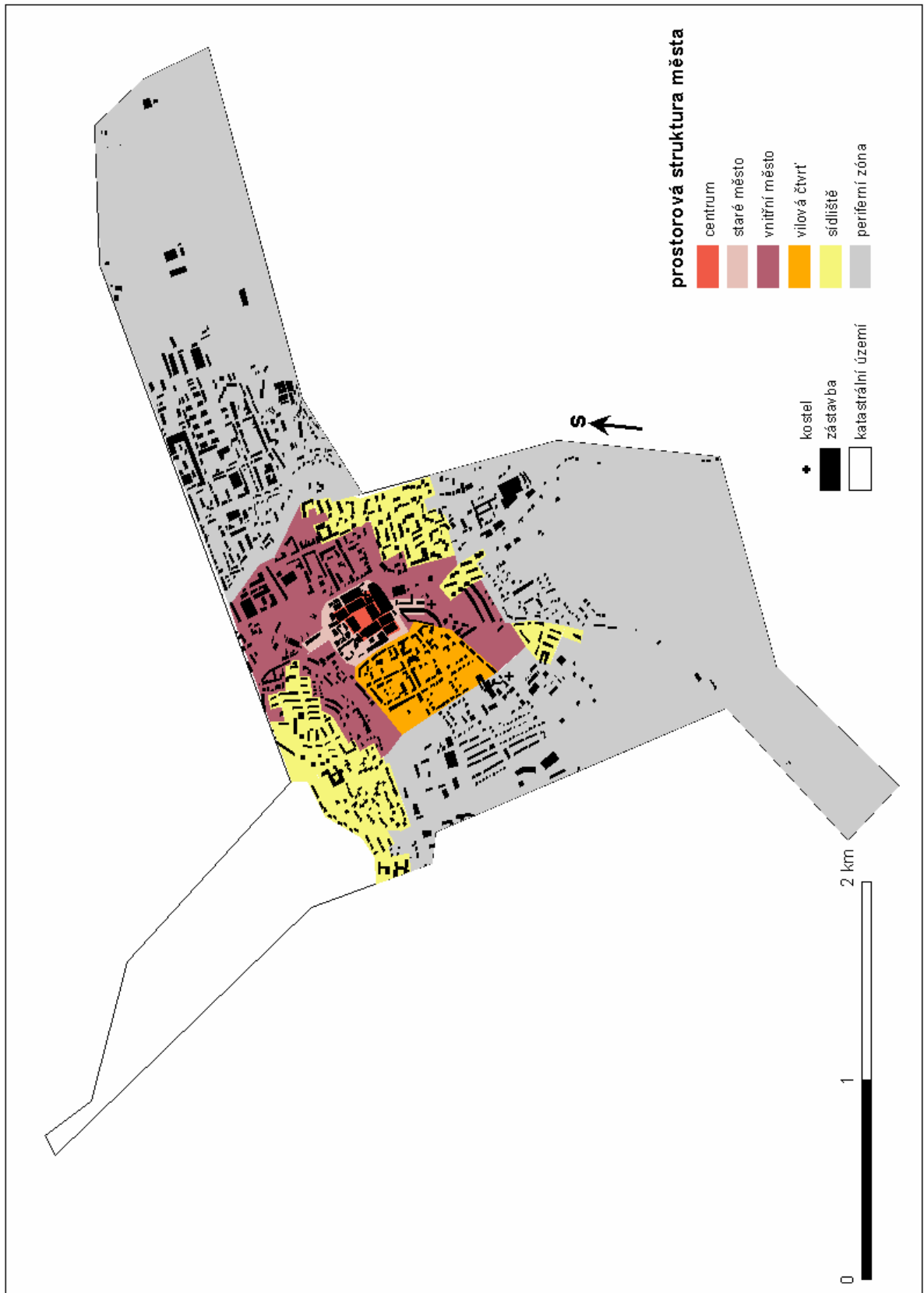

Příloha 9: Vybrané funkční plochy v Novém Jičíně, Šenově u Nového Jičína, Louče u Nového Jičína a Rybí v roce 1992

(Zdroj: ČÚZK © 2013, VGHMÚř Dobruška © MO ČR 2013; vlastní návrh)

Příloha 10: Vybrané funkční plochy v Novém Jičíně, Šenově u Nového Jičína, Loučce u Nového Jičína a Rybí v roce 2009
 (Zdroj: ČÚZK © 2013; vlastní návrh)

Příloha 11: Prostorová struktura města Nový Jičín v roce 2009
 (Zdroj: ČÚZK © 2013; vlastní návrh)

**Příloha 12: Bürgergasse (ulice Divadelní)
v 19. století**
(Zdroj: SOKA Nový Jičín)

Příloha 13: Ulice Divadelní v současnosti
(Zdroj: vlastní foto)

**Příloha 14: Döppering (Okružní třída,
ulice Tyršova) v první polovině 20. století**
(Zdroj: SOKA Nový Jičín)

Příloha 15: Ulice Tyršova v současnosti
(Zdroj: vlastní foto)

Příloha 16: Pohled na Nový Jičín z jihovýchodu (1. polovina 20. století)
(Zdroj: SOKA Nový Jičín)

Příloha 17: Pohled na Nový Jičín z věže kostela směrem na severovýchod (1. polovina 20. století) (Zdroj: SOKA Nový Jičín)

Příloha 18: Řadové domy na Ruzickagasse (ulice Jiráskova) na počátku 20. století
(Zdroj: SOKA nový Jičín)

Příloha 19: Řadové domy na ulici Jiráskova v současnosti
(Zdroj: vlastní foto)

Příloha 20: Vila Julia a Stefanie Perlových na ulici Slovanská
(Zdroj: vlastní foto)

Příloha 21: Činžovní obytný dům na ulici Divadelní
(Zdroj: vlastní foto)

**Příloha 22: Sídliště na ulici Dlouhá
v Novém Jičíně**
(Zdroj: vlastní foto)

**Příloha 23: Stará a nová zástavba
v místní části Loučka u Nového Jičína**
(Zdroj: vlastní foto)

**Příloha 24: Pohled na Šenov a Nový Jičín
ze severozápadu**
(Zdroj: vlastní foto)

**Příloha 25: Kostel a původní zástavba
v Šenově u Nového Jičína**
(Zdroj: vlastní foto)

**Příloha 26: Pohled na obec Rybí ze
severu** (Zdroj: vlastní foto)

Příloha 27: Původní zástavba v obci Rybí
(Zdroj: vlastní foto)